

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Godos Deltuvaitės,
V kurso komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją derinimo problema

Vadovas: doc. dr. Vytautas Mizaras

Recenzentas: asist. Stasys Drazdauskas

Vilnius 2007

Turinys

Turinys	1
Įžanga.....	3
1. Prigimtinės teisės teorijos ir utilitarinės teorijos sąveika. Istorinė raida	7
1.1. Teorinis autorių teisių apsaugos pagrindimas.....	7
1.2. Istorinis vystymasis.....	8
1.3. Autoriaus ir visuomenės teisė – skirtingų teorijų argumentai	8
1.3.1. Prigimtinės autorių teisės apsaugos teorija.....	9
1.3.2. Utilitarinės autorių teisės apsaugos teorija	10
1.4. Svarbiausi autorių teisių apsaugos veiksniai.....	12
2. Autorius teisių apribojimas – visuomenės teisė ar interesas?.....	14
3. Suvaržymas ar išimtis	18
4. Teisinė apribojimų prigimtis.....	19
4.1. Prigimties aiškinimo būdas	19
5. Bendrieji autorių teisių apribojimai	21
5.1. Apribojimai, kuriais apibrėžiama autorių teisė.....	21
5.1.1. Autorių teisių apsauga – tik originaliems kūriniais	21
5.1.2. Autorių teisių apsaugos netaikymas visuomeniniams kūriniais	23
5.1.3. Teisės turinio apibrėžimas: priegys prie kūrinių kontrolės panaikinimas	24
5.2. Autorių teisių apsaugos termino ribojimo priežastys.....	25
6. Atskirų šalių įstatymuose numatytos išimtys.....	27
6.1. Išimtys, tiesiogiai susijusios su visuomenės teise į informaciją, numatytos Prancūzijoje, Vokietijoje bei Lietuvoje	28
6.1.1. Citavimas	28
6.1.2. Kai kurių pranešimų skelbimas aktualios informacijos tikslais.....	31
6.1.3. Pagalbinis atvaizdavimas	34
6.1.4. Viešose vietose nuolat esančių kūrinių naudojimas.....	35
6.1.5. Viešojo saugumo tikslams naudojami kūriniai	36
6.1.6. Meno kūrinių reprodukcija varžytinių kataloguose	36
6.1.7. Kūrinių naudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais	37
6.1.8. Kūrinio rodymas	38
6.2. Išimtys, netiesiogiai susijusios su visuomenės teise į informaciją, numatytos Prancūzijoje, Vokietijoje bei Lietuvoje	39
6.2.1. Parodijavimas.....	39
6.2.2. Atgaminimas asmeniniais tikslais.....	40
6.2.3. Kūrinio laikinas atgaminimas	41
6.3. JAV	42
6.3.1. Bendroji sąžiningo naudojimo išimtis	42
6.3.2. Kitos „sritinės išimtys“	44
7. Tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintos išimtys	44
7.1. Berno konvencija	45
7.2. „Trijų pakopų testas“	46
7.3. Bendrijos teisėje numatyti apribojimai	47
7.3.1. Privalomoji išimtis	48
7.3.2. Rekomendacinės išimtys.....	48
7.3.2.1. Išimtys tik atgaminimo teisei	48
7.3.2.2. Išimtys taikomas atgaminimo teisei ir pateikimui visuomenei.....	49
7.3.2.3. „Trijų pakopų testas“ 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvoje	50
8. Kiti informacijos teisių turėtojai	50
8.1. Duomenų bazių gamintojų teisės	50

8.2.	Gretutinių teisių turėtojų teisės	51
8.3.	Teisė į atvaizdą	52
8.3.1.	Teisė į savo atvaizdą	52
8.3.2.	Teisė į daikto atvaizdą	53
9.	Autorių teisių apsaugos pokyčiai vystantis skaitmeninei aplinkai. Įtaka teisei į informaciją	53
9.1.1.	Techninės prieigos kontrolės atsiradimas	54
9.1.2.	Techninių prieigos kontrolės priemonių reglamentavimas.....	54
9.1.3.	Techninių prieigos kontrolės priemonės ir jų keliami pavojai.....	56
9.1.3.1.	Apsaugos netaikymas itin svarbiems kūriniams	58
9.1.3.2.	Direktyvoje numatytų išimčių taikymas	59
9.1.3.3.	Direktyvos netaikymo sfera	60
10.	Draudimas naudotis informacija	62
10.1.	Priverstinės licencijos	64
10.1.1.	Informaciniai kūriniai	65
10.1.2.	Meno kūriniai	66
	Išvados	67
	Literatūros sąrašas.....	69
I.	Norminiai teisės aktai:	69
II.	Specialioji literatūra:	70
III.	Praktinė medžiaga:	73
IV.	<i>Travaux préparatoires</i> :	74
	Santraukos.....	75
	Autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją derinimo problema	75
	The problem of combining copyright and society's right to receive information	76

Ižanga

Temos aktualumas. Esant informacinės visuomenės laikmečiui, vystantis modernios informacijos sklaidos technologijoms, autorių teisių saugomi objektai tampa vis svarbesne civilinės apyvartos dalimi. Analizuojant autorių teisių saugomus objektus susiduriama su dvejojo pobūdžio vertybių sąlyčiu: viena vertus svarbu užtikrinti autoriaus kaip kūrėjo teisių apsaugą, pabrėžiančią autoriaus ryšį su kūriniumi bei užtikrinti autoriaus teisę į atlygį už tai, kad kiti asmenys naudojami jo sukurtais intelektualinės veiklos rezultatais; kita vertus, būtina užtikrinti visuomenės teisę gauti informaciją bei ginti visuomenės suinteresuotumą būti informuotai nepriklausomai nuo to, kad autorius naudojami tam tikromis išimtinėmis autoriaus teisėmis į intelektualinės veiklos rezultatus. Būtent dėl autorių teisių objekto dvilypumo svarbu išlaikyti tinkamą dviejų vertybių balansą, apibrėžti, kokia apimtimi gali būti saugomos autoriaus teisės ir kokios svarbos yra visuomenės teisė būti informuotai. Šių dviejų vertybių sandūroje susiduria du šiuolaikinėje visuomenėje ypač svarbūs aspektai – vieno asmens nuosavybė ir kito asmens teisė gauti žinias plačiąja prasme, kurios informacinėje visuomenėje gali įgauti ne tik teorinį, filosofinį, tačiau ir ekonominį bei praktinį aspektą. Ši problema labai aktuali informacinėje visuomenėje, ne tik dėl bendro teorinio pusiausvyros tarp dviejų vertybių suvokimo, tačiau ir dėl pragmatinės įstatymo leidėjo teisės nustatyti ribas: kiek gali būti ginamos autoriaus teisės ir kiek visuomenė ar atskiri jos nariai gali reikalauti teisės naudotis autoriaus sukurtomis vertybėmis. Be to, vis labiau plėtojant žmogaus teisių apsaugą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu labai svarbu pagrįsti asmens teisę skleisti savo mintis, naudotis autoriaus teisių suteikiamomis privilegijomis bei kito asmens teisę gauti informaciją, kuri yra neatskiriama žmogaus teisės skleisti savo mintis bei įsitikinimus dalis. Nepaisant išdėstytų argumentų Lietuvos teisės teorijoje ši problema nenagrinėta, o teismų praktikoje šis klausimas taip pat nebuvo analizuojamas. Net ir tarptautiniu mastu ši tema nebuvo plačiai analizuojama, be to, vyrauja skirtingos pozicijos tarp skirtingų autorių teisės tradicijų valstybių mokslininkų. Dėl šių priežasčių svarbu išsiaiškinti argumentus, kuriais grindžiamos autorių teisių apsaugos ribos bei visuomenės teisė būti informuotai, ir nustatyti pusiausvyrą tarp skirtingų interesų bei vertybių.

Darbo tikslai. Pagrindiniai darbo tikslai yra išanalizuoti argumentus, kuriais grindžiama autorių teisės apsauga bei pateisinami autorių teisės ribojimai; atskleisti autorių teisės apsaugos turinio apimtį siejant ją su visuomenės teise gauti informaciją; išsiaiškinti, visuomenės teisės gauti informaciją turinį bei apimtį; sutelkti dėmesį ties tais autorių

teisių saugomų objektų naudojimo aspektais, kurie yra esmingiausiai susiję su visuomenės teise gauti žinias bei informaciją, išvelgti galimus autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją susidūrimo pavojus.

Darbo objektas. Darbe bus siekiama išanalizuoti autorių teisių apsaugos turinį tokia apimtimi, kuri gali būti susijusi su visuomenės teise ar interesu gauti informaciją ar būti informuotai. Bus analizuojami teoriniai, filosofiniai istorinėje raidoje atsiradę ir iki šių dienų susiformavę argumentai, kuriais grindžiama autorių teisių apsauga apskritai ir kuriais bandoma pateisinti autorių teisių ribojimus. Darbe taip pat bus analizuojamas šių teorinių filosofinių argumentų poveikis praktiniam autorių teisių apsaugos bei išimčių taikymui skirtingų autorių teisių apsaugos tradicijų valstybėse. Tačiau darbo tikslas nėra išanalizuoti visus autorių teisių apribojimus numatytus įstatyme, nes didžiausias dėmesys bus skiriamas tiems apribojimams, kurie gali turėti įtakos visuomenės teisei į informaciją. Analizuojant autorių teisių apsaugos ir visuomenės teisės į informaciją derinimo problemą skaitmeninėje erdvėje plačiausiai bus nagrinėjamas techninių priemonių kontrolės priemonių klausimas, nes šios priemonės daro didžiausią įtaką visuomenei siekiant gauti informaciją skaitmeninėje erdvėje.

Darbas susideda iš kelių struktūrinių dalių. Pirmoji darbo dalis yra skirta aptarti istorinę autorių teisės apsaugos raidą bei išanalizuoti skirtingų autorių teisių argumentus, pateisinančius autorių teisių apsaugą bei jos apribojimus. Antrojoje dalyje analizuojamas visuomenės teisės ar visuomenės intereso į informaciją klausimas. Trečiojoje dalyje analizuojama išimties bei apribojimo sąvokos problematika, o ketvirtoji dalis skirta apibūdinti teisinę apribojimų prigimtį. Penktojoje dalyje tiriami bendrieji autorių teisių apsaugos apribojimai, o šeštojoje dalyje tyrinėjamos atskirų valstybių įstatymuose numatytos išimtys. Septintojoje darbo dalyje atkreipiamas dėmesys į tarptautiniuose teisės aktuose numatytas išimtis, o aštuntoji dalis skirta kitų teisių turėtojų teisėms į autorių teisėmis saugomus objektus. Devintojoje dalyje analizuojama skaitmeninės aplinkos įtaka autorių teisėms ir visuomenės teisei į informaciją, o paskutinėje darbo dalyje analizuojamas teisių turėtojų draudimas naudotis informacija bei privalomųjų licencijų reikšmė.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami įvairūs tyrimo bei analizės metodai: Filosofinis metodas naudojamas analizuojant teorinius autorių teisių apsaugos argumentus, jų tarpusavio sąveiką. Šis metodas ypač svarbus, nes darbe analizuojami teoriniai argumentai, kurių turinio aiškinimui būtinas filosofinis aspektas. Filosofinis metodas

pasireškia analizuojant prigimtinės ir utilitarinės autorių teisių apsaugos teorijų argumentus bei jų sąveiką. Lyginamasis metodas naudojamas lyginant skirtingų autorių teisių tradicijų valstybių teisės aktus, teismų praktiką, mokslininkų pozicijas. Šis metodas svarbus, nes istoriškai susiklostė skirtingos autorių teisių apsaugos mokyklos įvairiose valstybėse, o autorių teisės ribojamos skirtinga apimtimi ir grindžiamos skirtingais argumentais. Lyginamasis metodas pasireiškia lyginant Prancūzijos, Vokietijos, Lietuvos bei Jungtinių Amerikos valstijų (toliau tekste – JAV) įstatymuose įtvirtintas išimtis bei apsvarstant skirtingų teorijų atstovų argumentus, pateisinančius išimčių egzistavimą. Darbe taip pat naudojamas istorinis metodas. Jis svarbus todėl, kad siekiant suprasti dabartinių autorių teisių apsaugos pozicijas būtina išanalizuoti įvairias autorių teisių teorijas bei pozicijas istoriniu aspektu. Istorinis metodas naudojamas aptariant pirmąsias autorių teisių apsaugos apraiškas septynioliktame ir aštuonioliktame amžiuje bei analizuojant prigimtinės ir utilitarinės autorių teisės apsaugos teorijų vystimosi aspektus. Lingvistinis metodas naudojamas siekiant atskleisti įvairių panašių reikšmę turinčių sąvokų skirtumus. Šis metodas svarbus, nes literatūroje vartojamos skirtingos sąvokos, o jų turinys nėra išsamiai atskleidžiamas. Šis metodas aiškiausiai pasireiškia analizuojant literatūroje sutinkamas „apribojimo“ ir „išimties“ sąvokas. Darbe taip pat labai svarbus apibendrinimo metodas, kuris yra būtinas siekiant įvertinti skirtingas mokslininkų pozicijas bei teisės normose įtvirtintus autorių teisių apribojimus. Šis metodas pasireiškia apibendrinant prigimtinės bei utilitarinės autorių teisių apsaugos teorijų argumentus, įvertinant skirtingų valstybių kodeksuose įtvirtintų apribojimų apimtį bei kituose tyrimo aspektuose.

Šaltinių apibūdinimas. Atliekant tyrimą naudojamos įvairios literatūros rūšys. Analizuojami norminiai teisės aktai bei jų komentarai, užsienio bei tarptautinių teismų praktika, mokslininkų monografijos. Analizuojant temą tiriami ne tik Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai, tačiau ir Prancūzijos, Vokietijos bei JAV įstatymai, tarptautinės konvencijos, direktyvos, sutartys, reglamentuojančios autorių teisių apsaugą. Taip pat didelis dėmesys skiriamas žmogaus teises reglamentuojančioms konvencijoms bei deklaracijoms. Kadangi Lietuvos Respublikos teismuose temos problematika nebuvo nagrinėjama, darbe bus analizuojami kai kurie precedentiniai užsienio valstybių teismų sprendimai, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai, Europos Teisingumo Teismo sprendimai. Darbe taip pat analizuojamos teisės mokslininkų monografijos, nes jose aiškiausiai atsiskleidžia įvairių mokslininkų argumentai dėl autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją derinimo problematikos, atsispindi įvairių pozicijų prieštaravimas.

Tyrimui bei pozicijai didžiausią įtaką turėjo *Christophe Geiger* monografija „*Droit d’auteur et droit du public a l’information: approche de droit compare*“. Tai vienas naujausių šia tema atliktų tyrimų, kuriame nuosekliai išdėstoma liberali pozicija autorių teisių apribojimų klausimais. Taip pat svarbi *Martin Senfleben* monografija „*Copyright, Limitations and the Three-Step-Test in International and EC Copyright Law*“, kurioje išsamiai analizuojamos pagrindinės autorių teisių apsaugos teorijos bei istorinis autorių teisių ir autorių teisių apribojimų aspektas. *Jonathan Griffiths* ir *Uma Suthersanen* knygoje „*Copyright and Free Speech. Comparative and International Analysis*“ pateikiamas autorių teisės apsaugos teorijų apibūdinimas, koncentruojamas dėmesys į visuomenės teisę gauti ir skleisti informaciją. *Gillian Davies* monografijoje „*Copyright and the Public Interest*“ pateikiamas autorių teisės apribojimų ir viešo intereso santykis, analizuojamas įvairių valstybių teisės taikymo aspektai. Visa ši literatūra leidžia visapusiškai išanalizuoti temos problematiką bei pasiekti keliamus darbo tikslus.

1. Prigimtinės teisės teorijos ir utilitarinės teorijos sąveika. Istorinė raida

1.1. Teorinis autorių teisių apsaugos pagrindimas

Tarptautinę autorių teisės sistemą sudaro dvi skirtingos autorių teisių apsaugos teorijos. Pirmoji teorija remiasi prigimtine teise. Prigimtinės teisės argumentais yra aiškinama, kodėl autoriams yra suteikiamos išimtinės teisės. Toks autorių teisių apsaugos argumentavimas yra būdingas kontinentinės Europos valstybėms. Kontinentinėje Europoje paprastai yra atkreipiamas dėmesys į autorių teisių saugomų kūrinių „šventumą“. Prigimtinės teisės teorijoje autorius užima svarbiausią visos autorių teisių apsaugos sistemos vietą, nes unikalus autoriaus saviraiškos būdas, atsiskleidžiantis kūrybos procese yra svarbiausia kūrinio apsaugos priežastis. Šis unikalus saviraiškos būdas nulemia neatskiriama autorius ir kūrinio ryšį, o pats kūrinys yra tam tikra autoriaus asmenybės išraiška. Dėl šių priežasčių valstybių, kuriose vyrauja prigimtine autorių teisių teorija, įstatymai nustato autorių teisę gauti atlyginimą už tai, kad kiti asmenys naudojami jų sukurtais intelektualinės veiklos objektais, be to, nustato draudimus, saugančius autorius nuo nepagrįsto jų kūrinių naudojimo. Prigimtine autorių teisės teorija nustato plačias, visa apimančias teises autoriams ir aiškiai apibrėžtas išimtis, kai autorių teisių objektais yra leidžiama naudotis nevaržomai¹.

Antroji anglo-amerikietiškoji autorių teisių apsaugos teorija – utilitarinė teorija (angl. - *utilitarian notion*) yra grindžiama socialine nauda, kurią būtina analizuoti aptariant autorių teisių apsaugos sistemas. Vienas iš šios teorijos pagrindų yra autorių teisių ir jų apsaugos ekonominis pagrindas. Atlygis, kurį gauna literatūros ir meno kūrinių autoriai yra varomoji intelektualinio produktyvumo jėga, nes skatina autorius kurti ir gauti jiems priklausančią ekonominę naudą. Ši ekonominė nauda autoriams užtikrina žinių ir informacijos sklaidimą visuomenei². Ši teorija neneigia išimtinių autorių teisių, tačiau jų sąrašas yra baigtinis ir tiksliai apibrėžtas. Išimtinių teisių ribojimas, priešingai nei prigimtineje teorijoje, neturi būti varžomas. Sąžiningas kūrinių naudojimas (angl. *fair use* arba *fair dealing*), yra pateisinamas neginčijama nauda visuomenei, kurią akcentuoja bendrosios teisės tradicija³.

Nepaisant skirtumų, kurie istoriškai susiklostė nacionaliniu mastu kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybėse, tarptautiniu mastu pavyko susitarti dėl daugelio

¹ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 5-10.

² GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 39-42.

nuostatų. Būtent dėl tarptautinio pobūdžio yra svarbu aptarti skirtingų teisės tradicijų valstybių argumentus dėl autorių teisių apsaugos, nes jie turi didelės reikšmės valstybėms derinant pozicijas koncepciniais autorių teisių apsaugos klausimais.

Visų pirma bus trumpai aptarti autorių teisių apsaugos raidos aspektai, o vėliau dėmesys bus koncentruojamas į skirtingų teorijų autorių teisių apsaugos argumentus.

1.2. Istorinis vystymasis

Analizuojant autorių teisių apsaugos atsiradimą istoriniu aspektu, pažymėtina, kad XVI ir XVII a. Europoje vyravo vadinamasis „privilegijų laikotarpis“, kai buvo išduodamos privilegijos knygų leidėjams, siekiant apsaugoti jų interesus. Tokiu būdu buvo sukurtas tam tikras knygų leidėjų monopolis⁴. Jau XVII a. pabaigoje kilo diskusijos dėl žalingo leidėjų monopolio poveikio. Buvo teigiama, kad nesuteikiant autorių teisių apsaugos, mažėja suinteresuotumas spausdinti knygas ir skleisti jas visuomenei⁵. Šių diskusijų pasekoje buvo sukurtas pirmasis autorių teisių apsaugai skirtas rašytinis įstatymas, žinomas kaip karalienės Anos Statutas (1710), kuris tapo Anglijos ir JAV autorių teisės sistemų pagrindu. Šio Statuto tikslas – skatinti autorius kurti. Įstatymo preambulėje buvo rašoma, kad Statuto tikslas yra „skatinti mokytus žmones kurti ir rašyti naudingas knygas“. Doktrinoje yra nuomonių, kad Statutas yra utilitarinės teorijos pavyzdys, rodantis, kad tinkamas atlygis autoriams, gali paskatinti kūrybą, taip suteikiant naudos visuomenei⁶. Tačiau manytina, kad vertėtų atkreipti dėmesį į visus Statute išvardintus principus. Statute minimi tokie fundamentalūs principai kaip prigimtine teisės teorija grindžiamas nuosavybės principas, atlygintino darbo principas, atlygio kaip kūrybinių procesų skatinimo principas ir socialinio viešojo intereso naudoti kuo daugiau kūrinių principas⁷. Taigi kaip matyti, visi šie principai yra svarbūs ir šiuolaikinėje autorių teisės apsaugos sistemoje siekiant nustatyti balansą tarp autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją.

1.3. Autoriaus ir visuomenės teisė – skirtingų teorijų argumentai

Nors prigimtine ir utilitarine autorių teisių teorijos yra susijusios ir viena kitą papildančios, tačiau priežastys, kuriomis grindžiama autorių teisių apsauga yra skirtingos.

³ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 5-10.

⁴ JACKSON, Matt. From private to public: reexamining the technological basis for copyright. *Journal of communication*, 2002, nr. 52, p. 416-433.

⁵ PATTERSON, L. R. *Copyright in historical perspective*. Nashville: Vanderbilt University Press, 1968, p. 142.

⁶ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 7-20.

Norint suvokti autorių teisių apsaugos ir visuomenės teisės į kūrybos teikiamą naudą santykį, būtina analizuoti abiejų teorijų argumentus⁸.

1.3.1. Prigimtinės autorių teisės apsaugos teorija

Pagrindinis prigimtinės autorių teisės argumentas yra teisingumas. Autorius yra asmuo, kuris skiria laiko ir pastangų kūrybos procesui, todėl yra teisinga autoriui leisti mėgautis savo darbo vaisiais. Be to, autorius įgyja nuosavybės teisę į kūrinį nuo sukūrimo momento. Kūrinys yra autoriaus kūrybinio darbo rezultatas, todėl yra neatimama autoriaus nuosavybė. Tokia prigimtinės autorių teisės tradicija remiasi *John Locke* prigimtinės teisės į nuosavybę idėjomis⁹. *John Locke* kuria pasaulį, kuriame žmonės yra laisvi ir gali nevaržomai naudotis beribėmis gamtos teikiamomis gėrybėmis. Individas, dirbdamas ir gerindamas gamtos teikiamus išteklius sukuria nuosavybę, kuri yra neliečiama. Pagrindinis *John Locke* teorijos akcentas yra tai, kad darbą atlikęs asmuo turi teisę mėgautis savo sukurtomis gėrybėmis, o visuomenės poreikiai yra antraeiliai, nes visi visuomenės nariai turėjo lygias teises naudotis teikiamais ištekliais, tačiau jais nepasinaudojo¹⁰.

Akivaizdu, kad *John Locke* kuriamas pasaulis nėra realus, tačiau kalbant apie kūrybinius procesus, galima surasti tam tikrų panašumų. *John Locke* neribotų galimybių pasaulis ir dabartinis idėjų bei individualios išraiškos pasaulis turi daug panašumų. Nuosavybės įgijimo mechanizmas abiejuose pasauliuose yra toks pat. Nuosavybė įgyjama tada, kai darbas suliejamas su neapdorotomis medžiagomis. Tiek *John Locke* gausybės pasaulis, tiek idėjų bei individualios išraiškos pasaulis yra beribiai, todėl kiekvienas yra laisvas savo darbu įgyti nuosavybę į savo darbo rezultata. Dėl šių priežasčių suprantama, kodėl prigimtinė autorių teisė yra nukreipta į autorių, kaip asmenybę. Ginant visuomenės interesą gauti informaciją ar kitaip naudotis kūrybos teikiama nauda nustatyti autorių teisių ribojimai prieštarauja individualistinei *John Locke* teorijai.

Kalbant apie prigimtine autorių teisės teoriją vertėtų atkreipti dėmesį į *Samuel Pufendorf* suformuotą nuosavybės idėją. Jis teigė, kad ne į visus daiktus galima įgyti nuosavybę. Kai kurie jų yra neįgyjami nepriklausomai nuo to, kas juos sukūrė, kai kurios vertybės privalo likti nepriklausomos dėl visuomeninės taikos ir ramybės. Tomis vertybėmis turi teisę naudotis visi lyg gyventų primityvioje komunoje, kurioje egzistuoja

⁷ DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 12.

⁸ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 7-20.

⁹ DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 11.

vertybių bendrumas¹¹. *Samuel Pufendorf* primityvios komunos pasaulis negali būti pritaikytas šiuolaikiniam pasauliui, tačiau akivaizdu, kad net ir pritaikius prigimtinės teisės puoselėjamas vertybes galima kalbėti apie autoriaus teisių apribojimus visuomenės interesais. *Samuel Pufendorf* pozicija gerokai liberalesnė nei *John Locke*, o tai rodo, kad prigimtinės teisės teorija nėra vienalytė ir joje galima kalbėti ir apie fundamentalių vertybių apribojimą.

Apibendrinant galima teigti, kad prigimtinės autorių teisės teorijai būdinga tai, kad į pirmą vietą yra iškeliamas autoriaus asmenybė, todėl prigimtinė autorių teisė autoriui suteikia ne tik turtines, bet taip pat ir asmenines teises. Be to, nuosavybės suvokimas prigimtinėje teisėje yra nevienalytis, o tai reiškia, kad gali būti pateisinamos autorių teisių apsaugos išimtys.

1.3.2. Utilitarinės autorių teisės apsaugos teorija

Priešingai nei prigimtinės autorių teisės teorija, utilitarinės autorių teisės argumentai yra susiję su visuomenės egzistavimu. Ši teorija teigia, kad joks asmuo negalės naudotis savo kūrybos rezultatais, nesvarbu, kiek laiko ar pastangų reikės kūriniui sukurti, jei visuomenėje nebus sukurtos taisyklės, užtikrinančios kūrėjo teisę naudotis savo kūrybos dalimi¹².

Autoriaus asmenybė ir pats kūrybos faktas nėra esminis šios teorijos elementas. Utilitarinė autorių teisių teorija nekreipia pernelyg didelio dėmesio į atlyginimą, kuris priklauso autoriui už jo pastangas ir sugaištą laiką. Šioje teorijoje visuomenės interesus užima centrinę vietą. Autorių teisių apsauga gali būti pateisinama tik tiek, kiek kūryba yra naudinga visuomenei ir kiek svarbu visuomenei mėgautis kūrybos teikiama nauda. Utilitarinė autorių teisių teorija pabrėžia autorių teisių apsaugos dualizmą. Viena vertus – autoriams turi būti suteikiamos išimtinės teisės, kita vertus, turi būti atsižvelgiama į visuomenės teisę į kūrybos rezultatus. Todėl visada, prieš suteikiant išimtinę teisę autoriui, turi būti atsižvelgiama į naudą, kurią kaip atlygį turi gauti autorius ir į nuostolius, kuriuos turi patirti visuomenė, kad galėtų naudotis autorių teisės saugomais objektais¹³.

¹⁰ TEILMANN, Stina. *British and French copyright: a historical study of Aesthetic implications*. University of Southern Denmark [interaktyvus]. 2004, [žiūrėta 2007-03-16], p. 29-30. Prieiga per internetą: <<http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/-0.doc>>.

¹¹ PUFENDORF, Samuel. *On the Duty of Man and Citizen According to Natural Law*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.constitution.org/puf/puf-dut.htm>>.

¹² TEILMANN, Stina. *British and French copyright: a historical study of Aesthetic implications*. University of Southern Denmark [interaktyvus]. 2004, [žiūrėta 2007-03-16], p. 40. Prieiga per internetą: <<http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/-0.doc>>.

¹³ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 7-20.

Vis dėlto, negalima teigti, kad utilitarinė autorių teisių teorija suteikia mažesnę apsaugą autorių teisėms, nei prigimtinės autorių teisės teorija. Skirtingai nei prigimtinės autorių teisės teorija, utilitarinė autorių teisės teorija autorių teisių apsaugą, o ypač išimtinės teises, suteikia ne dėl neatskiriamo autoriaus ir kūrinio ryšio, o dėl pusiausvyros tarp visuomenės intereso ir autoriaus teisių. Ekonominiai, gamybiniai ir kultūriniai argumentai bei išraiškos laisvė gali būti utilitarinės autorių teisės teorijos argumentai už autorių teisių apsaugą.

Pirmasis iš paminėtų ekonominis argumentas gali būti aiškinamas pagal neoklasikinės ekonominės nuosavybės teoriją, išsivysčiusią JAV. Neoklasicistai intelektualinės nuosavybės objektus priskiria prie didžiausių ir naudingiausių vertybių visuomenei. Išimtinės teisės čia suteikiamos ne tam, kad skatintų kūrybą, o tam, kad intelektualinės veiklos rezultatai, autorių teisės apsaugos objektai atsidurtų tų asmenų rankose, kurie geriausiai sugebės užtikrinti vartotojų poreikius. Vartotojų teisių užtikrinimas yra svarbus, nes tokiu būdu yra užtikrinamas visuomenės interesas gauti informaciją ir susipažinti su kūriniais, kurie yra autorių teisių apsaugos objektas. Šiais aspektais neoklasikinė teorija yra panaši į prigimtine autorių teisių teorija, nes abiejose teorijose plačios išimtinės teisės yra derinamos su aiškiai apibrėžtais ribojimais¹⁴.

Ekonominius argumentus dėl autorių teisių apsaugos papildo industriniai, pramoniniai argumentai. Čia pabrėžiama, kad visuomenei naudinga stipri autorių teisių apsauga. Stipri autorių teisių apsauga skatina informacinės industrijos vystimąsi. Tinkama intelektualinės nuosavybės apsauga yra tam tikras variklis, skatinantis naujų darbo vietų atsiradimą.

Be ekonominių ir industrinių argumentų, autorių teisių apsauga taip pat gali būti grindžiama ir kultūriniais argumentais. Šie argumentai jau sutinkami 1710 m. Anos Statute. Statuto tikslas buvo tokiu būdu skatinti kūrybą, kad visuomenė gautų naudos iš kūrybos rezultatų. Autorių teisių apsauga kultūriniu aspektu skatina nacionalinį kūrybinį kiekvienos tautos identitetą ir kultūrinį paveldą. Pabrėžiama, kad bet kuri valstybė, norėdama skatinti savo autorius, kompozitorius ar atlikėjus, ir taip kurti savo kultūrinį paveldą, visų pirma turi užtikrinti jiems tinkamą teisių apsaugą. Taip pat pabrėžiama, kad išimtinės autorių teisės veikia kaip paskatinimas asmenų išraiškos laisvei¹⁵.

Byloje *Harper & Row v. Nation Enterprises* JAV Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad autorių teisių apsauga yra „nepriklausomos išraiškos variklis“. Aukščiausiasis

¹⁴ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 7-20.

Teismas akcentavo, kad tinkama autorių teisių apsauga, autoriaus teises apibrėžia taip, kad jos galėtų dalyvauti civilinėje apyvartoje. Atlygis, kurį asmuo, besinaudojantis autoriaus kūriniumi, moka autoriui, yra ekonominis paskatinimas autoriui kurti ir skleisti savo mintis. Taigi apibendrinant galima pasakyti, kad autorių teisių apsauga suteikia autoriams teisę gauti ekonominės naudos iš savo kūrinių. Taip pat apsauga užtikrina, kad jokiam kitam asmeniui nebus suteikta daugiau teisių, nei turi autorius ir jis negalės varžyti ar reguliuoti autoriaus išraiškos laisvės. Savo ruožtu visuomenė gali naudotis tais kūriniais, kurie buvo sukurti naudojantis išraiškos laisve be cenzūros¹⁶.

Tačiau bet kokių atveju labai svarbu atkreipti dėmesį į autorių teisių apsaugos dvilypumą. Autorių teisių apsauga, suteikianti išimtinės teises autoriui, sukuria tam tikrą monopolį. Autorius, būdamas monopolistas gali trukdyti ar apskritai uždrausti bet kokiu būdu naudoti jo kūrinį, tokiu būdu pažeisdamas kitų asmenų išraiškos laisvę ir teisę gauti informaciją. Todėl svarbu pabrėžti, kad visi argumentai, išsakyti už autorių teisių apsaugą, jokių būdu nereiškia, kad reikalaujama suteikti išimtinės teises autoriams. Labai svarbią reikšmę autorių teisių apsaugos sistemoje užima autoriaus teisių ribojimai.

1.4. Svarbiausi autorių teisių apsaugos veiksniai

Tarptautinė autorių teisių apsauga grindžiama daugeliu argumentų autorių teisių apsaugai užtikrinti. Berno konvencija, turėdama tikslą efektyviai ir vieningai apsaugoti autorių teises, gali būti suvokiama kaip prigimtinės autorių teisių apsaugos teorijos pavyzdys. TRIPS sutartis pirmiausia siekia sumažinti kliūtis ir trukdžius tarptautinei prekybai, todėl akivaizdu, kad ši sutartis pirmiausia remiasi utilitarinės autorių teisių teorijos argumentais, atkreipdama dėmesį į ekonominius ir industrinius autorių teisių apsaugos aspektus. Pasaulinės Intelektinės Nuosavybės Organizacijos (toliau tekste – PINO) Autorių teisių sutartis ne tik atspindi norą vystyti ir palaikyti vieningą ir efektyvią autorių teisių apsaugą, bet taip pat akcentuoja, kad tinkama autorių teisių apsauga skatina literatūrinę ir kitokią meninę kūrybą. Taigi šioje sutartyje susilieja Berno konvencijoje įtvirtinti prigimtinės autorių teisės teorijos principai ir utilitarinės teorijos puoselėjamos vertybės.

Visose paminėtose sutartyse yra įtvirtintas „trijų pakopų testas“ (angl. – *Three Step Test*), todėl šių sutarčių skirstymas pagal tai, kurios teorijos argumentai yra įtvirtinti

¹⁵ TEILMANN, Stina. *British and French copyright: a historical study of Aesthetic implications*. University of Southern Denmark [interaktyvus]. 2004, [žiūrėta 2007-03-16], p. 38. Prieiga per internetą: <<http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/-0.doc>>.

¹⁶ JAV Aukščiausiojo Teismo 1984 m. lapkričio 6 d. sprendimas byloje nr. 471, U.S. 539, *Harper & Row Publishers v Nation Enterprises* [interaktyvus]. 1985, [žiūrėta 2007-02-11]. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/us/471/539/case.html>>.

kiekvienoje iš sutarčių iš esmės praranda prasmę. Be to, tarptautinė autorių teisė pasiekė tokį lygį, kad remtis tik vienos teorijos argumentais tapo labai sunku, o kartais neįmanoma. Prigimtinės autorių teisės teorijos argumentai pastaruoju metu ypač kritikuojami. *Peter Jaszi* atkreipia dėmesį į problemą, kad tada, kai yra akcentuojamas ir saugomas vien tik kūrinio originalumas, pamirštama kita kultūriškai vertinga kūrinių grupė – tų kūrinių, kurie yra sukuriami „bendradarbiaujant“ su jau sukurtų kūrinių autoriais. Kitaip tariant, tai yra kūriniai, sukurti plėtojant idėjas ir kūrinius, kuriuose idėjos buvo suformuotos. Prigimtinės teorijos kuriamas genijus, kuriantis izoliuotoje aplinkoje, nebeatspindi tikrovės. Tai ypač akivaizdu skaitmeninėje aplinkoje, kurioje intelektinės nuosavybės objektai yra sukuriami procese, kuriame dalyvauja ne vienas, o daugelis žmonių. Visi šie žmonės, dalyvavę kūrybos procese bent jau potencialiai turi teisę reikalauti savo autorinių teisių apsaugos¹⁷.

Prigimtinės teorijos akcentuojamas autoriaus asmenybės aspektas taip pat yra ginčijamas. Autoriaus asmenybės išraiška kūrinyje neabejotinai sukuria ryšį tarp autoriaus ir kūrinio, tačiau yra kūrinių, kurie nors ir saugomi autorių teisių, iš tiesų nėra autoriaus asmenybės ir individualios išraiškos pasekmė¹⁸. Pavyzdžiui kūriniai, vadinami „menas dėl meno“ (pranc. - *l'art pour l'art*). Šių kūrinių sukūrimo būdas prieštarauja idealistiniam prigimtinės teorijos suformuotam kūrimo procesui. Be to, daugelis kūrinių labiau primena dizaino produktus, o ne vaizduojamojo meno kūrinius. Daugeliui tokių kūrinių įtaką daro vartotojų skonis ir vyraujančios mados, kurių autorius privalo paisyti, norėdamas užtikrinti komercinę kūrinių sėkmę. Be to, būtina atkreipti dėmesį, kad literatūros ir meno kūriniai naudojami ta pačia apsauga kaip ir duomenų bazės ar kompiuterių programos. Akivaizdu, kad autoriaus asmenybės išraiška šiuose kūriniuose išreikšta skirtinga apimtimi.

Dėl visų šių priežasčių prigimtinės teisės teorija, akcentuojanti autoriaus asmenybės įtaką kūriniui, nėra pajėgi būti vieninteliu argumentu tarptautinėje autorių teisės apsaugos sistemoje¹⁹.

Utilitarinės teorijos argumentai dėl autorių teisių apsaugos taip pat nėra neginčijami. Pati mintis, kad pinigai gali skatinti kūrybinį produktyvumą nėra visiškai pateisinama. Utilitarinės teorijos argumentas suponuoja tai, kad kūryba yra tam tikras mechaniskas

¹⁷ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 21-39.

¹⁸ TEILMANN, Stina. *British and French copyright: a historical study of Aesthetic implications*. University of Southern Denmark [interaktyvus]. 2004, [žiūrėta 2007-03-16], p. 180. Prieiga per internetą: <<http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/-0.doc>>.

¹⁹ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 21-39.

procesas, kuris gali būti skatinamas ekonominėmis priemonėmis. Tačiau akivaizdu, kad kūrybą lemia ne vien ekonominės naudos siekis, o autoriaus noras patirti asmeninį pasitenkinimą, užsitarnauti visuomenės pagarbą ir palaikymą. Vadovaujantis utilitarinės teorijos argumentais atrodytų, kad kūrybos intensyvumas ir skatinimas priklauso nuo autorių teisių apsaugos apimties. Kuo griežčiau saugomos autorių teisės, tuo didesnę ekonominę naudą jos teikia autoriui, kartu skatindamos autorių kūrybingumą²⁰. Be to, utilitarinė autorių teisių teorija nėra pajėgi paaiškinti, kodėl tie kūriniai, kurių sukūrimas nėra paskatintas ekonominių prielaidų, tokie kaip moksliniai ar išimtinai meninio pobūdžio kūriniai vis tiek yra saugomi autorių teisių. Akivaizdu, kad kaip ir prigimtinės teorijos, taip ir utilitarinės teorijos argumentų nepakanka pagrįsti autorių teisių apsaugą, ypač tarptautiniu aspektu²¹.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tiek prigimtinės, tiek utilitarinės teorijų argumentai turi būti derinami. Prigimtinė teorija svarbi pateisinant tų kūrinių apsaugą, kurie sukurti moksliniais ar grynai meniniais tikslais. Utilitarinė teorija parodo, kad kartais net ir ekonominės priežastys gali būti paskata tam tikrų kūrinių atsiradimui; dėl šios priežasties net ir tie kūriniai, kurie buvo sukurti dėl ekonominės naudos gali būti saugomi autorių teisės.

2. Autorius teisių apribojimas – visuomenės teisė ar interesas?

Kalbant apie autorių teisių ribojimą visuomenės naudai svarbu išsiaiškinti, ar visuomenė turi teisę į informaciją, ar tai tėra tik visuomenės interesas. Kitaip tariant, ar iš autorių teisių apribojimų atsiranda visuomenės teisės ar taip yra ginami tik visuomenės interesai. XIX a. Prancūzijos teisinėje sistemoje autorių teisė buvo drąsiai gretinama su visuomenės teisėmis. Dabartinėje Prancūzijos teisinėje sistemoje susiklostė priešinga situacija – čia vienareikšmiškai teigiama, kad autorius yra vienintelis teisių į savo kūrinių turėtojas, o kūrinio naudotojai gali turėti tik interesų, kurių apimtis priklauso nuo autorių teisių apribojimų apimties. Kadangi autorius yra aukščiausioje autorių teisių apsaugos sistemos hierarchijos pozicijoje, natūralu, kad įstatymas numato aiškia kitų kūrinių naudotojų

²⁰ TEILMANN, Stina. *British and French copyright: a historical study of Aesthetic implications*. University of Southern Denmark [interaktyvus]. 2004, [žiūrėta 2007-03-16], p. 40-43. Prieiga per internetą: <http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/-0.doc>.

²¹ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 21-39.

žemėjančią hierarchinę poziciją autoriaus atžvilgiu²². Panašaus autorių teisių ir visuomenės interesų vertinimo laikomasi ir Vokietijoje²³.

Kitokio autorių teisių ir visuomenės interesų vertinimo laikomasi bendrosios teisinės sistemos valstybėse (*copyright* valstybės). Čia nuo pat pradžių buvo siekiama pusiausvyros tarp autorių interesų, viešojo intereso ir naudotojų interesų. Paprastai teisės doktrinoje kalbama apie autorių teisių ginamų kūrinių naudotojų teises, o ne apie interesus²⁴. Tai įrodo JAV ir Jungtinėje Karalystėje paplitusi sąžiningo naudojimo (angl. - *fair use* (JAV) ir angl. – *fair dealing* (Jungtinėje Karalystėje)) doktrina, kurioje yra kalbama apie kūrinių naudotojų teises, o ne vien apie visuomenės interesą.

Nepaisant aptartų koncepcinių skirtumų, kontinentinės Europos valstybėse ir *copyright* valstybėse, tai neturi didelės praktinės reikšmės, nes tai labiau istoriškai susiformavę skirtingumai vartojant sąvokas nei rimtą pagrindą turintys autorių teisių ribojimo apimtį lemiantys veiksniai.

Autorių teisių sistemoje autoriaus asmenybe pagrįsti autorių teisių apsaugos pateisinimai persipina su naudotojiškais visuomeninės interesais, nes tuo pačiu metu siekiama ne tik suteikti autoriui teisę, bet ir ją apriboti. Pamažu imama visuotinai pripažinti, kad autorių teisių apsauga ir jos taikymo apribojimai yra interesų pusiausvyros, kurią nustatė įstatymų leidėjas, rezultatas.²⁵

Panašias tendencijas galima išvelgti ir tarptautinės teisės dokumentuose. PINO Autorių teisių sutarties preambulėje pateikiamos šios sutarties reikalingumo priežastys ir pagrindinis tikslas. Sutarties tikslas – užtikrinti kuo veiksmingesnę ir vienodesnę literatūros ir meno kūrinių autorių teisių apsaugą²⁶. Taigi preambulėje įtvirtintas tam tikras hierarchinis modelis, kurio viršūnėje yra autorius.

Tačiau 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos Informacinės visuomenės direktyvoje 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių tam tikrų aspektų informacinėje visuomenėje derinimo (toliau tekste - 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyva), kurios nuostatos iš esmės atitinka minėtąją PINO sutartį, hierarchinis modelis tarp vertybių yra kur kas painesnis. Direktyvos preambulės

²² GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 188-189.

²³ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 21-39.

²⁴ DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 105-109.

²⁵ HUGENHOLTZ, P. B. *Fierce Creatures. Copyright Exemptions: Towards Extinction?* IFLA/IMPRIMATUR Conference [interaktyvus]. 1997, [žiūrėta 2007-03-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publications/hughenoltz/PBH-FierceCreatures.doc>>.

²⁶ von LEWINSKI, Silke. *Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 5-6.

31 punkte teigiama, kad turi būti išlaikyta derama pusiausvyra tarp įvairių kategorijų teisių turėtojų teisių ir interesų, taip pat tarp įvairių kategorijų teisių turėtojų ir saugomų objektų naudotojų. Direktyvoje nėra patikslinama, kas yra teisių ir interesų turėtojas, visuomenė ar autoriai, tačiau pabrėžiama, kad tarp jų turi būti teisinga pusiausvyra.

Visai kitokia tendencija pastebima Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje. Deklaracijos 27 straipsnio 1 paragrafe teigiama, kad kiekvienas žmogus turi teisę laisvai dalyvauti visuomenės kultūriniame gyvenime, gėrėtis menu, dalyvauti mokslinėje pažangoje ir naudotis jos gėrybėmis, o 2 paragrafe jau numatyta asmens (autoriaus) teisė į dvasinių ir materialinių interesų apsaugą, atsirandančių ryšium su mokslo, literatūros ar meno kūrinų sukūrimu²⁷. Taigi Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje jau tiesiogiai išskiriamos teisės dalyvauti visuomenės gyvenime ir autoriaus teisė naudotis autorių teisių teikiama apsauga. Net ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau tekste – EŽTK) autorių teisė atskirai neaptariama ir teisės teorijoje laikoma saviraiškos laisvės ir visuomenės teisės į informaciją suvaržymu, kuris minimas Konvencijos 10 straipsnio 2 pastraipoje²⁸. Nors EŽTK nėra tiesioginės nuostatos dėl autoriaus teisės apsaugos, tačiau intelektinės nuosavybės apsauga patenka į pirmojo papildomo protokolo 1 straipsnio taikymo sritį.

Buvo aptarti keletas pagrindinių žmogaus teises įtvirtinančių tarptautinių dokumentų, tačiau neabejotinai būtina atsižvelgti ir į pagrindinį Lietuvos Respublikos dokumentą, įtvirtinantį ne tik valstybės bei visuomenės santvarką, bet ir pagrindines žmogaus teises - Konstituciją. Konstitucijos 25 straipsnyje²⁹ įtvirtinta žmogaus teisė ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, kuri negali būti ribojama niekaip kitaip kaip įstatymu. Tokią visuomenės teisę taip pat įtvirtina ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 4 ir 5 straipsniai³⁰. Konstitucijos 25 straipsnis yra skirsnyje, reglamentuojančiame visuomenės ir valstybės santykius ir bendriausia prasme įtvirtina visuomenės teisę į informaciją, vieną iš Lietuvos Respublikos ginamų vertybių. Konstitucijos 42 straipsnis gina dvasinius ir materialinius autoriaus interesus, susijusius su mokslo, technikos, kultūros ir meno kūryba. Šis straipsnis yra inkorporuotas antrajame Konstitucijos skirsnyje, įtvirtinančiame žmogaus ir valstybės santykį. Taigi priešingai nei EŽTK, pagrindinis Lietuvos Respublikos įstatymas tiesiogiai įtvirtina ir autoriaus teisių

²⁷ 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Valstybės žinios, 1991, Nr. 68-2497).

²⁸ SUTHERSANEN, Uma. Towards an international public interest rule? Human rights and international copyright law. In *Copyright and Free Speech. Comparative and International Analysis*. The United States of America: Oxford University Press, 2005, p. 105-113.

²⁹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

³⁰ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2006, Nr. 82-3254).

apsaugą. Kaip ne kartą savo nutarimuose konstatavo Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, Konstitucijoje įtvirtintos vertybės sudaro darnią visumą ir yra neprieštaringos vertybių sistemoje. Vadinasi, negalima teigti, kad Konstitucija prioritetą teikia, kuriai nors vienai iš vertybių. Priešingai, dviejų vertybių įtvirtinimas skirtinguose Konstitucijos skirsniuose tik patvirtina, kad tai skirtingos, atskiros teisės, ginančios tiek visuomenės, tiek atskiro individo interesus. Vargu, ar Konstitucijoje įtvirtintų vertybių kontekste galima kalbėti apie teises ir interesus. Jau pats intereso įtvirtinimo Konstitucijoje faktas liudija apie tautos jam suteiktą svarbą ir reikšmę.

Apskritai galima teigti, kad tuo atveju, jei autorių teises nagrinėsime pagrindinių žmogaus teisių kontekste, įtvirtintų tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose dokumentuose, autorių teisių ir visuomenės teisės priešpastatymas bus neteisingas. Jei pripažintume, kad autorių teisės pateisinamos žmogaus teisėmis, perspektyvoje jos turėtų būti priešpastatomos kitų individų pagrindinėms teisėms, kurios turėtų būti to paties lygmens. Nuosavybės teisei arba autoriaus asmens teisei gali būti priešpastatytos ir kitos visuomenės teisės, pavyzdžiui, teisė į informaciją arba saviraiškos laisvė³¹.

Taigi darytina išvada, kad žmogaus teisių kontekste yra kalbama ne apie visuomenės interesus, tačiau apie teises³². Be to, net ir pačioje prancūziškoje teisės doktrinoje terminas „teisė“ dažnai vartojamas kai kuriems apribojimams pavadinti, pavyzdžiui, citavimo ar parodijavimo teisė³³.

Tačiau analizuojant autoriaus teisę ir visuomenės interesus kitame nei žmogaus teisės kontekste, vis dėlto galima svarstyti dėl teisės ir intereso atskyrimo. Teorijoje nuolat akcentuojama, kad tik autorius yra subjektyvios teisės turėtojas. Ir iš tikrųjų tik autorius turi visišką laisvę reikalauti gerbti jo teises ir sutrukdyti jas pažeidinėti pasinaudodamas teisinėmis priemonėmis. Savo ruožtu kūrinio naudotojas neturi teisės reikalauti taikyti išimtis, jis tik gali pareikšti teisiškai ginamą interesą, kuris nebuvo numatytas įstatymų leidėjo subjektyviojoje teisėje. Tokiu atveju kūrinio naudotojas gali būti vadinamas objektyviosios teisės turėtoju³⁴. Kita vertus, atotrūkis tarp objektyviosios ir subjektyviosios teisės nuolat mažėja. Viena vertus, EŽTK ir Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos yra taikomos tiesiogiai, todėl net ir tos teisės, kurios anksčiau buvo vadinamos

³¹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 189-191.

³² BUYDENS, M.; DUSSOLLIER, S. Les exceptions au droit d'auteur: évolutions dangereuses. CCE September 2001, p. 13. In GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004

³³ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 190.

³⁴ GUIBAULT, L. M. C. R. *Copyright limitations and Contracts*. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 95-97.

objektyviomis dabar įgauna subjektyvųjį pobūdį, kartu įgaudamos ir papildomą teisinę galią. Kita vertus, egzistuoja konstitucinė įstatymų kontrolė, kuri užtikrina, kad pagrindinio šalies įstatymo suteikiamos teisės bus įstatymo leidėjo tinkamai įgyvendintos. Tai reiškia, kad pakankamai abstrakčiai Konstitucijoje įtvirtinta vertybė neliks teorinė ir neįgyvendinama.

Kita vertus, galima ginčyti šiuos teiginius teigiant, kad į vieną autorių teisių objektą teises gali turėti tik vienas asmuo, o kiti asmenys gali turėti tik interesų. Tačiau kontrargumentas šiam teiginiui galėtų būti pozicija, kad autorių teisių turinio apimtis priklauso nuo autorių teisių apribojimų apimties. Vadinasi, kiekvienas pozityviojoje teisėje įtvirtintas autoriaus teisės apribojimas yra savotiška visuomenės teisė reikalauti gerbti jos interesus. Taigi atsižvelgiant į tai, kad skirtumas tarp objektyviosios ir subjektyviosios teisės tampa vis švelnesnis, o abstrakčios žmogaus teises įtvirtinančios nuostatos gali būti taikomos tiesiogiai, galima pagrįstai teigti, kad tam tikrais atvejais visuomenė turi ne tik interesą, tačiau ir teisę gauti informaciją.

3. Suvaržymas ar išimtis

Kalbant apie autorių teisių ribojimą labai svarbu tinkamai pasirinkti naudojamas sąvokas: ar autorių teisėms yra nustatomi suvaržymai, ar iš autorių teisių apsaugos srities yra daromos išimties. Sąvokų įvairovė skirtingose valstybėse yra akivaizdi. Kaip teigia *M. Sirinelli*, Vokietijoje ir Ispanijoje naudojama sąvoka „apribojimas“ (Lietuvos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme (toliau tekste ATGTĮ) taip pat vartojama sąvoka „apribojimas“), Švedijoje, Graikijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose vartojamas panašus terminas „suvaržymas“. Šveicarijoje kalbama apie „ribas“, Jungtinėje Karalystėje apie „leistinuosius veiksmus“, o Portugalijoje apie „nevaržomą naudojimą“. Prancūziškoje doktrinoje „išimties“ terminas taikomas įstatyme numatytoms išlygoms, kurias jis atskiria nuo natūralių autoriaus teisių taikymo ribų, susijusių su teisės objekto prigimtimi, pavyzdžiui, priklausymas valstybei pasibaigus apsaugos taikymo terminui³⁵. Ši sąvokų problematika nėra tik teorinė. Terminas „išimtis“ reiškia hierarchiją: kai peržengiamos griežtos jo taikymo srities ribos, kalbama apie išskirtinę teisę. Vaizdingumo dėlei ją galima būtų palyginti su laisvės salele išskirtinumo jūroje. Terminas „suvaržymas“ toli gražu nėra lygiavertis. Priešingai, išskirtinę teisę aiškiai

³⁵ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 195.

apibrėžia jos taikymo ribas, kurios ir nusako išskirtinės teisės objektą. Pasinaudojus tuo pačiu pavyzdžiu, galima ją sulyginti su išskirtinės teisės salele laisvės jūroje³⁶.

Galima pastebėti, kad net ir 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvoje nėra siekiama suvienodinti terminus. Čia vartojama ir teisės išimtis ir teisės apribojimas³⁷. Tai savo ruožtu parodo, kad nors filosofiniame lygmenyje sąvokos ir nėra tapačios, tačiau praktikoje vartojama įvairovė nesukelia pernelyg didelės sumaišties.

Kita vertus, jei atkreiptume dėmesį į filosofinį kiekvienos sąvokos aspektą ir teleologinę prasmę, galima būtų teoriškai teigti apie skirtingų valstybių autorių teisių apsaugos tradicijas. Pavyzdžiui, Lietuvoje vartojama sąvoka „apribojimas“, kuri suponuoja išskirtinės autoriaus teisės egzistavimą laisvės kontekste. Tačiau vargu, ar praktikoje vienos ar kitos sąvokos vartojimą būtų galima sieti su tam tikros autorių teisių apsaugos sistemos egzistavimu.

4. Teisinė apribojimų prigimtis

4.1. Prigimties aiškinimo būdas

Iš pagrindinių laisvių pagrindų sukurtų autoriaus teisių apribojimų atsiranda kūrinių naudotojų teisės ir tai yra ne taisyklės išimtis, o autoriaus teisių ribojimo priemonės, todėl šiam reiškiniui turi būti rastas pagrįstas pateisinimas. Pastebima, kad kontinentinės Europos šalyse galioja uždaros išimtims ir atviros teisėms sistemos teisinės sistemos; išimtis čia turi būti aiškinamos siaurąja prasme, negalima taikyti analogijos ir negalima numatyti naujų išlygų, kurios nebūtų prieš tai numatytos įstatymo³⁸.

Kai kurių autorių nuomone toks kontinentinės Europos valstybėse nusistovėjęs modelis nėra visiškai teisingas. Pavyzdžiui, *P. B. Hugenholtz* mano, kad būtent sistemose, kuriose išimtis apibrėžiamos siaurai ir išimtims netaikoma analogijos, autoriui yra trukdoma prisitaikyti prie technikos pažangos³⁹. Be to, plačiai apibrėžiamos teisės leidžia lengvai prisitaikyti prie naujos technikos pažangos sukuriamų situacijų, o siaurai apibrėžiamos išimtis tokios galimybės nesuteikia. Technologinė pažanga gali bet kada iškraipyti nusistovėjusią ir įstatymų leidėjo numatytą pusiausvyrą, todėl numatyti platesnes teises būtų apdairiau nei numatyti siaurus ribojimus, nes tokiu būdu būtų

³⁶ VOORHOOF, D. Freedom of expression, Parody, Copyright and Trademarks. In GINGSBURG, J. C. A; BESEK, J. B. *Adjuncts and Alternatives to Copyright*, ALAI Congress 2001, p. 639.

³⁷ 2001 gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo (OL, 2001 L 167).

³⁸ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 199.

³⁹ HUGENHOLTZ, P. B. *Adapting copyright to the information superhighway*. In HUGENHOLTZ, P.B. *The future of copyright in a digital environment. Proceedings of the Royal Academy Colloquium organised*

skatinama pusiausvyros savireguliacija ir balansas būtų efektyviai grąžintas be įstatymų leidėjo įsikišimo. Vystantis technologinei pažangai, plečiasi ir autorių teisių apsaugos veikimo sritis, todėl vien tik siaurai apibrėžtomis išimtimis garantuojamos laisvės sunkiai gali tinkamai užtikrinti visuomenės poreikius⁴⁰.

Be to, teigiama, kad teismui turi būti palikta teisė lanksčiai reaguoti į socialinius visuomenės pokyčius. Teismui turi būti palikta lankstumo galimybė taikyti išimtis, nes priešingu atveju įstrigtų visos išimčių sistemos taikymas ir ji būtų atsieta nuo visuomenės, kuri nuolat kinta. *Christophe Geiger* nuomone išimtis galima aiškinti remiantis pagrindinėmis teisėmis ir vienintelis būdas išlaikyti pusiausvyrą tarp autoriaus teisių ir jos apribojimų yra autoriaus teisių perkėlimas į perspektyvą kartu su kitomis to paties lygmens teisėmis, nes tai socialinėje perspektyvoje leistų koreguoti perdėtos apsaugos tendencijas, iš kurių atsirastų vis daugiau autoriaus prerogatyvų ir su jomis susijusių teisių. Išimčių aiškinimas remiantis pagrindinėmis teisėmis užtikrintų sistemos lankstumą ir prisitaikomumą⁴¹.

Išvardinti mokslininkų argumentai už siauros išimčių sistemos taikymo ribojimą svarūs ir įtikinantys, tačiau, kita vertus, išimčių aiškinimas pagrindinėmis teisėmis ir neapibrėžtas naudotojų teisių plėtimas praktikoje galėtų įnešti tam tikros sumaišties. Viena vertus, būtina atsižvelgti į Europos Bendrijos mastu atliekamą išimčių sistemos harmonizavimą. 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyva nors ir nustato tik pavyzdinį išimčių sąrašą (išskyrus vieną privalomą išimtį), tačiau bendros rinkos ir bendro asmenų, prekių bei paslaugų judėjimo lygmenyje tai įneša bent jau sąlyginio apibrėžtumo. Antra vertus, tiek tarptautiniuose dokumentuose tiek ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintas „trijų pakopų testas“ suteikia lankstumo autorių teisių išimčių sistemai (apie šį testą bei jo suteikiamo lankstumo pakankamumą bus kalbama vėlesniuose skyriuose). Be to, tikriausiai tiek Lietuvos tiek kitų Europos valstybių autorių teisių reguliavimo sistema atrodytų chaotiška ir sunkiai pritaikoma, jei nebūtų aiškiai ir tiksliai apibrėžtos naudotojų teisės. Tokiu atveju autoriai nežinotų, kada jų teisės iš tiesų yra pažeidžiamos, autorių teises ginančios asociacijos tiksliai nežinotų, kokiais atvejais jos galėtų imtis ginti autoriaus teises, o ir patys naudotojai nežinotų savo teisėto elgesio ribų. Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad išimčių sistemos reforma yra

by the Royal Netherlands Academy of Sciences (KNAW) and the Institute for Information Law (Amsterdam 6-7 July 1995). The Hague: Kluwer Law International 1996, p. 81-102.

⁴⁰ SPOOR, J. General aspects of exceptions and limitations: general report. In *Les Frontières du droit d'auteur: ses limites et exceptions*, ALAI Study Days, 14-17 September 1998. Cambridge: Copyright Council, 1999, p. 29.

⁴¹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 201.

pakankamai pažangi ir teoriškai pagrįsta, tačiau praktikoje tokios sistemos taikymas greičiausiai susidurtų su pernelyg dideliu neapibrėžtumu autorių teisių reguliavimo srityje.

5. Bendrieji autorių teisių apribojimai

Kaip jau minėta, pasaulyje egzistuoja ne viena autorių teisių apsaugos sistema, numatomi skirtingi išimčių taikymo mechanizmai, o autorių teisių ir visuomenės teisių pusiausvyrą grindžiama skirtingais argumentais.

Egzistuoja apribojimų, suteikiančių visuomenei teisę į informaciją, kurie numatyti visų šalių įstatymuose. Tokiais apribojimais yra apibrėžiama pati teisė, kai kūriniai atitinka keliamus reikalavimus ir autorių teisės galiojimo trukmė, kai kūriniais autorių teisių apsauga taikoma tik apibrėžtą laiką⁴².

5.1. Apribojimai, kuriais apibrėžiama autorių teisė

Tokie apribojimai yra dvejopi. Viena vertus, visuomenės teisė į informaciją nesuteikia galimybės kai kuriems kūriniais taikyti autoriaus teisių apsaugos. Apribojimas priklausys nuo to, kaip bus apibrėžtas ginamasis kūrinys. Kita vertus, kai kurie autorių teisių ginamų kūrinių panaudojimo atvejai nebus draudžiami įstatymų. Iš tiesų, autorių teisė numato tik kai kuriuos leistinus veiksmus su kūriniais, bet ne jų panaudojimo būdus: taigi autorius negali suvaldyti visų kūrinio panaudojimo atvejų. Tokiu atveju teisės taikymo apribojimas priklausys tik nuo teisės turinio apibrėžimo⁴³.

Kalbant apie ginamojo kūrinio apibrėžimą svarbūs yra du aspektai: pirma, autorių teisių apsauga taikoma tik originaliems kūriniais ir, antra, kūrinys nepriklauso viešajam sektoriui.

5.1.1. Autorių teisių apsauga – tik originaliems kūriniais

Viena iš pagrindinių visuomenės teisės į informaciją garantijų išplaukia iš pačios autorių teisės. Jei kūrinuose skelbiamos idėjos ir informacija nuo pat kūrinio sumanymo pradžios buvo autoriaus sumanymo branduolys, tradiciškai ir visuotinai pripažįstama, kad išskirtinė teisė taikoma tik kūrinio formai, atsiejant ją nuo turinio ir kūrinio esmės⁴⁴. Idėjos, gryna informacija, temos, faktai, kitaip tariant visos kūrinio intelektinės linijos

⁴² GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 209.

⁴³ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 210.

⁴⁴ GUIBAULT, L. Limitations found outside copyright law. In BAULCH, L.; GREEN, M.; WYBURN, M. *Journées d'Étude de l'ALAI – Les Frontières du Droit d'Auteur: Ses Limites et Exception*. ALAI congress, 1998, p. 43.

negali būti monopolizuojamos autorių teisių apsaugos, kuria, siekiama visiškai priešingo tikslo – skleisti informaciją, idėjas ir faktus visuomenėje. Originalumas pasireiškia savitu autoriaus išraiškos būdu ir nepriklauso nuo nagrinėjamos temos, jo aktualumo, išreiškiamos idėjos ar nuomonės⁴⁵.

Negalima kartoti tik vieno kurio nors autoriaus informacijos pateikimo būdo. Idėjos, informacija, faktai laikoma visuotinėmis vertybėmis, kurios egzistuoja nepriklausomai nuo asmens kūrybinės veiklos ir jos rezultato. Todėl informacija, faktai ir idėjos sudaro tokią objektų kategoriją, kuri pačia savo esme negali būti kokio nors vieno asmens nuosavybė⁴⁶.

Nors idėjų nepasisavinimo principas yra laikomas visuotiniu autorių teisių apsaugos principu, tačiau jo laikytis nėra taip paprasta; be to, ne vienas autorius teigė, kad kūrinio formos ir idėjos skyrimas yra dirbtinis dalykas⁴⁷. Labiausiai pabrėžiama tai, kad idėjai išreikšti reikalinga kalba, tai yra reikalinga forma, kad idėja būtų įkūnyta ir realizuota bei taptų intelektinių mainų ir komunikacijos priemone. Net ir pati padidžiausia informacija turi savo formą. Pranešimas arba naujienas visada reiškiamas žodžiais, o žodžiai sakiniiais, kad būtų suprantami. Be to, paradoksali pati žodžio „informacija“ kilmė, nes žodis *informare* lotynų kalboje reiškia „suteikti formą“. Taigi vienos idėjos ir jos raiškos būdo nepakanka užtikrinti laisvą informacijos judėjimą, nes autorių teisė įtvirtina dar vieną svarbų dalyką – originalumą⁴⁸.

Pažymėtina, kad originalumo lygis negali būti vienodai traktuojamas literatūros bei meno kūriniais ir kompiuterinėms programoms. Akivaizdu, kad literatūros bei meno kūrinuose yra kur kas daigiau erdvės atsiskleisti autoriaus asmenybei bei savitai išraiškai nei kuriant duomenų bazines ar kompiuterines programas⁴⁹. Taigi originalumo samprata nėra vienalytė.

Be to, svarbu atkreipti dėmesį, kad nors originalumas yra visuotinai pripažįstamas kriterijus autorių teisių apsaugai, tačiau jo turinys skiriasi kontinentinės Europos ir *copyright* šalyse. Skirtingų valstybių teisės mokslininkai įvairiai aiškina originalumo turinį. Vokietijos teisėje jį linkstama vadinti individualumu, tačiau jis labiau siejamas su tuo, kad kūrinys yra jį sukūrusio autoriaus asmenybės išraiška. Prancūzijoje laikomasi

⁴⁵ MARETT, Paul. *Information Law in Practice*. 2nd ed. Great Britain: MPG Books Ltf., 2002, p. 35-37.

⁴⁶ GRIFFITHS, Jonathan; SUTHERSANEN, Uma. *Copyright and Free Speech. Comparative and International Analysis*. The United States of America: Oxford University Press, 2005, p. 78-86.

⁴⁷ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 211.

⁴⁸ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 211.

⁴⁹ DEVECI, Hasan A. Databases: Is Sui Generis a Stronger Bet Than Copyright? *In International Journal of Law and Information Technology*, 2004, Vol. 12, nr. 2. Oxford University press, p. 197-198.

nuomonės, kad kūrinį galima laikyti originaliu, kai jame juntamas aiškus autoriaus asmenybės atspindys⁵⁰. ATGTĮ 4 straipsnyje taip pat įtvirtintas originalumo reikalavimas, tačiau įstatyme originalumo sąvoka nėra atskleidžiama. Sisteminė teisės mokslininkų kūrinių analizė leidžia teigti, kad Lietuvoje originalumas taip pat siejamas su individualia autoriaus minčių raiška, išskirtiniu autoriaus išraiškos būdu⁵¹.

Taigi kontinentinės Europos valstybėse paplitęs subjektyvusis originalumo vertinimas. Teoriškai toks subjektyvus požiūris galimybės pritaikyti autorių teisių apsaugą kartelę pakelia labai aukštai. Tokiu atveju nemažai formų nepatenka į autorių teisių apsaugos taikymo sferą ir jos pereina į visuomeninę sritį. Visai kitoks originalumo suvokimas susiklostė *copyright* valstybėse. Čia originalumas suvokiamas daug plačiau, nes originaliu kūrinys laikomas tada, kai jis nebuvo ištiesai nukopijuotas.⁵²

Nors tokiose šalyse taikomas slenkstis yra kur kas žemesnis, tačiau net ir tais atvejais teisės aktuose buvo numatyta sąlyga panaudoti bent minimaliai intelektinių pastangų. Tokia sąlyga taikoma Anglijoje, taikant taip vadinamąjį „gebėjimų ir darbo“ (angl. - *skill and labour test*) principą ir JAV dirbant intelektinį darbą pagal principą „kol išmuš prakaitas“ (angl. - *sweat of the brow test*)⁵³.

Apibendrinant teigtina, kad nors skirtingose autorių teisių tradicijų šalyse taikomi skirtingi standartai, tačiau pastaraisiais metais šie skirtumai ima vis labiau nykti. Viena vertus, intelektinės veiklos rezultatai yra svarbūs civilinės apyvartos objektai, todėl kontinentinės Europos valstybėse originalumo principas taikomas pakankamai laisvai. Kita vertus *copyright* valstybėse labiau imta atsižvelgti į autoriaus kūrybiškumą, tad skirtingų teisinės sistemos valstybių sąvokos diferenciacija ima švelnėti.

5.1.2. Autorių teisių apsaugos netaikymas visuomeniniams kūriniams

Skirtingų valstybių įstatymuose numatytas autorių teisių apsaugos netaikymas dėl pačios kūrinių prigimties. Tai labai svarbus visuomenės teisės į informaciją užtikrinimo principas. Į šią reguliavimo sritį patenka tie kūriniai, kurie bendriausia prasme galbūt ir galėtų naudotis autorių teisių teikiama apsauga, tačiau arba dėl jų pobūdžio arba dėl jų prigimties buvo nuspręsta nesuteikti jiems autorių teisių apsaugos. Šiems kūriniams taikoma visuomenės teisė į informaciją yra tokia stipri, kad bet koks tokių kūrinių monopolizavimas yra neįmanomas. ATGTĮ 5 straipsnis apibrėžia kūrinius, kuriems tokia

⁵⁰ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 212-213.

⁵¹ VILEITA, A. *Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000, p. 33.

⁵² GOLDSTEIN, P. *Copyright, Principles, Law and Practice*. Boston: Brown and Company, 1989, p. 62.

apsauga yra netaikoma⁵⁴. Paminėtina, kad Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūriniių apsaugos 2 straipsnio 4 punkte paliekama teisė valstybėms narėms apsispręsti dėl įstatymų, oficialiųjų administracinių bei teismų dokumentų ir tokių dokumentų oficialiųjų vertimų apsaugos, o pagal Konvencijos 2 *bis* straipsnį suteikiama teisė apsispręsti dėl politinių ir teismo proceso metu pasakytų kalbų apsaugos⁵⁵. Taigi Lietuvos ATGTĮ apibrėžti kūriniai, kuriems netaikoma autorių teisių apsauga yra nustatyti atsižvelgiant į Berno konvencijos nuostatas, įtvirtinančias apsisprendimo galimybę. Konvencijos nuostatos į įstatymą perkeltos beveik pažodžiui.

Paminėtina, kad įvairiose Europos valstybėse įstatymais apibrėžtos oficialiųjų dokumentų sąvokos skiriasi. Prancūzijos teisėje apsaugos netaikymas išplečiamas iki įstatymų, poįstatyminių aktų bei teismų sprendimų; Vokietijos autorių teises ginančiame įstatyme teigiama, kad įstatymai, dekretai, nutarimai ar oficialios nuomonės, sprendimai ir raštiški tokių sprendimų priėmimo motyvai nėra ginami autorių teisių apsaugos. Teismų praktikoje laikomasi principo, kad autorių teisių apsauga neturi būti taikoma ir teismo posėdžio medžiagai, kuri yra reikalinga informuoti visuomenę. Visai neseniai autorių teisių apsauga buvo panaikinta ir banknotams⁵⁶.

5.1.3. Teisės turinio apibrėžimas: priegos prie kūriniių kontrolės panaikinimas

Christophe Geiger nuomone, nors tradiciškai priegos prie kūriniių, o tuo pačiu ir prie juose skelbiamos informacijos, problema nesiejama su autorių teisių apsauga, įstatyme numatyta nemažai autoriaus prerogatyvų dėl jo kūrinio naudojimo savo nuožiūra. Visa, kas yra nenumatyta minėtose prerogatyvose yra skirta naudoti laisvai ir tam nereikalingas autoriaus sutikimas. Pasak autoriaus, nė vienoje teisinėje sistemoje autoriui nesuteikiama teisė kontroliuoti priegos prie jo kūriniių. Šis faktas aiškinamas tuo, kad visose teisinėse sistemose autorių teise siekiama skleisti kūriniius visuomenėje. Todėl suprantama, kodėl priega prie kūriniių negali būti blokuojama teisės, kuri turėtų ją kaip tik skatinti⁵⁷.

Apibendrinant reikia paminėti, kad priegos nesuteikimas yra labai svarbus įgyvendinant visuomenės teisę į informaciją. Kartą suteikę teisę visuomenei susipažinti

⁵³ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 213-214.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598).

⁵⁵ 1886 m Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūriniių apsaugos (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-988).

⁵⁶ *Copyright and information limits to the protection of literary and pseudoliterary works in the member states of the EC*. Luxembourg: Office for official publication of the European Communities, 1992, p. 94-127.

⁵⁷ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 216-217.

su savo kūriniais, autorius nebetenka teisės kontroliuoti vėlesnio kūrinio panaudojimo tokia apimtimi, kiek kūrinio naudojimą pateisina išimtys. Žinoma, autorius nepraranda teisės į atlyginimą, kuris gali būti įskaitomas į kainą mokamą už knygą ar bilietą į teatrą.

Tik turėdama prieigą prie kūrinių visuomenė gali sužinoti, kokia juose skelbiama informacija. Skaitydama knygą, žiūrėdama dokumentinį filmą ar klausydama radijo laidų visuomenė ir sužino informaciją. Taigi iš esmės autorių teisė šiuo požiūriu nesuvaržo visuomenės teisės į informaciją⁵⁸.

Apie prieigos kontrolę skaitmeninėje erdvėje bus kalbama vėlesniame skyriuje.

5.2. Autorių teisių apsaugos termino ribojimo priežastys

Autorių teisių apsaugos termino ribojimas yra vienas iš visuomenės teisės į informaciją užtikrinimo principų. Kaip jau minėta, nė vienoje autorių teisių sistemoje teisės nėra saugomos neterminuotai, tad visų valstybių įstatymuose yra nustatytas ilgesnis ar trumpesnis autorių teisių apsaugos terminas⁵⁹. Pasibaigus autorių teisių apsaugos terminui kūrinys patenka į bendrą kultūros sritį, tampa nebesaugomas ir taip papildo bendrąjį paveldą. Kaip jau minėta, bendras socialinis praturtėjimas yra viena iš pagrindinių priežasčių, pateisinančių autorių teisių apsaugos egzistavimą apskritai. Kitaip tariant, autoriui tam tikrą laiką yra suteikiamos išimtinės teisės su sąlyga, kad vėliau jo kūrinys papildys bendrą kultūrinį paveldą ir juo nevaržomi galės naudotis visuomenė, įgyvendindama savo teisę į informaciją bei kiti kūrėjai, kurie galės remtis sukurtu kūriniais be atskiro autoriaus leidimo⁶⁰.

Christophe Geiger, analizuodamas autorių teisių apsaugos terminų raidą teigia, kad įstatymų leidėjas XIX a. buvo kur kas nuovokesnis, nes numatė trumpesnę autorių teisių apsaugos trukmę, nes taip buvo palaikoma įvairių interesų pusiausvyra⁶¹. Jis savo teiginius labiausiai grindžia visuomenės teise į informaciją, kuri yra tinkamai įgyvendinama tada, kai baigiasi autoriaus teisių apsaugos terminas ir visuomenė gali nevaržomai naudotis kūriniais kurie tampa bendro socialinio paveldo dalimi. Tačiau šiuo

⁵⁸ HUGENHOLTZ, P. B. *Adapting copyright to the information superhighway*. In HUGENHOLTZ, P.B. *The future of copyright in a digital environment. Proceedings of the Royal Academy Colloquium organised by the Royal Netherlands Academy of Sciences (KNAW) and the Institute for Information Law (Amsterdam 6-7 July 1995)*. The Hague: Kluwer Law International 1996, p. 93.

⁵⁹ Pažymėtina, kad įvairiais istoriniais laikotarpiais autorių teisių apsaugos terminas skirtingose valstybėse labai skyrėsi. Antai Anglijos karalienės Anos 1710 m. patvirtintame statute buvo numatytas gan trumpas 14 metų apsaugos terminas su galimybe jį atnaujinti tokiam pačiam terminui, jei pasibaigus pirminiam terminui autorius vis dar yra gyvas. Tokia pati nuostata buvo perkelta ir į amerikiečių *Copyright Act*. 1837 metais Vokietijoje įstatymu buvo nustatytas 30 metų terminas po autoriaus mirties. Nuo to laiko autorių teisių apsaugos terminas tik ilgėjo.

⁶⁰ DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 265-276.

klausimu yra diskutuojama, o mokslininkų išvados nėra vienareikšmės. 2003 metais Australijos autorių teisių gynimo asociacija bei gretutinių teisių gynimo asociacija atliko išsamų tyrimą, kuriuo buvo mėginama apibendrinti argumentus palaikančius ir prieštaraujančius ilgesnio autorių teisių termino nustatymui⁶². Šių autorių nuomone, autorių teisių apsaugos termino prailginimas ne tik nepažeidžia visuomenės teisės į informaciją, tačiau priešingai, padeda ją užtikrinti. Teigiama, kad ilgesnis autorių teisės apsaugos terminas skatina kūrybinę kitų autorių iniciatyvą, ko pasekoje atsiranda daugiau kūrinių, o jie, savo ruožtu, praturtina visuomeninį paveldą. Taip pat kritikuojamas argumentas, kad pasibaigus autorių teisių apsaugos terminui nesaugomas ir bendrojo visuomenės paveldo dalimi tapęs kūrinys užtikrina visuomenės teisę į informaciją. Teigiama, kad bendrasis visuomenės paveldas nėra statiškas, o priešingai, yra labai dinamiškas, todėl tai, kad vienas ar kitas kūrinys tampa lengvai ir neatlygintinai prieinamas plačiajai visuomenei nereiškia visuomenės teisės į informaciją apsaugos, nes ta informacija gali būti tiesiog nebeaktuali. Be to, ginčijamas argumentas, kad naudoti autorių teisių saugomus kūrinius yra brangiau nei tuos, kuriems nebėra taikoma autorių teisių apsauga ir nebereikia mokėti atlyginimo autoriui. Priešingai, teigiama, kad, įsigijus licenciją iš kolektyvinio administravimo subjekto už fiksuotą mokestį suteikiama galimybė naudotis neapibrėžtu kūrinių skaičiumi⁶³.

Apibendrinant manytina, kad vargu ar galima sutikti su argumentu, kad ilgesnė autorių teisių apsaugos trukmė skatina kūrybinius procesus ir taip praturtina meno kūrinių įvairovę. Net ir vartotojiškoje visuomenėje egzistuoja idėjos, natūralūs kūrybiniai procesai, pasireiškiantys nepriklausomai nuo ekonominio paskatinimo. Kita vertus, galima nesutikti ir su autorių teisių saugomų kūrinių naudojimo ekonomiškumu. Toli gražu ne visi jie yra administruojami kolektyvinių subjektų ir tikrai ne visais meno kūriniais galima naudotis už fiksuotą mokestį. Taigi akivaizdu, kad autorių teisių apsaugos taikymo trukmės ribojimas kuo puikiau atskleidžia įvairių interesų: autoriaus ir jo palikuonių norą naudotis kūrybinio darbo vaisiais; platintojų siekį kaip įmanoma geriau suplanuoti autoriaus kūrinio parengimo ir platinimo investicijas ir visuomenės

⁶¹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 221.

⁶² THE ALLEN CONSULTING GROUP. *Report on Copyright Term Extension. Australian Benefits and costs* [interaktyvus]. 2003, [Žiūrėta 2007-03-04]. Prieiga per internetą: <http://www.allenconsult.com.au/resources/MPA_Draft_final.pdf>.

⁶³ THE ALLEN CONSULTING GROUP. *Report on Copyright Term Extension. Australian Benefits and costs* [interaktyvus]. 2003, [Žiūrėta 2007-03-04]. Prieiga per internetą: <http://www.allenconsult.com.au/resources/MPA_Draft_final.pdf>.

sieki praturtėti ir laisvai naudotis kūriniumi pasibaigus apsaugos taikymo terminui⁶⁴. Atsižvelgiant į jau aptartus argumentus bei siekiant išlaikyti šių interesų pusiausvyrą nevertėtų ilginti jau numatyto apsaugos termino.

Paminėtina, kad ATGTĮ 34 straipsnyje numatytas 70 metų po autoriaus mirties autorius teisių apsaugos terminas yra pakankamai ilgas, nors tokį patį apsaugos terminą numato ir kitos Europos valstybės. Pasauliniu mastu ilgesnius terminus yra numačiusios Meksika (100 metų po autoriaus mirties), Dramblio Kaulo Kranto Respublika (99 metai po autoriaus mirties), Kolumbija ir Gvinėja (80 metų po autoriaus mirties) bei Gvatemala ir Hondūras (75 metai po autoriaus mirties)⁶⁵.

6. Atskirų šalių įstatymuose numatytos išimtys

Be bendrų visoms teisės sistemoms principų, derėtų aptarti ir atskirų šalių įstatymuose numatytus apribojimus, kurių skirtingumą lemia atskirų šalių kultūrinės ypatybės. Toliau bus nuosekliai aptartos išimtys ar apribojimai (kaip jau minėta, sąvokų skirtybė buvo svarbi nusakant jų prigimtį, tačiau tolesniame kontekste skirtingumas didesnės reikšmės neturi) skirtingose valstybėse, o vėliau bus aptarti tarptautinės teisės aktai.

Kaip jau buvo minėta, valstybėse susiklosčiusios autorių teisių apsaugos sistemos yra skirtingos: kontinentinėje Europoje paplitusioje sistemoje aiškiai išvardijami apribojimai, kada autorių teisių apsauga negali būti taikoma (tai vadinamoji „uždaroji“ sistema), *copyright* autorių teisių tradicijų valstybėse dažniausiai numatomas vienas principas, pagal kurį kūriniumi leidžiama naudotis nepažeidžiant tam tikrų sąlygų (tai vadinamoji „atviroji“ sistema)⁶⁶.

Pasak *Christophe Geiger*, visas įstatymuose numatytas išimtis galima skirstyti į tokias, kurios yra tiesiogiai susijusios su visuomenės teise į informaciją ir tokias, kurios yra susijusios netiesioginiais saitais ir gali priklausyti nuo konkrečios situacijos.

Analizuojant nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintus apribojimus, bus apsiribota Prancūzijos, Vokietijos ir Lietuvos (kaip „uždarosios“ sistemos valstybių) ir JAV (kaip „atvirosios“ sistemos valstybės) teisės aktų analize. Prancūzijos ir Vokietijos teisės aktai analizei pasirinkti dėl to, kad šios valstybės garsėja senomis autorių teisių apsaugos tradicijomis. JAV teisės aktai analizei pasirinkti dėl pakankamai išsamaus autorių teisių reglamentavimo bei „atvirosios“ sistemos išskirtinių bruožų.

⁶⁴ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 220-221.

⁶⁵ THE ALLEN CONSULTING GROUP. *Report on Copyright Term Extension. Australian Benefits and costs* [interaktyvus]. 2003, [Žiūrėta 2007-03-04]. Prieiga per internetą: <http://www.allenconsult.com.au/resources/MPA_Draft_final.pdf>.

Atskirų išimčių analizė sudaryta iš dviejų pagrindinių struktūrinių dalių. Visų pirma yra aptariami apribojimai, susiję su visuomenės teise į informaciją numatyti Prancūzijos, Vokietijos ir Lietuvos įstatymuose. Vėliau yra analizuojama JAV įtvirtinta išimčių sistema.

6.1. Išimties, tiesiogiai susijusios su visuomenės teise į informaciją, numatytos Prancūzijoje, Vokietijoje bei Lietuvoje

6.1.1. Citavimas

Citavimo išimtis yra numatyta visų aptariamų valstybių įstatymuose. Nors visose valstybėse citavimo išimtis turi bendrų bruožų, tačiau kiekvienoje valstybėje atsispindi tam tikri šios išimties ypatumai. Analizuojant iš pradžių bus aptariama bendra charakteristika, o vėliau dėmesys bus koncentruojamas į kiekvienos valstybės specifiką.

Kiekvienas autorius rašydamas savo darbus privalo nurodyti cituojamus šaltinius. Mokslo darbuose tai būtina siekiant užtikrinti darbo patikimumą. Taigi citavimas yra galinga priemonė padedanti skleisti žinias ir informaciją visuomenėje, kuriai visa tai priklauso. Tam tikra prasme citavimas pateisina autorių teisių visuomeniškumą. Visų valstybių įstatymuose yra numatyta, kad cituojant būtina nurodyti autoriaus vardą bei kūrinio pavadinimą, o kūrinys turi būti paskelbtas gavus autoriaus sutikimą.

Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodekso 122-5 straipsnio 3 punktas be jau minėtų sąlygų numato dar keletą papildomų reikalavimų tam, kad kūrinio naudojimas būtų pripažintas teisėtu: 1) Citata turi būti trumpa; 2) Citata ir kūrinys turi sudaryti bendrą visumą; 3) Kūrinys, kuriame cituojama turi būti kritinio, poleminio, mokomojo, mokslinio ar informacinio pobūdžio⁶⁷.

Taigi Prancūzijos įstatymų leidėjas nustatė gana griežtus reikalavimus citavimui. Reikalavimas, kad citata būtų trumpa panaikina galimybę atkurti kūrinius visiškai ar iš dalies. Prancūzijos Kasacinis teismas byloje *France 2 v. France* konstatavo, kad viso kūrinio atgaminimas bet kokių formatu negali būti laikomas kūrinio citavimu. Ši byla dėl kūrinio citavimo (teatro atidarymo metu 49 sekundes per televiziją buvo rodoma ant teatro fasado esanti freska) pasiekė Europos žmogaus teisių komisiją, kuri konstatavo, kad autorių teisė pati savaime yra visuomenės teisės į informaciją suvaržymas⁶⁸. Taip pat Komisija konstatavo, kad ji nėra kompetentinga spręsti klausimų dėl visuomenės teisės į

⁶⁶ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 224.

⁶⁷ Code de la propriété intellectuelle Nr. 92.597, 1992 liepos 2 d. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-16]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpiatext.htm>.

⁶⁸ Europos žmogaus teisių komisijos 1997 sausio 15 d. sprendimas byloje nr. 30262/96 *France 2 v. France*.

informaciją ir autorių teisių apsaugos, nes nepaisant EŽTK 10 straipsnio, autoriaus teises reglamentuoja nacionaliniai teisės aktai.

Atrodytų, kad kūrinio trumpumo reikalavimas apskritai uždraudžia atkurti taikomosios dailės kūrinius, nes dėl savo prigimties tokie kūriniai gali būti atkurti tik pilna apimtimi. Toks siauras citavimo supratimas Prancūzijos teisėje išimtį įsprendžia į tokius gniaužtus, kad šiandieninėje sampratoje prancūzų kalba parašyti kūriniai atrodo nebegali deramai patenkinti visuomenės teisės į informaciją, o tuo pačiu ir socialinės autoriaus teisių paskirties⁶⁹.

Kur kas liberalesnė pozicija citavimo atžvilgiu yra įtvirtinta Vokietijos teisės aktuose bei teismų praktikoje.

Aukščiausiasis Federalinis Teismas 1972 metais konstatavo, kad citavimo teisė yra nuomonių ir minčių mainų pagrindas, o jo tikslas – skatinti kultūros ir mokslo pažangą visuomenės labui⁷⁰. Taigi citavimo teisė stipriai ginama ir tai rodo gana didelės nuolaidos tam tikromis sąlygomis atkurti visą kūrinį be papildomo atlygio egzistavimą. Pavyzdžiui, P. Heiner Muller savo pjesėje „*Germania 3 Gespenster am toten Mann*“ panaudojo ištraukas iš Bertolt Brecht kūrinių. Bertolt Brecht autorių teisių turėtojais kreipėsi į teismą, teigdami, kad toks kūrinio naudojimas yra autoriaus teisių pažeidimas. Teismas atkreipė dėmesį į autoriaus kūrybos ir išraiškos laisvę. Jei autoriui nebūtų leista naudotis tais, kūriniais, kurie jau buvo sukurti anksčiau, būtų ribojama autoriaus kūrybos laisvė. Teismas akcentavo, kad įstatymų leidėjas, konstruodamas ribojimą nustatančias normas, turi atsižvelgti į autoriaus kūrybiškumo išraiškos laisvę. Citavimas negali būti taip ekonomiškai nenaudingas autoriui, kad jį būtų galima uždrausti, ar apmokestinti ir taip daryti įtaką kitų autorių kūrybiškumo laisvei, išraiškos laisvei, o kartu ir kitų asmenų teisei gauti informaciją.⁷¹

Vokietijos teisės aktuose skiriamos trys citatų rūšys: didžioji citata, leidžianti atkurti ištisą kūrinį, jei citata skirta mokslo tikslams (kūrinys kuriame cituojama turi būti išimtinai mokslinio pobūdžio); mažoji citata, leidžianti cituoti tik atskiras kūrinio dalis teiginiams iliustruoti ir muzikinė citata, leidžianti naudoti kūrinių ištraukas savam kūriniumi. Paprastai čia kaip pavyzdys pateikiama Čaikovskio uvertiūra 1812, kurioje panaudotos kelios detalės iš Ružė de Lilio „Marseljetės“⁷².

⁶⁹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 226.

⁷⁰ Vokietijos Aukščiausiojo Federalinio Teismo 1972 m. rugsėjo 22 d. sprendimas. In GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004.

⁷¹ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 28.

⁷² GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 238.

Taigi Vokietijoje istoriškai susiklostęs siekis surasti balansą tarp autorių teisės ir visuomenės teisės į informaciją atsispindi ir dabartiniuose autorių teises reglamentuojančiuose teisės aktuose, numatančiuose pakankamai plačią citavimo teisę.

Nors Lietuva neišsiskiria senomis autorių teisių apsaugos tradicijomis bei istorine raida taip kaip Prancūzija ar Vokietija, tačiau autorių teises reglamentuojančiuose teisės aktuose atsispindi Europoje istoriškai susiformavusios bei tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintos pozicijos. Analizuojant citavimą manytina, kad Lietuva pasirinko tarpinį reglamentavimo modelį tarp Prancūzijos ir Vokietijos.

ATGTĮ 21 straipsnis leidžia be autoriaus sutikimo atgaminti nedidelę išleisto ar kitaip paskelbto kūrinio dalį su sąlyga, kad bus nurodytas cituojamas šaltinis ir autoriaus vardas. Pažymėtina, kad įstatyme nurodytas reikalavimas citatos apimčiai - „nedidelis“. Teigiama, kad citatos apimtį lemia citavimo tikslas. Galima cituoti tiek, kiek reikia kito autoriaus minčiai, jo naudojamoms meninės išraiškos priemonėms parodyti⁷³. Kaip jau buvo minėta, toks pat apimties reikalavimas yra numatytas ir Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodekse. Toks įstatyminis apimties reglamentavimas savaime uždraudžia atgaminti visą kūrinį (išskyrus mažų meninių formų kūrinius) ar didelę jo dalį. Viena vertus, apimties reglamentavimas užkerta kelią piktnaudžiavimui teise cituoti, tačiau, antra vertus, draudžiamas kūrinio atgaminimas, kai jis galėtų būti pateisintas visuomenės teise į informaciją, pavyzdžiui, kai cituoti reikia mokslo tiriamaisiais tikslais. Tokių išsą kūrinių atgaminimą mokslo tiriamaisiais tikslais, kaip jau buvo minėta, leidžia „didžioji citata“ įtvirtinta Vokietijos teisėje ir tai pateisinama visuomenės interesu gauti informaciją.

Citavimą reglamentuojantis įstatymo straipsnis nedetalizuoja, kokius kūrinius yra leidžiama cituoti. Nors dažniausiai cituojami literatūros kūriniai, tačiau gali būti cituojami ir muzikos bei audiovizualiniai kūriniai. Pažymėtina, kad draudžiama svetimus kūrinius kaip citatas naudoti koncertinėje programoje⁷⁴. Tokia doktrinoje pateikiama nuomonė yra suderinama su tarptautiniuose bei nacionaliniuose dokumentuose įtvirtinto „trijų pakopų testo“ reikalavimais, nes kūrinio dalies naudojimas koncertinėje programoje atitinka įprastą kūrinio naudojimo būdą bei teisėtus autoriaus interesus.

Teisės doktrinoje taip pat nurodoma, kad draudžiama kaip citatas atgaminti vaizduojamojo meno kūrinius ar jų fragmentus, nors toks draudimas nėra numatytas įstatymo straipsnyje, reglamentuojančiame citavimą. Manytina, kad tokia doktrinos

⁷³ VILEITA, A. *Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000, p. 79.

⁷⁴ VILEITA, A. *Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000, p. 79.

pozicija yra visiškai pateisinama ir priimtina, nes meno kūrinų atgaminimas galėtų būti pateisinamos kitomis išimtimis, susijusiomis su kūrinų panaudojimu mokslo tikslais, taip nepažeidžiant visuomenės teisės į informaciją.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės skirtingai traktuoja citavimo išimtį. Manytina, kad citavimo išimtis yra viena iš esminių teisių užtikrinanti informacijos sklaidą bei asmens teisę į žodžio laisvę, todėl siauras šios išimties traktavimas nėra visais atvejais pateisinamas. Vokietijoje numatytos trijų lygių citatos yra pažangus ir atitinkantis visuomenės teisę į informaciją problemos sprendimo būdas, išlaikantis autorių teisių ir visuomenės interesų pusiausvyrą.

6.1.2. Kai kurių pranešimų skelbimas aktualios informacijos tikslais

Šią išimtį numato visos aptariamos valstybės, tačiau jos taikymas pasireiškia skirtinga apimtimi. Siekiant užtikrinti greitą ir išsamų visuomenės informavimą apie aktualią informaciją suteikiami tam tikri išskirtinės teisės apribojimų atvejai aktualiai informacijai. Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodeksas be atskiro autoriaus leidimo suteikia teisę spaudoje ar televizijoje skelbti net ir išstisus viešus pranešimus, perskaitytus politinių, administracinių, teismo ir mokslinių ar politinių susirinkimų bei oficialių ceremonijų metu. Kaip ir kitų išimčių šios išimties taikymas yra labai ribotas, nes jis apima tik pranešimus (kalbas), o ne kitus kūrinius, kurie gali būti paskelbti viešai net jei jie ir yra ypač aktualūs ar paskelbti apie labai svarbų įvykį, kaip tai yra numatyta Vokietijos teisėje. Be to, skelbimas galimas tik tuomet, kai informacija yra aktuali, o terminas, kuriam suėjus vėl pradeda taikyti autorių teisės apsauga, apskaičiuojamas atsižvelgiant į konkrečios leidyklos darbo ritmą. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurie pranešimai (pavyzdžiui, prezidento kalba pasakyta apie svarbius istorinius įvykius) nepraranda savo aktualumo dėl itin glaudaus ryšio su valstybe. Tačiau bet koku atveju doktrinoje teigiama, kad tik siauras išimčių aiškinimas neprieštarauja teisinei autorių teisių apsaugai⁷⁵.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad *Christophe Geiger* išvelgia šios išimties ribotumą dėl to, kad čia kalbama apie pranešimus (kalbas) ir neužsimenama apie kitokio pobūdžio autorių teisių objektus. Tačiau kaip rodo pirmos instancijos Prancūzijos teismo sprendimas⁷⁶ teismas gali pasinaudoti savo teise tiesiogiai taikyti EŽTK 10 straipsnį,

⁷⁵ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 227-228.

⁷⁶ Prancūzijos pirmos instancijos teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje Nr. 98/7053, *The Utrillo estate v. France 2*. In HUGENHOLTZ, P. B. *Free Speech and Freedom of expression in Europe*. [interaktyvus]. 2000, [Žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publications/hughenholtz/PBH-Engelberg.doc>>.

vadovaudamasis tarptautinės teisės viršenybe. Šioje byloje buvo pripažinta, kad meno kūrinų rodymas per televiziją naujos menininko parodos kontekste nepažeidžia autoriaus teisių, o, priešingai, užtikrina kultūrinius informacinius visuomenės interesus⁷⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad Prancūzijos teisėje yra numatyta dar viena išimtis, susijusi su aktualios informacijos sklaida. Intelektinės nuosavybės kodekso 122-5 straipsnis reglamentuoja straipsnių spaudoje išimtį. Jame numatyta, kad autoriaus teisių apsauga netaikoma straipsniams spaudoje, kuriuos sudaro kituose leidiniuose ta pačia tema paskelbtų straipsnių perspausdinimas. Prancūzijos Kasacinio teismo aiškinimu tai reiškia bendrą ir palyginamą atskirų žurnalistų nuomonę viena tema arba apie tą patį įvykį, tačiau ta tema ar įvykis turi būti aktualūs. Praktikoje ši išimtis yra dar labiau apribota, nes, viena vertus, yra reikalaujama lyginamojo komentaro, antra vertus, atsižvelgiant į doktrininius aiškinimus išimtimi gali pasinaudoti tik atskiri žurnalistai darantys pranešimą apie tą patį aktualų įvykį (dėl šio priežasties mokytojų, dėstytojų, tyrinėtojų, bibliotekininkų straipsniai nepatenka į išimties taikymo sritį, nors dažnai jie būna reikalingi nemažai žmonių grupei, kuriai informacija apie aktualų įvykį yra svarbi)⁷⁸. Tai, kad išimtis Prancūzijoje taikoma ribotai įrodo ir teismų praktika. Teismas byloje *Ollier v. Sigaud* pripažino, kad laikraštyje išspausdintas straipsnis aktualia tema apie religinę sektą Japonijoje turi būti saugomas autorių teisių, nes palyginus su kitais to paties pobūdžio straipsniais jis pasižymi ypatingu originalumu bei išskirtiniu temos išdėstymu⁷⁹.

Vokietijos įstatymuose nėra numatyta atskira straipsnių spaudoje išimtis, tačiau čia išimtis pranešimams apie aktualią informaciją yra traktuojama kur kas plačiau. Be oficialiems teisės aktams taikomo principo suteikiama teisė nevaržomai atkurti ir platinti politinių susitikimų ir radijo laidų metu paskelbtus pranešimus bei viešus debatus valstybiniais bei religiniais klausimais. Visa tai turi būti susiję tik su aktualia informacija, o tokiu požiūriu aktualia informacija nelaikomos priesaikos, mokomieji ar moksliniai bei literatūriniai pranešimai⁸⁰.

Tai, kad ši išimtis yra lanksčiai taikoma praktikoje įrodo ir teismų praktika. Vienoje byloje Hamburgo teismas nusprendė, kad jei straipsnyje yra pateikiama informacija, kuri

⁷⁷ HUGENHOLTZ, P. B. *Free Speech and Freedom of expression in Europ.* [interaktyvus]. 2000, [Žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publications/hughenholtz/PBH-Engelberg.doc>>.

⁷⁸ *Copyright and information limits to the protection of literary and pseudoliterary works in the member states of the EC.* Luxembourg: Office for official publication of the European Communities, 1992, p. 107.

⁷⁹ *Copyright and information limits to the protection of literary and pseudoliterary works in the member states of the EC.* Luxembourg: Office for official publication of the European Communities, 1992, p. 107-108.

⁸⁰ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé.* Paris: Litec, 2004, p. 235.

yra laikoma aktualiomis žiniomis, tai toks straipsnis negali naudotis autorių teisių suteikiama apsauga, negalima drausti atgaminti tokio straipsnio⁸¹. Ši teismų praktikos suformuota taisyklė gana plačiai taikoma bylose dėl straipsnių, kurių turinį sudaro aktuali informacija. Garsioje *Artikelübernahme* byloje teismas konstatavo, kad nesvarbu autoriaus kūrybos ir originalumo kiekis, atsispindintis tokiaame straipsnyje; savo esme kūriniai, kuriuose yra pateikiami aktualūs faktai negali būti saugomi autorių teisių taip ribojant visuomenės teisę į informaciją⁸².

Skirtingai nei Prancūzijos, Vokietijos teisės aktuose tiesiogiai suteikiama teisė atkurti ir pateikti kūrinius be autoriaus sutikimo, kai nusprendžiama, kad informacija yra skirta aktualaus įvykio apžvalgai. Paprasčiausias pavyzdys šiuo atveju būtų susijęs su meno kūrinių demonstravimu per naujos parodos atidarymą. Šiuo požiūriu galima teigti, kad Vokietijos teisinis reglamentavimas yra pranašesnis dėl to, kad suteikia didesnio teisinio aiškumo. Kita vertus, didesnio praktinio skirtumo toks reglamentavimas neturėtų daryti, nes, kaip jau buvo minėta, Prancūzijos teismų praktikoje teismai tiesiogiai taiko EŽTK 10 straipsnį ir taip pateisina visuomenės teisės į informaciją apsaugą.

Analizuojant aktualios informacijos pateikimo išimtį Lietuvoje paminėtina, kad ATGTĮ 24 straipsnyje numatytos išimties dėl kūrinių panaudojimo informaciniais tikslais turinys panašus į kitose valstybėse numatytų išimčių turinius. Išimtis suteikia teisę atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamus išleistus straipsnius aktualiomis ekonomikos, politikos ir religijos temomis. Kaip ir kitose valstybėse viena iš šios išimties taikymo sąlygų yra aktualumas. Vadinasi, šios išimties taikymo apimtimi visuomenės teisė į informaciją yra apribojama tik aktualios informacijos pateikimu. Įstatymas neapibrėžia, iki kurio termino informacija yra aktuali ir kada ji tampa nebeaktuali. Be to, kaip jau buvo minėta anksčiau, tam tikra informacija gali išlikti itin aktuali nepriklausomai nuo praėjusio laiko, o atsižvelgiant į ją paskleidusį subjektą.

Tai, kad aktualumas nėra apibrėžtas gali neigiamai paveikti visuomenės teisę gauti informaciją, tuo atveju, jei aktualumo sąvoka bus suprantama siaurai, neišplečiant jos tai informacijai, kuri svarbą išlaiko nepriklausomai nuo praėjusio laiko tarpo.

Paminėtina, kad aptariama išimtis yra apribota ekonomikos, politikos ir religijos temomis, todėl negalima atgaminti straipsnių, kuriuose nagrinėjamos kitos aktualios temos (kultūros, technikos ir panašiai)⁸³. Be to, vertėtų atkreipti dėmesį, kad Lietuvos

⁸¹ *Copyright and information limits to the protection of literary and pseudoliterary works in the member states of the EC*. Luxembourg: Office for official publication of the European Communities, 1992, p. 102.

⁸² Hamburgo teismo 1977 gruodžio 15 d. sprendimas byloje Nr. 3U 97/77. In GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004.

⁸³ VILEITA, A. *Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000, p. 85.

įstatymų leidėjas labai liberaliai sukonstravo visą šios išimties taikymą – kūrinių (patenkančių į išimties taikymo sritį) autoriai turi teisę uždrausti naudoti kūrinius tokiu būdu, koks yra numatytas išimtyje. Vadinasi, visuomenės teisė susipažinti su aktualia informacija tampa dar labiau apribota, nes tiesiogiai priklauso nuo autoriaus valios – leisti atgaminti kūrinių, ar neleisti.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės įtvirtina skirtingos apimties išimtis aktualios informacijos pateikimui. Manytina, kad aktualios informacijos sklaida turi labai didelę reikšmę tinkamam viešojo intereso įgyvendinimui, todėl abejotina, ar šią išimtį galima traktuoti tik kaip taikomą aktualiems pranešimams, kaip tai numatyta Prancūzijoje arba suteikti autoriams laisvę nuspręsti, dėl aktualaus kūrinio naudojimo informaciniais tikslais, kaip tai įtvirtinta Lietuvoje.

6.1.3. Pagalbinis atvaizdavimas

Ši tiesiogiai su visuomenės teise į informaciją susijusi išimtis yra įtvirtinta Vokietijos ir Prancūzijos teisės aktuose, o reglamentavime nėra esminių išimties skirtumų. Šios išimties turinys yra susijęs su meno kūrinių atvaizdavimu kituose kūriniuose, kai atvaizduojamasis meno kūrinys nėra pagrindinis naujojo kūrinio elementas. Ši išimtis suteikia visuomenei teisę kad ir išties atgaminti kūrinių. Tai reiškia, kad autorių teisių apsauga yra netaikoma tam tikriems kūrinio panaudojimo būdams. *Christophe Geiger* tokias išimtis vadina „toleruojamosiomis“, nes, pavyzdžiui, filmuojant tam tikrą reportažą ar fotografuojant į kameros objektyvą gali patekti kitų autorių kūriniai, o tada būtų suku įsivaizduoti, kaip reikėtų gauti visų autorių sutikimus visiems atsitiktinai užfiksuotiems kūriniams. Tokiu atveju būtų užkirstas kelias bet kokiam informacijos platinimui⁸⁴

Pažymėtina, kad ši išimtis kartais persipina su aktualios informacijos pateikimo išimtimi, tačiau ne visada, nes kalbant apie pagalbinį atvaizdavimą pagrindiniame kūrinyje yra netaikomas aktualumo reikalavimas. Be to, svarbu pabrėžti, kad teismų praktikoje išimtis taikoma siaurinamai tam, kad nebūtų piktnaudžiaujama be autoriaus leidimo atgaminant ir demonstruojant kūrinius⁸⁵.

Nors Lietuvos teisės aktuose tokia išimtis nėra numatyta, tačiau manytina, kad tai nepažeidžia visuomenės teisės į informaciją, nes toks kūrinio naudojimas yra pateisinamas kitomis išimtis. Paprastai tokį kūrinio naudojimo būdą gali pateisinti išimtis numatyta architektūros bei skulptūros kūrinių autoriams. Taigi apibendrinant galima

⁸⁴ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 231-232.

⁸⁵ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 239.

teigti, kad tokios išimties egzistavimas teisės aktuose suteikia tam tikro apibrėžtumo autoriaus bei kūrinių naudotojo teisėms, tačiau neturi esminės įtakos visuomenės teisei į informaciją.

6.1.4. Viešose vietose nuolat esančių kūrinių naudojimas

Ši išimtis yra numatyta Vokietijos ir Lietuvos autorių teises reglamentuojančiuose įstatymuose. Viešose vietose nuolat esančių kūrinių naudojimas palengvina informacijos sklaidą visuomenėje, nes šiuo be atskiro autoriaus sutikimo leidžiama fotografuoti filmuoti, piešti bei kitaip atgaminti nuolat viešose vietose esančius pastatus, fontanus, skulptūras bei platinti informaciją.

Pagrindinis reikalavimas išimties taikymui yra tas, kad kūrinys nuolat stovėtų viešoje vietoje. Pažymėtina, kad vienoje byloje Vokietijos Aukščiausiasis Federalinis teismas konstatavo, kad net ir nuolat viešumoje esančio pastato atgaminimas yra autoriaus teisių pažeidimas⁸⁶. Įgyvendinant vieno menininko kūrybinį sumanymą nuolat toje pačioje vietoje stūgstantis Reichstogas buvo apgaubtas į tam tikrą medžiagą. Teismas konstatavo, kad tokio pastato atvaizdo atgaminimas bei platinimas komerciniais tikslais pažeidžia autoriaus teises, nes nors pastatas ir nuolat yra toje pačioje viešoje vietoje, paprastai jis nebūna apgaubtas, todėl neatitinka kriterijaus „nuolat“.

Apibūdinant aptariamą išimties reglamentavimo skirtumus svarbu pažymėti, kad Vokietijos teisės aktuose nenumatytas reikalavimas, kad kūrinys būtų naudojamas tik nekomerciniais tikslais. Pažodžiui vadovaujantis įstatymo nuostatomis būtų galima teigti, kad pritaikius išimtį kūrinį galima naudoti ir komerciniais ir nekomerciniais tikslais. Tačiau ši išvada negali būti kategoriška ir vienareikšmė. Doktrinoje teigiama, kad bet koku atveju turi būti taikomas „trijų pakopų testas“, o tai reiškia, kad greičiausiai kūrinių naudojimas komerciniais tikslais neatitiks testo kriterijų ir tai bus laikoma autoriaus teisių pažeidimu.

Lietuvoje, skirtingai nei Vokietijoje, pagrindo tokioms diskusijoms nėra, nes ATGTĮ 28 straipsnyje numatytas architektūros ir skulptūros kūrinių autorių teisių apribojimas susijęs su teise atgaminti ir viešai skelbti nuolat viešose vietose esančius minėtus kūrinius yra taikomas tik nekomerciniu būdu naudojant kūrinį. Kaip ir Vokietijos teisės aktuose, Lietuvoje įtvirtintas nuolatinumo reikalavimas.

Atsižvelgiant į tai, kad atgaminimas ir viešas paskelbimas yra leidžiamas tik nesiekiant tiesioginės ar netiesioginės komercinės naudos, manytina, kad toks išimties reglamentavimas Lietuvos teisėje gali būti įvardintas kaip turintis neigiamos įtakos

⁸⁶ DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 229.

visuomenės teisei į informaciją. Viena vertus, visuomenei nėra svarbu, dėl kokių priežasčių informacija yra atgaminama ir skleidžiama, o asmuo, norintis atgaminti ir viešai skelbti kūrinį gali nevaržomai tai daryti nesiekdamas ekonominės naudos. Tačiau kita vertus, svarbu atsižvelgti į šiuolaikinės visuomenės informacijos sklaidos motyvus. Labai didelė informacijos skleidėjų dalis yra verslininkai, kurių tikslas yra siekti komercinės naudos, todėl veikiausiai nė vienas profesionalus informacijos skleidėjas neskelbs informacijos vien iš altruistinių paskatų, juolab, kad tai daryti gali būti nuostolinga.

6.1.5. Viešojo saugumo tikslams naudojami kūriniai

Siekiant įgyvendinti ne tik visuomenės teisę gauti informaciją, tačiau ir įgyvendinant viešąjį saugumą Vokietijos ir Lietuvos įstatymai nevaržomai leidžia atgaminti ir platinti tuos kūrinius, kurie yra susiję su teisingumo vykdymo procesu. Pavyzdžiui, nevaržomai leidžiama platinti fotoroboto nuotraukas tam, kad būtų sulaikytas nusikaltėlis⁸⁷. Lietuvos ATGTĮ 27 straipsnis įtvirtina teisę viešai skelbti kūrinius, kai tai reikalinga visuomenės saugumo tikslais arba siekiant užtikrinti valstybės valdžios, valdymo ar teismo proceso veiksmų atlikimą. Taigi Lietuvos įstatymas kūrinio naudojimą visuomenės saugumo tikslais reglamentuoja dar detaliau nei, Vokietijos įstatymai, kuriuose yra numatyta tik bendra teisė atgaminti ir viešai skelbti, kūrinius reikalingus saugumo užtikrinimui. Toks įstatyme numatytas autorių teisių apribojimas tiesiogiai susijęs su viešojo intereso gynimu.

6.1.6. Meno kūrinių reprodukcija varžytinių kataloguose

Ši tiesiogiai su visuomenės teise į informaciją susijusi išimtis yra įtvirtinta Prancūzijos ir Vokietijos įstatymuose. Bendriausia prasme ši išimtis suteikia teisę varžytinių organizatoriui pateikti informaciją apie numatomus parduoti objektus, tokiu būdu suteikiant visuomenei informaciją. Kaip jau minėta, Prancūzijos teisėje išimčių taikymo sritis yra pakankamai apribota, o 2000 metais ši išimtis buvo dar labiau susiaurinta, nustatant, kad ji bus taikoma tik pardavimams, kurie yra inicijuojami teismo. Vadinasi, visuomenės teisė į informaciją tais atvejais, kai varžytines organizuoja ne teismas, yra labai smarkiai apribota.

Lyginant su Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodekse įtvirtinta išimtimi naudoti kūrinio atvaizdus varžytinių kataloguose, Vokietijoje išimties turinys yra daug platesnis. Jis apima ne tik varžytines organizuojamas teismo ar bet kurių kitų asmenų ar institucijų,

tačiau taip pat ir parodas, kuriose bus eksponuojami leidinyje atgaminti kūriniai. Tad ši išimtis savo apimtimi labiau atitinka visuomenės teisę į informaciją.

6.1.7. Kūrinių naudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais

Kūrinių naudojimo mokymo tikslais išimtis yra viena iš labiausiai visuomenės teisę į informaciją atitinkančių išimčių visoje autorių teisių apsaugos sistemoje. Tokia išimtis nėra tiesiogiai įtvirtinta Prancūzijoje, o Vokietijoje kalbama tik apie kūrinių naudojimą pedagoginiais tikslais.

Ši išimtis Vokietijoje suteikia teisę atgaminti ir viešai skelbti kūrinių, rašytinių kūrinių arba mažai žinomų muzikos kūrinių, atskirų meno kūrinių arba fotografijos kūrinių arba, po pasirodymo įtrauktų į daugelio autorių darbų rinkinius, kurie pagal savo prigimtį skirti bažnyčioms ir mokymo įstaigoms, ištraukas⁸⁸. Išimtis bus taikoma tik tuo atveju, jei knyga bus pripažinta kaip grynai mokomojo pobūdžio, o tai labai susiaurina jos pritaikymo galimybes. Panaši išimtis, suteikianti mokytojams teisę daryti mokomųjų laidų įrašus ar kopijas pamokų medžiagai rengti yra numatyta kitame įstatymo straipsnyje. Mokomosiomis laidomis vadinamos pagal mokyklų programas parengtos specialios laidos, kurias paprastai transliuoja visuomeniniai kanalai. Tokių laidų įrašai turi būti sunaikinti baigiantis mokslo metais, nes priešingu atveju autoriui turės būti sumokėtas atitinkamas atlyginimas⁸⁹.

Lietuvoje išimtis kūrinių naudojimui mokslo ir mokslinių tyrimų tikslams reglamentuojama kur kas detaliau. ATGTĮ 22 straipsnis leidžia atgaminti didesnės apimties negu leidžiama cituoti, kūrinio ištrauką arba nedidelį kūrinį, kaip iliustraciją mokslo ir mokymo tikslais leidiniuose, televizijos ir radijo laidose, paskaitose, pamokose skirtose visų lygių valstybinėms bei privačioms mokykloms, bei kitokioms apmokymo formoms⁹⁰. Nors mokymo poreikiai suvokiami plačiąja prasme, tačiau pačiame straipsnio tekste kalbama tik apie atgaminimą, neminint kitų kūrinio panaudojimo būdų. Toks siauras kūrinių panaudojimo suvokimas nepagrįstai siaurina visuomenės teisę į informaciją, nes nesuteikia galimybės kitaip naudoti kūrinius mokslo ir mokymo tikslais. Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytas kūrinių naudojimas mokslo tikslais yra įtvirtintas kur kas plačiau. Šiame Berno konvencijos straipsnyje kalbama ne tik apie

⁸⁷ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 240.

⁸⁸ *Gesetz zur Regelung des Urheberrechts in der Informationsgesellschaft*, Federal Law Gazette Part I, Nr. 46, 2003 rugsėjo 12.

⁸⁹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 245-246.

⁹⁰ VILEITA, A. *Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000, p. 80.

atgaminimo veiksmus, tačiau apie kūrinių naudojimą apskritai. Nors Berno konvencija leidžia valstybėms narėms pačioms apsispręsti, kokia apimtimi bus įgyvendinamos šio straipsnio nuostatos, tačiau, manytina, kad Lietuva nepagrįstai susiaurina šio straipsnio veikimo sritį. Mokymo ir mokslinių tyrimų tikslas yra būtent tas, kuris bene labiausiai atitinka viešąjį interesą, o kūrinių naudojimas tokiais tikslais daro nežymią įtaką autorių teisėms.

Šio tiriamojo mokslinio darbo rašymo metu visuomenėje vyko diskusijos dėl ATGTĮ pataisų, leidžiančių be autoriaus ar kito autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo atgaminti ir viešai skelbti kūrinių mokymo įstaigose vykstančių nekomercinių koncertų ar viešų renginių metu, taip pat mokymo procese⁹¹. Manytina, kad toks platus visuomenės teisių mokymo tikslais išplėtimas nepagrįstai varžytų autorių teises. Viena vertus, 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvoje numatytas išsamus apribojimų sąrašas, todėl valstybės narės neturi teisės nustatyti naujų išimčių, nenumatytų Direktyvoje. Antra vertus, vargu ar toks apribojimas atitiktų „trijų pakopų testo“ reikalavimus neprieštarauti įprastiniam kūrinių naudojimui ir nepagrįstai pažeisti autoriaus interesų. Akivaizdu, kad viešai atliekant kūrinių renginyje, kuriame gali dalyvauti neapibrėžtas asmenų ratas atitinka autoriaus interesus ir yra teisėta ekonominės naudos gavimo sąlyga. Manytina, kad tokia pataisa prieštarautų tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintiems principams, o projekte numatyto reglamentavimo įgyvendinimas reikštų neigiamą koncepcinį pokytį visai Lietuvos autorių teisės sistemai.

6.1.8. Kūrinių rodymas

Aptariant tiesiogiai su visuomenės teise į informaciją susijusias išimtis svarbu paminėti kūrinių rodymo išimtį, numatytą Lietuvos autorių teises reglamentuojančiame įstatyme. Nors tokia išimtis nėra tiesiogiai įtvirtinta Prancūzijoje bei Vokietijoje, tačiau šią išimtį būtina aptarti dėl jos aktualumo.

ATGTĮ 33 straipsnyje numatytas apribojimas yra susijęs su viešu parduotų kūrinių rodymu nesiekiant tiesioginės ar netiesioginės komercinės naudos. Šio tiriamojo darbo rašymo metu Seime buvo įregistruotas minimos išimties pakeitimo projektas, kuriuo siūloma įtvirtinti, kad galimas bet koks viešas kūrinių rodymas, jei tai neprieštarauja įprastam kūrinių naudojimui ir kitaip nepažeidžia teisėtų autoriaus ar kito autoriaus teisių subjekto interesų⁹². Priešingai nei ankstesnėje išimtyje, manytina, kad šios išimties

⁹¹ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo papildymo 27(1) straipsniu įstatymo projektas (2007, Nr. XP-2064).

⁹² Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 33 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas. (2007, Nr. XP-2034).

taikymas rodant kūrinį tik nesiekiant tiesioginės ar netiesioginės naudos nepažeidžia visuomenės teisės į informaciją. Priešingai, tai atitinka „trijų pakopų testo“ reikalavimus. Kūriniai demonstruojami vietose, siekiančiose komercinės naudos (pavyzdžiui, restoranai, kitos pasilinksminimo vietos) siekia komercinės naudos kitomis paslaugomis, o meno kūriniai sudaro tik tam tikrą visumos elementą. Be to, atsižvelgiant į „trijų pakopų testo“ reikalavimus, viešas kūrinio demonstravimas siekiant komercinės naudos ir nemokant už tai autorinio atlyginimo pažeistų trečiąjį testo reikalavimą, nes pažeistų teisėtus autoriaus interesus gauti atlygį. Apibendrinant manytina, kad dabartinė įstatymo redakcija atitinka tarptautinių teisės aktų reikalavimus bei tinkamai įgyvendina visuomenės teisę į informaciją.

6.2. Išimtis, netiesiogiai susijusios su visuomenės teise į informaciją, numatytos Prancūzijoje, Vokietijoje bei Lietuvoje

Kaip jau minėta, galima išskirti ne tik tiesiogiai su visuomenės teise į informaciją susijusias išimtis, tačiau ir tokias, kurios yra susijusios netiesiogiai, tačiau reikšmingos siekiant nustatyti autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją balansą.

6.2.1. Parodijavimas

Parodijuojant kūrinys yra naudojamas visa autorių teisių apsaugos apimtimi. Tai reiškia, kad asmeniui, norinčiam parodyti kūrinį nepakanka idėjos, kuri buvo suformuota kūrinyje ir kuri nėra autorių teisių apsaugos objektas. Asmeniui, kuris nusprendė parodyti kūrinį svarbu, kad kūrinys būtų tiksliai atvaizduotas ir parodijos žiūrovas ar skaitytojas suprastų, ką nori pavaizduoti parodijos autorius. Paprastai tam, kad būtų įmanoma parodyti kūrinį, būtina naudoti savitą autoriaus išraiškos būdą, kuris yra autoriaus teisių apsaugos objektas. Šie ribojimai užtikrina visuomenės teisę į informaciją ir atskirų asmenų teisę skleisti informaciją⁹³.

Tokia autorių teisių apsaugos išimtis yra tiesiogiai numatyta Prancūzijos ir Lietuvos teisės aktuose. Prancūzijos teisės doktrinoje yra numatytos dvi pagrindinės parodijos leistinumą sąlygos: 1) neturi būti painiojama parodija ir parodyjuojamasis kūrinys; 2) autoriaus darbe turi būti išvelgiama humoristinė ar satyrinė intencija. Tais atvejais, kai kūrinys atitinka šiuos kriterijus, laikoma, kad jis nepažeidžia autoriaus interesų.

Lietuvos teisės aktuose nėra nustatyta kriterijų, pagal kuriuos būtų galima nustatyti teisėtą kūrinio panaudojimą. Įtvirtinant išimtį nevaržomai parodyti kūrinį įtvirtinama

⁹³ GRIFFITHS, Jonathan; SUTHERSANEN, Uma. *Copyright and Free Speech. Comparative and International Analysis*. The United States of America: Oxford University Press, 2005, p. 36-51.

individo nevaržoma išraiškos laisvė, tuo pačiu ir visuomenės teisė susipažinti su kritiška nuomone ar argumentais.

6.2.2. Atgaminimas asmeniniais tikslais

Ši išimtis numatyta visų aptariamų valstybių teisės aktuose. Atgaminimas asmeniniais tikslais yra visiškai pateisinamas dėl praktinių priežasčių, nes sukontroliuoti visų kūrinio panaudojimo būdų tiesiog neįmanoma, be to, būtina atsižvelgti ir į visuotinai įtvirtintą pagarbą privačiam asmens gyvenimui. Ši išimtis visuomenės teisę gauti informaciją priartina prie kiekvieno atskiro asmens, kuris naudojasi savo asmenine teise gauti informaciją. Tačiau siekiant tinkamai užtikrinti visuomenės teisę į informaciją, svarbu, kad pasidarytą kopiją galėtų naudotis ne tik kopiją pasidaręs asmuo, tačiau ir kiti asmenys, norintys šią kopiją naudoti asmeniniams tikslams (pavyzdžiui rašant mokslo tiriamąjį darbą).

Aptariamų valstybių teisės aktuose ši išimtis skiriasi savo apimtimi. Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodekso 122-5 straipsnis⁹⁴ numato, kad tik pats kopiją padaręs asmuo gali naudoti kopiją su sąlyga, kad naudojimas yra grynai asmeninio pobūdžio. Kita vertus, tokį Prancūzijos teisės aktuose numatytą apribotą asmeninio naudojimo būdą galima pateisinti, nes pastaruoju metu kūrinio naudojimas asmeniniams tikslams tapo nebe išimtimi, o atskiru kūrinio naudojimo būdu. Pavyzdžiui, asmuo įsirašęs kompaktinį muzikinį diską tai darys tikrai ne dėl informacijos sklaidos, o tam, kad galėtų nemokamai klausytis muzikos. Taigi asmeninio naudojimo išimtis gali būti taikoma toli gražu ne visiems kūriniams. Apibendrinant galima teigti, kad Prancūzijoje praktika ir teorija labai griežtai riboja kūrinio naudojimą asmeniniams tikslams ir kūrinio platinimą tretiesiems asmenims. Be to, toks griežtas išimties traktavimas turi neigiamos įtakos visuomenės teisei į informaciją. Pavyzdžiui, Prancūzijoje, skirtingai negu kitose valstybėse bibliotekininkų padarytos kopijos savo abonentams arba mokytojo mokiniams padarytos kopijos laikomos neteisėtomis. Tokiu būdu nemažai visiškai teisėtų informacijos panaudojimo būdų yra paprasčiausiai draudžiami⁹⁵.

Kaip ir kitas išimtis, atgaminimo asmeniniais tikslais išimtį Vokietija traktuoja kiek kitaip nei Prancūzija. Atgaminimas asmeniniais tikslais Vokietijos teisėje skiriamas į tris kategorijas: 1) tik asmeniniais tikslais; 2) atgaminimas kitokiais asmeniniais tikslais bei 3) atgaminimas mokymo tikslais.

⁹⁴ Code de la propriété intellectuelle Nr. 92.597, 1992 liepos 2 d. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-16]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpiatext.htm>.

⁹⁵ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 232-234.

1) Vokietijos autorių teises reglamentuojantis įstatymas leidžia asmeniniams tikslams turėti ir kelias kopijas. Ši nuostata tiesiogiai susijusi su asmeninio gyvenimo neliečiamybės principu. Skirtingai nei Prancūzijos teisėje kopiją gali pasidaryti ne tik asmuo, kurio asmeniniam naudojimui kūrinys yra reikalingas, tačiau ir kitas mokantis atgaminti kūrinį asmuo už tam tikrą mokestį ar nemokamai.

2) Atgaminimas kitokiais asmeniniais tikslais leidžia atgaminti kūrinius profesiniais tikslais (mokslo tikslams, siekiant turėti kopiją asmeniniams archyvams bei kitais asmeniniais arba vidaus tikslais).

3) Kūrinių kopijavimas mokymo tikslais apima tik mokytojų bei dėstytojų daromas kūrinių kopijas mokymo tikslams. Ši išimtis taikoma tik spaudiniams, todėl į jos taikymo sritį nepatenka kompiuterinės programos ir duomenų bazės⁹⁶. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Vokietijos įstatymų leidėjas eliminavo universitetus iš šios išimties taikymo srities. Viena vertus tokia įstatymų leidėjo valia galėtų būti pateisinama, nes universitetuose kūriniai masiškai kopijuojami⁹⁷. Kita vertus, universitetai yra viena svarbiausių visos švietimo sistemos grandžių, tad siekiant pilnai įgyvendinti visuomenės teisę į informaciją reikėtų suteikti teisę nevaržomai gauti informaciją ir universitetuose, juolab, kad šiose įstaigose kūriniai paprastai naudojami tik asmeniniais moksliniais tikslais.

Įgyvendindama tarptautinių dokumentų nuostatas Lietuva pasirinko tarpinį išimties įgyvendinimo būdą. ATGTĮ 20 straipsnis be autoriaus sutikimo leidžia išimtinai asmeniniais tikslais, nesiekiant komercinių tikslų, atgaminti ne daugiau kaip vieną paskelbto kūrinio egzempliorių. Doktrinoje išsakoma nuomonė, kad pakanka leidimo atgaminti tik vieną išleisto ar kitaip paskelbto kūrinio egzempliorių, o įstatyme įtvirtinta nuostata reiškia draudimą užsiimti atgaminimu kaip verslu reguliariai, net ir negaunant iš atgaminimo pajamų, nes toks atgaminimas gali turėti įtakos kūrinio ar jo kopijų realizavimo rinkai⁹⁸. Taigi tokia išimtis atitinka „trijų pakopų testo“ reikalavimus bei padeda įgyvendinti visuomenės teisę į informaciją.

6.2.3. Kūrinio laikinas atgaminimas

Įgyvendinant vienintelę privalomą 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvos išimtį autorių teisės sistemoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Lietuvoje įtvirtinta

⁹⁶ RAMSAUER, Thomas. Germany's Copyright Law on the Verge of the Information age. In *E.copyright Bulletin* [interaktyvus]. 2003 gruodis. [Žiūrėta 2007-03-05]. Prieiga per internetą: <http://portal.unesco.org/culture/en/file_download.php/e3ca707578a0ebf3f26d6b9961411052T.+Ramsauer+E.pdf>.

⁹⁷ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 241-244.

⁹⁸ VILEITA, A. *Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000, p. 78.

laikino atgaminimo išimtis, suteikianti teisę be autorinio atlyginimo ar autoriaus sutikimo laikinai atgaminti kūrinius darbinėje kompiuterio atmintyje. Pagrindinis šios privalomosios išimties pateisinimas yra tas, kad laikinas atgaminimas neturi ekonominės vertės. Visuomenės teisės į informaciją prasme laikinas atgaminimas labai svarbus dėl to, kad užtikrina visuomenės teisę naudotis informacija skaitmeninėje erdvėje.

Apibendrinant teigtina, kad aptariamų valstybių įstatymuose numatyta nemažai išimčių, kurios tiesiogiai ar netiesiogiai grindžiamos visuomenės teise į informaciją. Atsižvelgiant į tai, kad 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvoje numatyta tik viena privaloma išimtis, o kitos yra tik rekomendacinės, valstybės gana skirtinga apimtimi įgyvendino išimtis. Toks reglamentavimas savo ruožtu, neįgyvendino materialiosios teisės harmonizavimo siekio Europos Bendrijos mastu.

Priešingai nei Europos valstybėse, kuriose nustatytas gausus išimčių sąrašas, JAV įstatymuose pateikiamos vos kelios išimties, o gausybė panaudojimo būdų apibendrinama viena „viršesniaja išimtimi“, pateikiama kaip bendra nuostata.

6.3. JAV

Amerikos įstatymuose pagrindinė išimtis, kuri suteikia teisę nevaržomai naudoti kūrinius yra taip vadinamoji „sąžiningo naudojimo“ (angl. - *fair use*) išimtis, kuri ir bus nagrinėjama šios tyrimo dalies pradžioje. Vėliau bus analizuojamos vadinamosios „sritinės išimties“, kurios taip pat yra numatytos JAV teisės aktuose⁹⁹.

6.3.1. Bendroji sąžiningo naudojimo išimtis

Priešingai kontinentinėms teisės sistemoms, kuriose pateikiami baigtiniai išimčių sąrašai, amerikietiškoje autorių teisių apsaugos sistemoje yra viena bendroji išimtis įteisinanti kai kuriuos kūrinių panaudojimo būdus, kai tie būdai atitinka sąžiningo naudojimo nuostatas. 1976 m. JAV autorių teisių įstatymo 107 straipsnyje teigiama, kad sąžiningas saugomo kūrinių naudojimas kritikai, komentarui, aktualijos komentarui, mokymui (įskaitant daugelio kopijų darymą klasės reikmėms), moksliniam ir asmeniniam tyrimui, nelaikomas autorių teisių pažeidimu¹⁰⁰. Taigi kalbama ne apie tikslų objektų sąrašą. Siekiant nustatyti, ar panaudojimo būdas yra sąžiningas, 107 straipsnyje pateikiami tokie veiksniai, į kuriuos reikia atsižvelgti: 1) panaudojimo tikslas ir pobūdis; 2) kūrinių tipas; 3) naudojamos ištraukos dydis ir svarba saugomą kūrinių laikant viena visuma; 4)

⁹⁹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 246.

¹⁰⁰ U. S. Copyright Act 1976 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.copyright.gov/title17/circ92.pdf>>

panaudojimo poveikis saugomo kūrinio realizavimo rinkoje arba jo vertei¹⁰¹. Taigi sąžiningojo naudojimo samprata leidžia pateikti vertinimą kiekvienu konkrečiu atveju ir padeda sukurti įvairių interesų pusiausvyrą nustatant panaudojimo būdo teisėtumą¹⁰². Akivaizdu, kad sąžiningo naudojimo kriterijai yra labai panašūs į „trijų pakopų testo“ akcentuojamus kriterijus. Įdomu tai, kad sąžiningo naudojimo doktrina gerokai senesnė nei „trijų pakopų testas“. Skirtingai nei „trijų pakopų testas“, ji atsirado ir vystėsi laipsniškai¹⁰³.

Nors bendrosios išimties metodas neatrodo labai tikslus, o tai sukelia tam tikrą teisinį neapibrėžtumą, bet kokiu atveju jis suteikia labai didelę veiksmų laisvę, leidžiančią greitai prisitaikyti prie naujų įstatymų leidėjo numatytų aplinkybių ir leidžia priimti teisingumo bei protingumo principais grindžiamus sprendimus kiekvienu konkrečiu atveju.

Beveik visos anksčiau aptartos Prancūzijos, Vokietijos ir Lietuvos išimtys gali patekti į sąžiningo panaudojimo sritį pagal 107 straipsnį. Kaip jau minėta, šiame straipsnyje pateikiamas nebaigtinis sąžiningo naudojimo principas, kuriame galima atrasti daug situacijų, specialiai išskirtų Europos valstybių įstatymuose pritaikant išimtį¹⁰⁴.

Pastebėtina, kad JAV autorių teisių įstatymo straipsnyje, reglamentuojančiame sąžiningą naudojimą, nėra numatytos išimties kopijavimui asmeniniais tikslais. Tačiau šis klausimas buvo analizuotas teismų praktikoje. Byloje *Sony Corp. of America v. Universal City Studios Inc.*, teismas konstatavo, kad asmeniniam naudojimui daromos audiovizualinių kūrinių kopijos laikomas sąžiningu naudojimu.¹⁰⁵ Be to, teismų praktikoje akcentuojama, kad 107 straipsnyje buvo siekiama tik sunorminti jau anksčiau teisės kūrėjų suformuluotus kriterijus ir kad juo nesiekama kaip nors išplėsti, pakeisti ar susiaurinti išimties taikymo sritį, išlaikant ją lanksčią¹⁰⁶. Doktrinoje net nediskutuojama, kad nedidelės kūrinio dalies atgaminimas asmeniniais mokslinių tyrimų tikslais patenka į sąžiningo naudojimo apimtį. Paprastai diskusijos kyla tik dėl nedidelės kūrinio dalies apibrėžimo. Visuotinai pripažįstama, kad ne daugiau nei vieno skyriaus atgaminimas visada patenka į sąžiningo naudojimo apimtį¹⁰⁷.

¹⁰¹ U. S. Copyright Act 1976 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.copyright.gov/title17/circ92.pdf>>.

¹⁰² DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 109.

¹⁰³ SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 113.

¹⁰⁴ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 247.

¹⁰⁵ STERLING, J. A. L. *World copyright law*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 436.

¹⁰⁶ DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 105-114.

¹⁰⁷ BAINBRIDGE, David. *Intellectual property*. 5th ed. England: Pearson Longman, 2002, p. 169.

6.3.2. Kitos „sritinės išimtys“

Amerikos teisėje numatytos tik labai abstrakčios išimtys ir nemažai priverstinių licencijų, kurių egzistavimas paprastai grindžiamas praktiniais sumetimais (jos plačiau nebus nagrinėjamos, nes jos yra mažai arba visai nesusijusios su visuomenės teise į informaciją).

Bene labiausiai su visuomenės teise informacija yra susijusi išimtis suteikianti teisę bibliotekoms ir archyvams tam tikromis aplinkybėmis ir ribotais kiekiais kopijuoti kūrinius viešam naudojimui. 108 straipsnyje nurodomi atvejai, kuomet bibliotekos ir archyvai gali daryti kūrinių kopijas. Pirmiausia pačios įstaigos turi tenkinti 108 straipsnyje numatytus reikalavimus (1) tai turi būti viešosios įstaigos, 2) kopijos daromos nesiekiant pelno). Įstatymas taip pat apibrėžia atvejus, kai kūrinio kopijos yra daromos pagal užsakymą. Taip pat šiame straipsnyje yra numatyta teisė daryti kopijas asmeniniais tikslais, be to, leidžiama atgaminti visą kūrinį, jei kūrinys yra seniai išleistas ir sunku gauti jo kopiją. Tokiu reglamentavimu siekiama rasti pusiausvyrą tarp autoriaus ir visuomenės, bibliotekų ir archyvų informacijos naudotojų interesų taip atsižvelgiant į visuomenės teisę į informaciją¹⁰⁸.

Kalbant apie visuomenės teisę į informaciją labai svarbu atkreipti dėmesį, kad JAV įstatymo 403 straipsnyje yra įtvirtinta Autorių teisių registro (angl. - *Register of Copyright*) pareiga kas penkerius metus pateikti JAV Kongresui ataskaitą apie padėtį autorių teisių ir naudotojų poreikių interesų pusiausvyros palaikymo srityje¹⁰⁹, o tai rodo, kad autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją balansas neabejotinai yra viena iš labai svarbių JAV politikos sričių.

JAV Autorių teisių įstatyme numatyta ir daugiau sritinių išimčių, susijusių su garsų atgaminimu, laikinu atgaminimu, disponavimu kūrinių bei kitais apribojimais. Kadangi JAV autorių teisių sistemos kontekste šios išimtys nėra esmingai susijusios su visuomenės teise informaciją, jos nebus toliau analizuojamos.

7. Tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintos išimtys

Atskira tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų išimčių analizė yra labai svarbi kalbant apie visuomenės teisę į informaciją. Tam tikra prasme tarptautiniai dokumentai parodo atskirų valstybių įstatymuose įtvirtintų išimčių sintezę bei kompromisų rezultata. Išimtys tarptautiniuose dokumentuose formuluojamos kur kas plačiau negu nacionaliniuose

¹⁰⁸ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 249.

¹⁰⁹ U. S. Copyright Act 1976 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą:

įstatymuose ir tai suprantama, nes tokiu būdu siekiama pateisinti kuo daugiau pasirašančiųjų valstybių interesų. Be to, paprastai tokiuose dokumentuose derinamos „atvirosios“ ir „uždarosios“ sistemoms priklausančių valstybių interesai, todėl konvencijose galima aptikti ir „atvirajai“ sistemai būdingo lankstumo ir „uždarajai“ sistemai būdingo apibrėžtumo¹¹⁰.

Tolimesniame tyrime bus aptarta Berno konvencijoje ištirta išimčių sistema bei „trijų pakopų testas“. Taip pat bus atsižvelgiama ir į teisės aktus, reglamentuojančius išimtis Europos Bendrijos mastu. Tolesniame tyrime nebus analizuojama TRIPS sutartis bei PINO Autorių teisės sutartis, nes šiuose tarptautiniuose dokumentuose nėra išvardijamos atskiros išimtys, o reglamentuojamas „trijų pakopų testas“, kuris bus analizuojamas vėliau.

7.1. Berno konvencija

Kaip jau buvo minėta, tarptautiniuose dokumentuose ištirtos išimtys kur kas bendresnio pobūdžio, todėl nacionaliniuose aktuose jos paprastai ištirtinamos siaurinant formuluotes, kartu darant įtaką ir visuomenės teisei į informaciją.

Akivaizdžiu pavyzdžiu gali būti išimtis suteikianti teisę cituoti. Berno konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje ištirtintas reikalavimas, kad toks citavimas būtų suderinamas su gerais papročiais ir jo mastas pateisintų tikslą¹¹¹. Taigi čia nenustatytas trumpumo reikalavimas, tvirtintas Prancūzijos bei Lietuvos teisės aktuose. Be to, Konvencijos tekste ištirtintas gerų papročių kriterijus, o tai, savo ruožtu, leidžia teigti, kad kiekvienu konkrečiu atveju turės būti atsižvelgiama į citavimo tikslą, tuo užtikrinant, kad esant visuomenės teisei į informacijai, galėtų būti atgamintas ir išsisas kūrinys.

Kita svarbi išimtis, susijusi su visuomenės teise į informaciją yra ištirtina Berno konvencijos 10 *bis* straipsnyje. Ji susijusi su kūrinių panaudojimu informacijos tikslais. Tiesa, Berno konvencijoje kalbama apie straipsnius aktualiomis temomis, kurie yra paskelbti laikraščiuose bei žurnaluose. Lietuva, siekdama tinkamai įgyvendinti visuomenės teisę į informaciją neapribojo aktualios informacijos jos paskelbimo vieta. Vadinasi, kad Lietuvoje aktualaus straipsnio atgaminimas būtų įmanomas nepriklausomai nuo to, kur jis buvo paskelbtas.

Berno konvencija leidžia pasirašiusioms valstybėms pasirinkti ir detalizuoti, kokios sąlygos turi būti įgyvendintos, kad būtų galima taikyti aptariamą išimtį. ATGTĮ ištirtinta

<<http://www.copyright.gov/title17/circ92.pdf>>.

¹¹⁰ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 250.

¹¹¹ 1886 m Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos (Valstybės žinios, 1995. Nr. 40-988).

galimybė taikyti tokią išimtį tik su sąlyga, kad autorius nėra uždraudęs tokio kūrinio naudojimo. Manytina, kad tam tikrais atvejais toks informacijos sklaidos priklausomumas išskirtinai nuo autoriaus valios gali esmingai pažeisti visuomenės teisę į informaciją.

Kaip jau buvo minėta Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalis įtvirtina teisę panaudoti kūrinius mokslo ir mokymo tikslais. Konvencijos teksto įgyvendinimas siauresniu mastu Lietuvos teisės aktuose jau buvo aptartas analizuojant ATGTĮ numatytas išimtis. Be to, reikėtų atkreipti dėmesį, kad Berno konvencijoje minima gerų papročių sąvoka kaip tam tikras matas pateisinti kūrinio panaudojimą mokslo ir mokymo tikslais. Manytina, kad vertėtų apsvarstyti tokio sąlyginio mato įtraukimą į ATGTĮ įtvirtintas nuostatas dėl informacijos panaudojimo mokslo ir mokymo tikslais, nes tai padėtų lanksčiau vertinti kiekvieną situaciją ir labiau priartinti įstatymines nuostatas prie visuomenės intereso gauti informacijos.

7.2. „Trijų pakopų testas“

Prieš prasidedant Stokholmo konferencijai, savo darbą atliko speciali darbo grupė, kuri analizavo klausimus, kurie turėjo būti sprendžiami Stokholmo konferencijoje. Darbo grupė nusprendė, kad bet kokie ribojimai, nustatomi autorių teisėms turi tenkinti iš anksto aiškiai nustatytus tikslus. Ribojimai negali būti savitiksliai, o jei ribojimai nustatyti ne dėl kokio nors konkretaus ir svarbaus tikslo, jie yra nepateisinami. Darbo grupė taip pat akcentavo, kad bet kokie autorių teisių ribojimai negali ekonomiškai varžytis su įprastu kūrinių naudojimu. Darbo grupė taip pat pabrėžė, kad visos kūrinių naudojimo formos, kurios teikia, ar gali teikti ekonominę, praktinę naudą, turi būti paliktos autoriui¹¹².

„Trijų pakopų testą“ įtraukus į TRIPS sutartį, jis tapo Pasaulinės prekybos organizacijos kontroliuojamu objektu, nes kaip tik ji prižiūri, kaip laikomasi anksčiau minėtų susitarimų ir gali skirti sankcijas valstybei, kuri bandytų taikyti susitarimuose nenumatytas sutartis¹¹³.

Trys pakopos arba sąlygos, įtvirtintos „trijų pakopų teste“ yra šios: 1) apribojimai ir išimties turi apsiriboti tam tikrais išskirtiniais atvejais; 2) šie atvejai neturi prieštarauti įprastiniam kūrinių panaudojimui; 3) jie neturi nepagrįstai pabloginti teisėtų autoriaus interesų.

Tam tikrų išskirtinių atvejų sąlyga reikalauja, kad nacionalinis įstatymų leidėjas aiškiai nurodytų konkrečius atvejus, kuriais tam tikra teisė ribojama visuomenės naudai.

¹¹² SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 43-50.

¹¹³ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 253.

Taigi tokie atvejai turi būti siaura išimtis, o ne platus principas. Be to, jie turi būti pagrįsti tam tikros politikos tikslais. Visuomet turi būti aišku, koku visuomenės intereso pagrindu teisės yra ribojamos¹¹⁴.

Taikomi apribojimai ar išimtys neturi prieštarauti nusistovėjusiai praktikai. Norint interpretuoti šią sąlygą reikia žiūrėti į atskirą teisę, iš kurios yra daroma išimtis. Šiuo atveju negalioja argumentas, kad autoriai vis dar turi kitų teisių, iš kurių gali turėti naudos. Aiškinant reikia atsižvelgti į kūrinio pobūdį ir laikmeną, kurioje jis užfiksuotas. Jeigu tam tikras kūrinio panaudojimo būdas yra įprastas autorių pajamų šaltinis, tai iš jų šis šaltinis neturi būti atimtas ribojant teises ar taikant išimtis¹¹⁵.

Taip pat apribojimai ar išimtys neturi nepagrįstai pabloginti teisėtų autorių interesų. Paprastai išimties ar apribojimo rezultatas yra apribotos autorių teisės. Galimo ribojimo kokybė ir kiekybė yra tiesiogiai susijusi su ribojimo nepagrįstumo nustatymu. Be to, reikia vengti tik teisėtų autorių interesų ribojimo. Teisėti interesai – tai galimybė remiantis išimtaine teise derėtis dėl atitinkamo atlyginimo dydžio už licenciją ir gauti teisingą, įstatymais pagrįstą atlyginimą už kūrinių naudojimą. Ši formuluotė susitariančioms šalims palieka šiokią tokią, tačiau ne absoliučią laisvę tvarkytis savo nuožiūra¹¹⁶.

Pažymėtina, kad, jei išimtimi pažeidžiami teisėti autoriaus interesai, jos nederėtų automatiškai laikyti neteisėta, nes įstatymas gali imtis dar vienos priemonės – priversti įsigyti teisėtą licenciją, sumokant atitinkamą pinigų sumą¹¹⁷.

Taigi akivaizdu, kad „trijų pakopų testas“ suteikia tam tikrą veiksmų laisvę siekiant rasti įvairių interesų pusiausvyrą. Tokiu būdu išimtys gali tinkamiau prisitaikyti prie visuomenės poreikių.

7.3. Bendrijos teisėje numatyti apribojimai

2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo siekiama suderinti išimtis ir apribojimus Bendrijos mastu. Šiuo tikslu Direktyvoje pateikiamas išsamus išimčių sąrašas, iš kurių šalių įstatymų leidėjai gali išsirinkti jiems tinkamiausias. Išskyrus vieną išimtį, kurią perkelti į nacionalinę teisę yra privaloma, visos kitos išimtys yra tik

¹¹⁴ von LEWINSKI, Silke. *Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 26-27.

¹¹⁵ von LEWINSKI, Silke. *Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 26-27.

¹¹⁶ von LEWINSKI, Silke. *Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 26-27.

¹¹⁷ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 254.

rekomendacinio pobūdžio. Toks išimčių sistemos išdėstymas Direktyvoje leidžia teigti apie „uždarnosios“ išimčių sistemos egzistavimą Bendrijos mastu.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad Direktyvos 5 straipsnio 3 dalies o) punktas nustato, kad naudojimas tam tikrais kitais nelabai svarbiais atvejais, kai išimtys ar apribojimai pagal nacionalinę teisę jau egzistuoja, jeigu jie tik yra susiję su analoginiu naudojimu ir neturi poveikio laisvai prekių ir paslaugų apyvartai Bendrijoje, nepažeidžiant kitų šios direktyvos išimčių ir apribojimų¹¹⁸ yra leistinas. Vadinasi, sąrašą galima plėsti atsižvelgiant į nacionalinius valstybių ypatumus.

Šiame tyrime nebus analizuojama visa Direktyva, tačiau bus nagrinėjamos tik tos numatytos išimtys, kurios iš dalies grindžiamos visuomenės teise į informaciją.

7.3.1. Privalomoji išimtis

Direktyvos 5 straipsnio 1 dalyje yra numatyta vienintelė privalomoji išimtis skirta laikinam atgaminimui, kai tai yra trumpalaikis arba atsitiktinis veiksmas ir kartu svarbi technologinio proceso dalis. Ši išimtis atskleidžia didelę visuomenės teisės į informaciją svarbą, nes leidžia interneto naršyklių naudotojams ieškoti informacijos ir skaityti kūrinius internete. Be to, ši išimtis apskritai leidžia naršyti bet kurį skaitmeninį kūrinių, kuriam matyti yra reikalingi jau minėti atgaminimo veiksmai. Ši išimtis taip pat taikoma programinei įrangai ir duomenų bankams ir turi esminės reikšmės normaliam interneto funkcionavimui¹¹⁹.

7.3.2. Rekomendacinės išimtys

Direktyvoje numatytas rekomendacines išimtis galima skirti į dvi rūšis: 1) rekomendacinės išimtys taikomos tik atgaminimo teisei bei 2) rekomendacinės išimtys bendros atgaminimo ir pateikimo visuomenei teisėms.

7.3.2.1. Išimtys tik atgaminimo teisei

Direktyvos 5 straipsnio 2 dalyje numatytos penkios išimtys. *Christophe Geiger* nuomone, trys iš šių penkių išimčių yra susijusios su visuomenės teise į informaciją. Šiose išimtyse reglamentuojamas a) atgaminimas popieriuje ar kokioje nors kitoje laikmenoje, bet kokiu fotografavimo būdu ar naudojant kitus panašaus pobūdžio procesus ir nebūtinai tik asmeniniams tikslams, b) atgaminimas privačiam naudojimui bei c) atgaminimas specifiniais atvejais bibliotekose, mokymo įstaigose bei muziejuose arba archyvuose

¹¹⁸ 2001 gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo (2001/29r) 5 straipsnio 3 dalies o) punktas.

nesiekiant tiesioginės ar netiesioginės ekonominės ar komercinės naudos. Pirmaisiais dviem atvejais naudojimas galimas tik jei numatoma teisinga kompensacija. Trečiuoju atveju teisė dėl tokios kompensacijos skyrimo paliekama valstybės narės įstatymų leidėjui.

7.3.2.2. Išimtis taikomas atgaminimo teisei ir pateikimui visuomenei

Kai kuriomis Direktyvos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtintomis išimtimis siekiama apginti visuomenės teisę į informaciją. Punktas a) leidžia atlikti atgaminimo veiksmus, kai informacija panaudojama vien vaizdingumui mokomajame ar moksliniame kūrinyje ir yra nurodomas autoriaus vardas. Punktas n) esant tam tikroms aplinkybėms leidžia numatyti išimtį mokymo įstaigoms, bibliotekoms muziejams ir archyvams dėl kūrinių naudojimo viešai paskelbiant ar viešinant mokslinių tyrimų ar privačių studijų tikslais atskiriems visuomenės nariams tam skirtais galiniais įrenginiais tų įstaigų patalpose.

Direktyvoje tai pat numatytos tam tikros išimties, kurios yra tiesiogiai susijusios su žiniasklaidos veikla bei informacijos sklaida visuomenei. Pavyzdžiui, punkte c) yra numatytos dvi atskiros išimčių sudėtys. Pirmoji išimties sudėtis yra susijusi su straipsnių aktualiomis ekonomikos, politikos ar religijos temomis atgaminimu bei viešu paskelbimu. Antroji išimties sudėtis susijusi su kūrinių naudojimu informuojant visuomenę apie aktualius įvykius. Punktas f) užtikrina teisę naudoti politines kalbas ir ištraukas iš viešų paskaitų ar panašių kūrinių ar objektų tokiu mastu, koks yra pateisinamas informavimo tikslu.

Visas šias išimtis Lietuva beveik pažodžiui implimentavo ATGTĮ nepasinaudodama Direktyvos suteikta galimybe įgyvendinti išimtis atsižvelgiant į nacionalinius poreikius bei šalies ypatumus. Tačiau, kita vertus, toks Direktyvos nuostatų perkėlimas į nacionalinę teisę užtikrina, kad Lietuvos teisinėje sistemoje visuomenės teisė į informaciją nėra reglamentuojama siauriau negu tai siekiama padaryti Bendrijos lygmeniu.

Kitos Direktyvoje numatytos išimties yra susijusios su visuomenės teise į informaciją ir žodžio laisvę. Svarbios yra išimties, kuriose reglamentuojamas kūrinių naudojimas karikatūrai, parodijai, pastišui. Pažymėtina, kad citavimo išimties reglamentavimas Direktyvoje ir Lietuvos ATGTĮ yra kiek skirtingas. Viena vertus, Direktyvoje nėra numatyto trumpumo reikalavimas, kuris yra numatytas Lietuvoje. Antra vertus, Direktyvoje kalbama apie citavimą kritikos ir apžvalgos tikslais, o ATGTĮ apie

¹¹⁹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 258-259.

tokius tikslus nėra užsimenama. Citavimo išimtis yra labai svarbi kalbant apie visuomenės teisę į informaciją ir žodžio laisvę apskritai. Lietuvos įstatytame numatytas citatos trumpumo reikalavimas šiek tiek siaurina visuomenės teisės į informaciją įgyvendinimą, tačiau, kita vertus, kaip jau buvo minėta, ilgesnių kūrybinių ištraukų naudojimą pateisina kitos įstatyme įtvirtintos išimtys.

7.3.2.3. „Trijų pakopų testas“ 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvoje

Kadangi „trijų pakopų testo“ sąlygos visuose tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintos labai panašiai, antrą kartą jos nebebus aptariamos. Svarbu atkreipti dėmesį, kad iš Direktyvos 5 straipsnio 5 dalies formuluotės galima daryti išvadą, kad čia numatytas platesnis testo taikymas, nei, pavyzdžiui, Berno konvencijoje. Direktyvoje „trijų pakopų testas“ skirtas ne tik valstybės įstatymų leidėjui implimentuojant išimtis į nacionalinius teisės aktus, tačiau ir teismams priimant sprendimus dėl vieno ar kitų išimčių taikymo teisėtumo kiekvienu konkrečiu atveju. Taigi 5 straipsnio 5 dalis taikoma ne valstybėms narėms, o tiesioginiam išimčių gyvenimui¹²⁰. Toks platesnis „trijų pakopų testo“ taikymas leidžia užtikrinti, kad kiekvieną kartą taikant išimtį bus atsižvelgiama į teisėtus autorių teisių turėtojo interesus taip siekiant užtikrinti visuomenės ir autorių interesų balansą.

8. Kiti informacijos teisių turėtojai

Nors šiame tiriamajame darbe analizuojama tik autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją sąveika, tačiau akivaizdu, kad autoriai nėra vieninteliai teisių į intelektualines veikos rezultatus turėtojai. Kiti teisių turėtojai gali turėti esmingos įtakos visuomenės teisei į informaciją. Kadangi kitų teisių turėtojų teisės nėra šio tyrimo objektas, o detali tokių teisių analizė reikalautų išsamaus ir sudėtingo nagrinėjimo, toliau bus apsiribota tik trumpu kai kurių teisių turėtojų interesų apibūdinimu, kurie galėtų turėti įtakos nagrinėjimo kontekste.

8.1. Duomenų bazių gamintojų teisės

ATGTĮ, įgyvendindamas 1996 m. kovo 11 d. Direktyvą dėl duomenų bazių teisinės apsaugos įtvirtino duomenų bazių gamintojų teises (*sui generis* teises). Direktyvoje teigiama, kad tokiu reglamentavimu siekiama apsaugoti duomenų bazių gamintojų (kūrėjų) interesus. Kadangi bazėse saugomos įvairios informacijos kaupimui ir priežiūrai

¹²⁰ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 262.

reikalingos didžiulės investicijos, buvo nuspręsta apsaugoti informaciją nuo konkurentų, kurie galėtų ją panaudoti naujoms bazėms kurti neišleisdami nė cento¹²¹.

Svarbu tai, kad atsižvelgiant į Direktyvos nuostatas *sui generis* teisės skirtos apsaugoti informacijos turinį. Kad apsauga taikoma turiniui rodo ir tai, kad *sui generis* taikoma nepriklausomai nuo to, ar bazės turinys yra saugomas autorių ar kitų teisių ar ne¹²². Kaip jau minėta, duomenų bazių teisinės apsaugos pagrindas yra kokybinės ir kiekybinės investicijos¹²³. Nustačius galimybės taikyti apsaugą faktą, kūrėjas įgauna teisę uždrausti pasinaudoti dalimi ar ištiesai panaudoti duomenų bazėje saugomą informaciją. Manytina, kad kriterijai, apibrėžiantys duomenų bazių apsaugą nėra labai tiksliai apibrėžti, o tai, savo ruožtu, gali turėti neigiamos įtakos visuomenės teisei į informaciją. Kiekybinis investicijų kriterijus labiau apibrėžtas, tačiau kokybinis kriterijus priklauso nuo individualaus vertinimo¹²⁴. Nors ir Direktyva yra nacionaliniai įstatymai numato *sui generis* teisių apribojimų, tačiau jie reglamentuojami pakankamai abstrakčiai.

Taigi apibendrinant, svarbu paminėti, kad *sui generis* teisių turėtojai, skirtingai nei autoriai turi tam tikrą informacijos turinio monopolį, o tai neabejotinai turi įtakos visuomenės teisei į informaciją.

8.2. Gretutinių teisių turėtojų teisės

Gretutinių teisių turėtojų interesai kalbant apie visuomenės teisę į informaciją gali būti svarbūs dėl to, kad panaudoti intelektinės veiklos rezultatai gali tapti itin sudėtinga dėl būtinybės gauti įvairių teisių turėtojų sutikimus.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad gretutinės teisės nėra tiesiogiai susijusios su kūryba ir joms netaikomas originalumo reikalavimas. Gretutinės teisės yra susijusios su menininkų atlikėjų veikla, fonogramų ir audiovizualinių kūrinių gamintojų atliekamu garso ir vaizdo fiksavimu. Todėl kalbant apie gretutines teises nebus taikomas originalumo filtras, kuris yra taikomas analizuojant autorių teises. Kaip ir autorių teisių daugumos gretutinių teisių atsiradimo pagrindas, yra kūriniai. Tokio kūrinio naudotojas turės gauti ne tik autoriaus, bet ir gretutinių teisių turėtojų leidimą. Pavyzdžiui, jei kinematografijos studentas norėtų parengti pranešimą apie tam tikrą režisierių, norėtų pademonstruoti ištrauką, kurios trukmė viršytų leistiną citatos ilgumą, turėtų prašyti leidimo filmo autoriaus bei

¹²¹ HUGENHOLTZ, **Bernt** . *Abuse of Database Right Sole-source information banks under the EU Database Directive* [interaktyvus]. 2004, [Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publications/hughholtz/abuseofdatabaseright.html>>.

¹²² 1996 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos (OL, 1996 L 077).

¹²³ DEVECI, Hasan A. Databases: Is Sui Generis a Stronger Bet Than Copyright? *In International Journal of Law and Information Technology*, 2004, Vol. 12, nr. 2. Oxford University press., p. 199-200.

bendrarežisierių, aktorių (ištraukoje vaidinančių menininkų interpretuotojų), filmo gamintojo bei televizijos kanalo (audiovizualines paslaugas teikiančios įstaigos), jei filmas buvo įrašytas į vaizdajuostę¹²⁵.

Šis pavyzdys puikiai iliustruoja, kad tokiu būdu informacija gali būti monopolizuota ir visuomenės teisė į informaciją gali būti dar labiau apribota. Be abejonės, gretutinėms teisėms, kaip ir autoriaus teisėms yra taikomos išimtys. Tokių išimčių sąrašas ATGTĮ gana platus ir iš esmės atitinka autorių teisėms numatytas išimtis.

8.3. Teisė į atvaizdą

Analizuojant visuomenės teisę į informaciją bei kliūtis, galinčias turėti įtakos informacijos sklaidai būtina atkreipti dėmesį į asmenų teisę į atvaizdą. Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse (toliau tekste – CK) įtvirtinta norma, reglamentuoja asmens teisę į jo paties atvaizdą, tačiau *Christophe Geiger* atkreipia dėmesį ir į asmens teisę dėl jam priklausančio nuosavybės teise daikto naudojimo. Tolimesniame tyrime bus aptariamoms abi šios teisės.

8.3.1. Teisė į savo atvaizdą

Lietuvos CK 2.22 straipsnio 1 dalis nustato, kad fizinio asmens nuotrauka (jos dalis), portretas ar kitoks atvaizdas gali būti atgaminami, parduodami, demonstruojami, spausdinami, taip pat pats asmuo gali būti fotografuojamas tik jo sutikimu¹²⁶. Žinoma, ši taisyklė nėra absoliuti, nes tam tikrais atvejais asmens sutikimas nėra būtinas. Teisės doktrinoje išskiriami du atvejai, kai asmens sutikimo nereikia, norint atgaminti jo atvaizdą bei jį platinti: pirma, kai tai susiję su *ex officio* asmens fotografavimu ar filmavimu; antra, kai asmuo fotografuojamas ar filmuojamas *ad hoc* viešojoje vietoje.

Viena vertus, ši CK norma užtikrina pagarbą asmens privačiam gyvenimui, tačiau, kita vertus, ši norma gali daryti pastebimą neigiamą įtaką visuomenės teisei į informaciją. Svarbu atkreipti į CK įtvirtintą draudimą atgaminti, viešai rodyti asmens nuotraukas, jei tai galėtų pakenkti asmens dalykinei reputacijai. Manytina, kad tokio kriterijaus egzistavimas lemia tam tikrą neapibrėžtumą, nes savo dalykinę reputaciją kiekvienas asmuo gali suvokti individualiai.

Kadangi teisė į asmens atvaizdą nėra šio tyrimo objektas, ji nebus toliau analizuojama, tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad privataus gyvenimo ir viešojo intereso sankirtoje tokia asmens teisė gali turėti neigiamos įtakos visuomenės teisei į informaciją.

¹²⁴ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 272.

¹²⁵ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 276.

8.3.2. Teisė į daikto atvaizdą

Kaip jau minėta, *Christophe Geiger* akcentuoja, kad daikto savininko teisės taip pat gali turėti įtakos visuomenės teisei į informaciją¹²⁷. Tokia pozicija grindžiama nuosavybės teisės apsauga. Teigiama, kad daikto savininkas turi teisę pasirinkti visus daikto valdymo, naudojimo bei disponavimo būdus. Atsižvelgiant į tokią poziciją, niekas negalėtų atgaminti ir platinti daikto atvaizdo be jo savininko sutikimo, nesvarbu siekiant ar nesiekiant komercinių tikslų. Manytina, kad Lietuvoje tokia diskusija gali turėti tik teorinį pagrindą. Priešingu atveju susiklostytų gana absurdiška situacija, kai, pavyzdžiui, fotografuojant viešoje vietoje stovinčią statulą reikėtų gauti šalia stovinčių automobilių savininkų sutikimus.

Reikia atkreipti dėmesį, kad kaip ir visos teisės, nuosavybės teisė nėra absoliuti, todėl negalima vienareikšmiškai teigti, kad daikto savininkas gali kontroliuoti visus daikto panaudojimo būdus. Visais atvejais turi būti atsižvelgiama į viešojo intereso gynimą, o tuo pačiu ir į visuomenės teisę į informaciją.

9. Autorių teisių apsaugos pokyčiai vystantis skaitmeninei aplinkai. Įtaka teisei į informaciją

Skaitmeninės erdvės atsiradimas bei spartus vystimasis perkėlė autorių teisių apsaugą į naują erdvę, kurioje galioja kitos kūrinio naudojimo galimybės. Tai reiškia, kad skaitmeninėje erdvėje daug sudėtingiau kontroliuoti kūrinio naudojimą, o tai apskritai kelia grėsmę autorių teisių egzistavimui skaitmeninėje erdvėje¹²⁸. Viso šio technologinio vystymosi eigoje atsirado naujas reiškinys, kuris veikiausia nebūtų nagrinėjamas, jei tyrimas būtų atliekamas gerokai anksčiau. Pastebėtina, kad techninių apsaugos priemonių pagalba pavyko sukurti prieigos prie kūrinio kontrolę, o prieigos kontrolė kelia pavojų, kad ateityje tai galbūt galės būti taikoma kaip alternatyva autorių teisei, o turtinių teisių, apribojimais numatyti galiojančiuose teisės aktuose, negalės būti taikomi.

Kaip jau buvo minėta, prieiga prie kūrinio, o tai reiškia ir prie jų turinio, tuomet kai jie paskelbiami viešai, netampa autorių teisių ginamu objektu, nes kūrinio panaudojimo būdas negali būti monopolizuotas¹²⁹. Tai reiškia, kad autorius negali savo nuožiūra kontroliuoti visų kūrinio atgaminimo, viešo rodymo bei kitų kūrinio naudojimo būdų, nes dalis tokių naudojimo būdų patenka į autorių teisės apsaugos išimčių taikymo sferą.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2.22 straipsnis (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

¹²⁷ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 286.

¹²⁸ DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 308.

¹²⁹ GASAWAY, Lolly. *The New Access right and its impact on the libraries and library users [interaktyvus]*. [Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą:

Kontrolės principas iš naujo tapo svarbus skaitmeninėje terpėje, nes kaskart tokioje aplinkoje naudojantis kūriniu kompiuterio operatyvinėje atmintyje kūriniai laikinai atgaminami.

9.1.1. Techninės prieigos kontrolės atsiradimas

Kaip teigia *P. Sirinelli*, jau seniai buvo žinoma, kad skaitmeninės technologijos kelia rimtą pavojų teisių turėtojams. Skaitmeninėmis priemonėmis galima atgaminti, kausti, perduoti kūrinius ir atlikti su jais kitokius veiksmus. Skaitmeninę kopiją lengva pagaminti, o savo kokybe ji nenusileidžia originalui. *P. Sirinelli* nuomone, vien autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos nebepakanka tam, kad būtų kontroliuojamas masinis kopijavimas skaitmeninėje erdvėje¹³⁰.

Taigi atsižvelgiant į tai, kad autorių teisių apsauga ne visuomet gelbsti susidūrus su masiniu kopijavimu kompiuterių tinkluose, buvo imta kurti technines kūrinių apsaugos priemonės, įvairias blokavimo sistemas bei kitas apsaugos nuo kopijavimo priemonės. Pritaikius tokias technines priemones pats teisių turėtojas tampa padėties valdytoju ir gali savo nuožiūra suteikti teisę naudotis kūriniu pasirinktam naudotojui¹³¹. Akivaizdu, kad techninės galimybės leidžia kontroliuoti tai, ko neleidžia kontroliuoti autorių teisė, tai yra, prieigos prie kūrinio, o kartu ir jame pateikiamos informacijos¹³².

9.1.2. Techninių prieigos kontrolės priemonių reglamentavimas

Techninės prieigos kontrolės priemonės ne tik atlieka informacijos blokavimo veiksmus, taip darydamos neigiamą įtaką visuomenės teisei informaciją, tačiau taip pat padeda užtikrinti teisėtus autorių interesus, nes sunku įsivaizduoti, kokiomis kitomis priemonėmis būtų galima kontroliuoti kūrinių panaudojimą skaitmeninėje erdvėje. Dėl šios priežasties tarptautinės teisės aktai įtvirtina ir teisinę techninių prieigos kontrolės priemonių apsaugą.

PINO Autorių teisės sutarties 11 straipsnis nustato susitariančiųjų šalių įsipareigojimus, susijusius su techninėmis priemonėmis. Susitariančiosios šalys privalo numatyti tinkamą teisinę apsaugą ir veiksmingas teises priemonės, neleidžiančias pašalinti ar išvengti techninių apsaugos priemonių, kurias pagal šią sutartį ar Berno

<<http://www.unc.edu/~unclng/the%20new%20access.htm>>.

¹³⁰ Cituojama pagal GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 299.

¹³¹ KOELMAN, Kamiel J; BYGRAVE, Lee A. *Privacy, Data Protection and Copyright: Their Interaction in the Context of Electronic Copyright Management Systems* [interaktyvus]. 1998, [Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publicaties/koelman/privreportdef.pdf>>.

¹³² HOEREN, Thomas. *Access Right as a Post Modern Symbol of Copyright Deconstruction?* Adjuncts and Alternatives to Copyright, ALAI 2001 Kongreso medžiaga, 2001, p. 356.

konvenciją autoriai naudoja savo teisėms įgyvendinti ir kurios apriboja neteisėtus veiksmus, tai yra, kūrinį naudojimą be autorių leidimo arba pažeidžiant įstatymą¹³³.

Sutarties 11 straipsnis apima naudojimo būdus, kuriuos sąlygoja Sutartimi suteikiamos teisės, tai yra platinimo, nuomos, viešo paskelbimo teisės. Tuo pat metu Sutarties 11 straipsnyje numatyta apsauga apima tik tų apsaugos priemonių pašalinimą ar išvengimą, kurios naudojamos siekiant kontroliuoti autoriaus nesankcionuotus ir įstatymo neleidžiamus veiksmus. Kitaip tariant, minimalią apsauga numatantis 11 straipsnis, nukreiptas prieš techninių apsaugos priemonių pašalinimą ar vengimą, netaikomas tais atvejais, kai autorius pats leido tokį naudojimą arba tada, kai jo teisėms taikomos išimtys arba ribojimai. Sutarties 11 straipsnis nenustato atsakomybės už techninių apsaugos priemonių pašalinimą ar išvengimą tais atvejais, kai tos teisės nesaugo jokių autorių teisių¹³⁴.

Techninės prieigos kontrolės priemonės reglamentuojamos ir 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyva, kuri perkėlė PINO Autorių teisės sutarties nuostatas visos Bendrijos mastu. Nors reglamentavimas iš esmės liko toks pats, tačiau Direktyva žengė žingsnį toliau negu Autorių teisių sutartis, nustatydamą draudimą gaminti, importuoti prietaisus, kurie galėtų šalinti technines prieigos kontrolės priemones¹³⁵.

2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvos 6 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad techninių apsaugos priemonių taikymo, kai nėra savanoriškų priemonių, kurių imasi teisių turėtojai, valstybės narės imasi atitinkamų priemonių, kad būtų užtikrinta, jog išimties ar apribojimo naudos gavėjas galėtų pasinaudoti išimtimi tokiu mastu, kokio reikia, kad turėtų naudos iš tos išimties ar apribojimo, ir tais atvejais, kai atitinkamas saugomas kūrinys ar objektas naudos gavėjui yra teisiškai prieinamas. Kaip matyti iš įstatymo teksto jo formuluotė nėra aiški ir sudaryta iš gausybės vertinamųjų kriterijų.

Vertėtų atkreipti dėmesį, kad 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyva įtvirtina techninių prieigos kontrolės priemonių taikymo išimtis. Pažymėtina, kad išimties techninių priemonių prieigos kontrolės srityje traktuojamos kur kas siauriau nei išimties autorių teisės srityje. Išimties, susijusios su techninių prieigos priemonių taikymu taip pat numatytos ir ATGTĮ, tačiau paminėtina, kad ne visas Direktyvoje nustatytas išimtis Lietuva perkėlė į ATGTĮ. Pavyzdžiui, Direktyvos 5 straipsnio 3 dalies

¹³³ 1996 m. PINO autorių teisės sutartis (Valstybės žinios, 2001, Nr. 32-1060).

¹³⁴ von LEWINSKI, Silke. *Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001, p. 28.

¹³⁵ HUGENHOLTZ, P. Bernt. Code as Code, or the End of Intellectual property as we know it. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1999, Volume 6, Nr. 3, p. 308-318.

c) punkte numatyta išimtis dėl aktualių ekonomikos, politikos bei religijos temomis parašytų ir paskelbtų straipsnių atgaminimo, kurios Lietuva neįgyvendino.

Kalbant apie technines prieigos kontrolės priemones ir jų reglamentavimą, vertėtų paminėti, kad JAV, skirtingai nei Europa, pasirinko kitokią skaitmeninės informacijos kontrolę. Skaitmeninio amžiaus autorių teisių akto (angl. – *Digital Millennium Copyright Act*) 1201 straipsnio (a) (1) punktas draudžia asmenims pažeisti technologines prieigos kontrolės priemones, kurios teisėtai ir efektyviai saugo autorių teisių apsaugos objektą. Šiame akte nėra pateikiamas išimčių sąrašas, kada techninių prieigos kontrolės priemonių taikymas yra negalimas¹³⁶. Svarbiausias šio akto veikimo principas yra grindžiamas sąžiningo naudojimo principu ir visuomenės teisės į informaciją klausimas yra sprendžiamas ne informacijos gavimo stadijoje, o tada, kai yra keliamas atsakomybės už techninių prieigos priemonių panaikinimą klausimas¹³⁷. Šio reglamentavimo problematika lyginamuoju aspektu pateikiama kitame poskyryje.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai nustato gana abstrakčias ir neaiškias techninių prieigos kontrolės priemonių reglamentavimo taisykles, kurios kelia grėsmę visuomenės teisei į informaciją. Tolesnėje analizėje bus aptartos techninių priemonių rūšys bei visuomenės teisei į informaciją gresiantys pavojai.

9.1.3. Techninių prieigos kontrolės priemonės ir jų keliami pavojai

Kai kurie autoriai teigia, kad visą autorių teisių apsaugą galima suskirstyti į tam tikrus lygius. Pirmasis lygis autorių teisių apsauga reglamentuojama įstatymu; antrasis lygis yra techninės priemonės, kuriomis daroma įtaka prieigos kontrolei; trečiasis lygis yra tokių techninių priemonių teisinis reglamentavimas¹³⁸.

Tolesnėje analizėje bus aptariamas antrasis ir trečiasis lygmenys bei jų įtaka visuomenės teisei į informaciją.

Pastaruoju metu egzistuoja daugybė prieigos prie informacijos kontrolės būdų: informacijos kodavimas, apsauga su slaptažodžiu, specialios prisiregistravimo procedūros, programinės įrangos ir kietojo disko kombinacijos, antikopijavimo programos, elektroniniai vandens ženklai ir kita.

¹³⁶ Cituojama pagal LANDAU, Michael. Has the digital millennium copyright act really created a new exclusive right of access?: attempting to reach a balance between users; and content providers' rights. *Journal, Copyright Society of the U.S.A.*, 2005/2006, p. 287.

¹³⁷ DUSSOLLIER, Severine. Exceptions and technological measures in the European copyright directive of 2001 – an empty promise. [interaktyvus] *IIC*, Vol. 34 1/2003, [Žiūrėta 2007-03-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.beck.de>>.

¹³⁸ KOELMAN, K; HELBERGER, N. *Protection of Technological Measures* [interaktyvus]. 1998, [Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publicaties/koelman/alaiNY.html>>

Kadangi prieigos kontrolės priemonės yra labai įvairios, nevienodos yra ir jų sukeltos pasekmės. Vienos jų tiesiog užkerta kelią įrašyti informaciją į bet kokias laikmenas; kai kurias kopijas leidžiama naudoti tik nustatytą kartų kiekį; trečios priemonės apskritai užkerta galimybę pamatyti kūrinių kompiuterio ekrane, nes jos yra paremtos prisiregistravimo procedūromis¹³⁹. Akivaizdu, kad toks techninių priemonių skirtingumas turi nevienodą poveikį visuomenės teisei į informaciją. Galbūt visuomenės poreikis gauti informaciją būtų patenkintas jau vien atlikus laikiną atgaminimą darbinėje kompiuterio atmintyje, o draudimas užfiksuoti informaciją į laikmeną neturėtų didesnio neigiamo poveikio. Visai kitokia situacija susiklostytų tada, kai registracijos procedūros ar didelio atlyginimo reikalavimas apskritai užkirstų kelią atlikti bet kokius, net ir trumpalaikio atgaminimo veiksmus.

Nepaisant to, *P. Bernt Hugenholtz* nuomone, techninės prieigos kontrolės priemonės kol kas yra dar tik vystymosi pradžioje. Vis dar egzistuoja informacija, kuri yra laisvai prieinama visiems ir nėra apsaugota jokiais techninėmis priemonėmis (angl. - *free for all*). Jo nuomone, ilgainiui tokios informacijos apskritai turėtų nelikti, o tai, savo ruožtu, turėtų svarbios įtakos visuomenės teisei į informaciją¹⁴⁰.

Doktrinoje teigiama, kad prieigos kontrolė iš esmės atlieka keturias funkcijas. Pirmą funkciją skirta kontroliuoti skaitmeninėje erdvėje egzistuojančias pramogas, už kurias paprastai yra reikalaujama užmokesčio; antroji prieigos kontrolės funkcija susijusi su draudimu kopijuoti; trečiąją funkciją atlieka ne visos prieigų kontrolės technologijos, ši funkcija yra susijusi su galimybe atpažinti naudotoją bei nustatyti veiksmus, kuriuos jis atlieka su kūriniu elektroninėje erdvėje; ketvirtoji funkcija yra susijusi su kūrinių vientisumo išlaikymu – skaitmeninėje erdvėje kūriniai pažymimi skaitmeniniais parašais ar skaitmeniniais vandens ženklais, tam kad nebūtų iškraipytas kūrinių vientisumas¹⁴¹.

Toks funkcijų skirstymas nėra vien tik teorinis, atsiskleidžiantis doktrinoje. Toks skirstymas turi ir praktinę reikšmę, nes prieigos kontrolę vykdanči technologija, atliekanti visas minėtas funkcijas kartu atlieka ne tik autorių teisių saugomo objekto apsaugą, tačiau ir tų elementų, kuriems autorių teisių apsauga yra netaikoma – neoriginalių formų, paprastos informacijos¹⁴².

¹³⁹ STERLING, J. A. L. *World copyright law*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 556.

¹⁴⁰ HUGENHOLTZ, P. Bernt. Code as Code, or the End of Intellectual property as we know it. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1999, Volume 6, Nr. 3, p. 308-318.

¹⁴¹ HUGENHOLTZ, P. Bernt. Code as Code, or the End of Intellectual property as we know it. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1999, Volume 6, Nr. 3, p. 308-318.

¹⁴² GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 300-301.

9.1.3.1. Apsaugos netaikymas itin svarbiems kūriniais

Christophe Geiger nuomone, ateityje dar sparčiau vystantis technologijoms ir prieigos kontrolės priemonėms bei siekiant nustatyti tinkamą interesų balansą, būtina tam tikrus kūrinius apskritai išbraukti iš autorių teisės saugomų kūrinių sąrašo. Tokiais kūriniais turėtų būti tie darbai, kurie turi ypatingą reikšmę visuomenei. Taigi šios pozicijos laikymasis reikštų, kad autorių teisėms taikoma panaši sistema, kokia yra taikoma patentams, jei tam tikras išradimas yra ypatingos reikšmės visuomenei. Pasak *Christophe Geiger*, toks visuotinai svarbių kūrinių sąrašas turėtų būti neišsamus, kad galėtų būti lengvai adaptuojamas prie techninės ir socialinės evoliucijos¹⁴³. Manytina, kad toks kūrinių traktavimas skaitmeninėje erdvėje nebūtų tinkama išeitis dėl keleto priežasčių. Viena vertus, tai lemtų skirtingą kūrinių ir autorių teisių apsaugos tiems kūriniais traktavimą skaitmeninėje ir realioje erdvėje. Antra vertus, būtų susidurta su problema dėl labai reikšmingo kūrinio visuomenei apibrėžimo ir kas turėtų imtis pareigos spręsti dėl kūrinio reikšmingumo.

Kitas svarbus klausimas, kurį būtina apvarstyti analizuojant idėją tam tikrus kūrinius apskritai išbraukti iš autorių teisių apsaugos objektų rato, yra kokių mastu turėtų būti reglamentuojamas šių kūrinių sąrašas. Atsižvelgiant į laisvą prekių, paslaugų bei asmenų judėjimą Europos Sąjungoje, manytina, kad toks sąrašas turėtų būti reglamentuojamas Europos Bendrijos mastu. Reglamentavimas tik nacionaliniais teisės aktais ne tik prieštarautų Europos Bendrijos materialinės teisės harmonizavimui, tačiau taip pat įneštų didelių skirtingumų tarp valstybių narių, kurie, savo ruožtu, sukeltų teisinį neapibrėžtumą Europos Bendrijoje.

Paprastai panašioms klausimams spręsti Europos Sąjungoje yra priimamos direktyvos, kuriose valstybėms narėms yra paliekama teisė lanksčiai įgyvendinti direktyvos nuostatas. Jei direktyvoje būtų numatytas rekomendacinis kūrinių, kuriems netaikytina autorių teisių apsauga sąrašas, galima numanyti, kad tokios direktyvos laukia 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvos likimas. Šios direktyvos efektyvumą ir naudingumą kai kurie autoriai kritikuoja vien dėl to, kad nustatydamas tik rekomendacinį išimčių sąrašą, ji leido valstybėms narėms savo nuožiūra pasirinkti išimčių apimtį, o tai nulėmė, kad valstybėse narėse liko skirtingas išimčių reglamentavimas¹⁴⁴. Kita vertus, jei direktyvoje būtų numatytas privalomas išimčių sąrašas, veikiausiai tai

¹⁴³ Žr. GEIGER, Christophe. *Copyright and free access to information: for a fair balance of interests in a globalised world*. Munich: Sweet & Maxwell Limited, 2006, p. 366-373.

¹⁴⁴ Žr. HUGENHOLTZ, P. Bernt. Why the Copyright Directive is Unimportant, and Possibly Invalid. In *European intellectual property review* [interaktyvus]. 2000 m. lapkritis, [žiūrėta 2007-03-19], p. 499-505. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publications/hughenoltz/opinion-EIPR.html>>.

sukeltų nepasitenkinimą valstybėse narėse, kuriose vyrauja skirtingos autorių teisių apsaugos pozicijos. Abejotina, ar šiuo klausimu pastaruoju metu galima prieiti konkrečios išvados ar sprendimo. Veikiausiai atsakymas visų pirma reikalautų aktyvios diskusijos tarp valstybių narių teisės mokslininkų, kad būtų prietas bendras koncepcinis sprendimas.

9.1.3.2. Direktyvoje numatytų išimčių taikymas

Akivaizdu, kad 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvos rengėjai numanė neigiamą techninių prieigos kontrolės priemonių poveikį visuomenės teisei į informaciją, nes Direktyvos 6 straipsnio 4 punkte numatytas tokio neigiamo poveikio šalinimo bandymas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, vienas iš tarptautinių teisės aktų bruožų autorių teisių apsaugos srityje yra tas, kad siekiama suderinti daugelio valstybių interesus, todėl paprastai nuostatos, galinčios sukelti prieštaravimų ar diskusijų yra formuluojamos abstrakčiai, suteikiant galimybę valstybėms lanksčiai įgyvendinti nuostatas.

Kaip jau buvo minėta aptariant 2001 m. gegužės 22 d. Informacinės visuomenės direktyvos techninių prieigos kontrolės priemonių reglamentavimą, Direktyvoje nustatyta, kad valstybės narės turi įsikišti tik tada, kai nėra savanoriškų priemonių, kurių imasi teisių turėtojai. *Christophe Geiger* nuomone tokia formuluotė skamba šiek tiek naiviai, nes atrodytų, kad valstybės turi palaukti ir pažiūrėti, ar teisių turėtojas pasirodys esąs kilnus ir savanoriškai pritaikys tokias sistemas, kurios leistų naudotojams taikiai naudotis numatytomis išimtimis. Priešingai, teisių turėtojai kaip tik yra tie, kurie daro spaudimą, kad išimčių taikymo sritis skaitmeninėje erdvėje būtų kaip įmanoma siauresnė¹⁴⁵. Taip pat būtina atsižvelgti į tai, kad nei Direktyvoje, nei ją įgyvendinančiame ATGTĮ nėra nustatyta, per kokį laiką teisių turėtojai turi imtis reikiamų veiksmų ir kokie veiksmai galėtų būti laikomi tinkamais¹⁴⁶. Manytina, kad net jei Direktyvoje nėra numatytų apibrėžtų kriterijų, valstybės narės turėtų tai sureglamentuoti nacionaliniais įstatymais, priešingu atveju tai sutektų pernelyg didelės laisvės autoriams.

Kitas diskutuotinas klausimas Direktyvoje yra tas, kad valstybė narė privalo įsikišti tik siekiant užtikrinti išimčių numatytų 6 straipsnio 4 dalies 1 pastraipoje tinkamą taikymą. Pažymėtina, kad šiame punkte išvardytos toli gražu ne visos išimtys. Dėl kopijavimo asmeniniais tikslais valstybės įsikišimas nėra privalomas pagal Direktyvos 6 straipsnio 4 dalies 2 pastraipą. Nėra aišku, kodėl reglamentuojant išimtis taikytinas

¹⁴⁵ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 378.

techninėms priegigos kontrolės priemonėms buvo pasirinktos tik kai kurios iš išimčių, taikytinų autorių teisėms apskritai. Nei Direktyva, nei teisės aktų genezė ar istorija tokio atsakymo nepateikia¹⁴⁷. Be to, tai reiškia, kad visais kitais nei nurodytų išimčių atvejais teisių turėtojai gali naudoti technines priemones nekreipdami dėmesio į autorių teisių įstatyme numatytas naudotojų teises. Pažymėtina, kad tokia svarbi visuomenės teisei į informaciją išimtis kaip citavimas šiame Direktyvos straipsnyje neminima. Manytina, kad reglamentuojant išimtis techninių priegigos kontrolės priemonių srityje vertėtų labiau išplėsti išimčių sąrašą, nes dabartinis sąrašo lakoniškumas nėra pagrįstas.

9.1.3.3. Direktyvos netaikymo sfera

Reikia atkreipti dėmesį į dar vieną svarbią Direktyvos nuostatą. Teigiama, kad 6 straipsnio 4 dalis yra netaikoma, kai kalbama apie kūrinius ar kitus objektus, padarytus viešai prieinamais sutartinėmis sąlygomis tokiu būdu, kad visuomenės nariai gali juos pasiekti individualiai pasirinktoje vietoje ir pasirinktu laiku¹⁴⁸. Tai reiškia, kad teisių turėtojai negali būti priversti teikti tokias paslaugas. Kai kurie autoriai tokį faktą kritikavo. Jie teigia, kad skaitmeninėje erdvėje kūrinių naudojimui tapus galimam sudarinėjant sutartis (tai yra, juos užsakant) tokios sutartys tapo priimtu kūrinių naudojimo modeliu. Teigiama, kad jei šioje srityje nebus ketinama taikyti kokias nors išimtis, ilgainiui tai reikš išimčių netaikymą skaitmeninėje erdvėje apskritai¹⁴⁹.

Manytina, kad kūrinių naudojimas ir informacijos paieška skaitmeninėje erdvėje, kai galima individualiai pasirinkti priegigos prie kūrinio vietą ir laiką yra viena patogiausių ir prieinamiausių informacijos paieškos formų. Informacija tampa prieinama vienu klavišo spustelėjimu, nesvarbu, kurioje pasaulio dalyje ji buvo pirmą kartą patalpinta. Atsižvelgiant į tai, internetinė erdvė yra vienas iš svarbiausių būdų informacijai gauti. Tai, kad Direktyva nereglamentuoja kūrinių naudojimo, kai jie yra individualiai prieinami laike ir erdvėje kelia didelę grėsmę visuomenės teisei į informaciją. Teisių turėtojai skaitmeninėje erdvėje tampa nebekontroliuojami, o sutartimis reguliuojami santykiai, vargu ar išlaikys tinkamą autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją balansą. Teisių

¹⁴⁶ DUSSOLLIER, Severine. Exceptions and technological measures in the European copyright directive of 2001 – an empty promise. [interaktyvus] *IIC*, Vol. 34 1/2003, [Žiūrėta 2007-03-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.beck.de>>.

¹⁴⁷ DUSSOLLIER, Severine. Exceptions and technological measures in the European copyright directive of 2001 – an empty promise. [interaktyvus] *IIC*, Vol. 34 1/2003, [Žiūrėta 2007-03-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.beck.de>>.

¹⁴⁸ von LEWINSKI, Silke. Europos parlamento ir tarybos direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo komentaras. Vilnius: išspausdinta Phare programos lėšomis, 2001, p. 50.

¹⁴⁹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 381.

turėtojas gali tiesiog uždrausti kūrimo naudojimą nustatydamas pernelyg didelę kainą ar įtvirtindamas sudėtingą registracijos procedūrą, kai galimybė prisiregistruoti priklauso nuo naudotojo buvimo vietos valstybės.

Atsižvelgiant į tai, kad kūrimo naudojimas internete tapo atskiru kūrimo naudojimo būdu, galima teigti, kad skaitmeninės erdvės srityje, pažeidžiant pagrindinius autorių teisės principus, šis kūrimo naudojimo būdas buvo patikėtas išskirtinai autorių valiai. Vargu, ar apskritai galima kalbėti apie kokių nors išimčių taikymą internete, nes įstatymų leidėjo valia šioje sferoje neveikia. Pagrindinę reikšmę šioje sferoje turi tik autoriaus valia ir geranoriškumas visuomenės atžvilgiu. Toks reiškinys galėtų būti pateisinamas argumentu, kad visuomenė informaciją gali gauti kitais būdais – bibliotekose, archyvuose, periodiniuose leidiniuose ir kitur, o internetinė prieiga, kaip galinti itin lengvai pažeisti autoriaus teises, turėtų būti palikta autoriaus prerogatyvoje. Manytina, kad toks argumentas visiškai nepriimtinas informacinei visuomenei, kurioje informacijos gausa, jos sužinojimo operatyvumas bei paprastumas yra bene didžiausios vertybės.

Manytina, kad reglamentuojant aptariamą sritį reikėtų skirti informacinius, mokslinius kūrimus ir tuos kūrimus, kurie yra skirti pramoginiams tikslams. Pramoginių kūrimų valdymas skaitmeninėje erdvėje galėtų būti paliktas autoriaus kontrolei, leidžiant jam nustatyti kainą ar registracijos procedūras. Kitoks reglamentavimas turėtų būti taikomas nepramoginei informacijai. Čia įstatymų leidėjas turėtų detaliau reglamentuoti panaudojimo būdus bei išimtis, o galbūt vertėtų svarstyti ir apie privalomųjų licencijų suteikimą tam tikrų kategorijų kūrimams.

Atsižvelgiant į išvardintus argumentus, negalima individualiai laike ir erdvėje prieinamų kūrimo naudojimą internete palikti savireguliacijai, nes tokiu atveju tik teisių turėtojai bus tie subjektai, kurie galės daryti įtaką tolimesnei santykių raidai šioje erdvėje.

Tam tikras savireguliacijos modelis yra numatytas JAV, kai visuomenės teisė į informaciją yra įgyvendinama sankcijos už techninių prieigos kontrolės priemonių panaikinimą skyrimo etape. Tačiau čia susiduriama su situacija, kad tuo atveju, kai asmens, turinčio teisę naudotis informaciją pagal sąžiningo naudojimo principus teisės yra pažeidžiamos, jos bus ginamos tik tada, jei asmuo sugebės pažeisti technines prieigos kontrolės priemones. Veikiausiai tai priklausys nuo asmens techninių sugebėjimo ir atkaklumo. Manytina, kad toks reglamentavimas nebūtų priimtinas Europos Bendrijoje, nes sukurtų nelygiateises pozicijas informacijos naudotojams.

Apibendrinant teigtina, kad techninės prieigos kontrolės priemonės yra neišvengiamos vystantis technologijoms bei plečiantis skaitmeninei aplinkai. Tačiau verta atkreipti dėmesį, kad tai esmingai riboja visuomenės teisę į informaciją, nes pats įstatyme

numatytų išimčių įgyvendinimas vien jau laiko prasme yra tam tikras informacijos suvaržymas (informacija yra koduojama arba blokuojama, o norint prie jos prieiti tektų gauti teisių turėtojo suteiktą kodą ar slaptažodį). Technologijų vystymosi procese taikant apsaugos priemonės pirmenybė yra suteikiama autorių teisių apsaugai, o visuomenės teisė į informaciją lieka antraeile vertybe, todėl visos Europos Bendrijos mastu vertėtų apsvarstyti išimčių sąrašo plėtimo galimybes bei Direktyvos veikimo internetinėje terpėje klausimus.

10. Draudimas naudotis informacija

Kalbant apie prieigą prie informacijos, technologinės prieigos kontrolės priemonės nėra vienintelis būdas, galintis kliudyti naudotis informacija. Akivaizdu, kad tais atvejais, kai naudojimo būdas patenka į išimties taikymo sritį, nekyla didelių diskusijų dėl kūrinio naudojimo leistinumo bei teisėtumo. Tačiau, kaip matyti iš ankstesnės analizės, dažniausiai išimtys yra susijusios su kūrinų naudojimu nesiekiant komercinių tikslų. Visai kitokia situacija susiklosto naudojant kūrinius, kai naudojimas nepatenka į jokiais išimtis, o kūrinį norima naudoti komerciniais tikslais.

Toks kūrinų naudojimo būdas akivaizdžiai susijęs su visuomenės teise į informaciją, nes tokio naudojimo pasekoje sukuriama nauji produktai, nauji autorių teisių saugomi objektai, kurie savo egzistavimu praturtina visuomenės galimybes gauti informacijos.

Taigi susiduriama su dar vienu autorių teisių saugomų objektų naudojimo aspektu – privalomąja licencija. Profesorius *P. Bernt Hugenholtz* atkreipia dėmesį, kad tokia kontekste labai svarbi Europos Teisingumo Teismo byla *Magill, RTE ir ITP* prieš Komisiją¹⁵⁰. Nors šioje byloje buvo keliamas klausimas dėl konkurencijos teisės taisyklių pažeidimo ir piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi, tačiau šiame sprendime taip pat buvo keliamas klausimas, kuris labai svarbus analizuojant visuomenės teisę į informaciją.

Šioje byloje leidykla *Magill TV Guide Ltd* ketino leisti savaitinį gidą, kuriame būtų skelbiamos įvairių televizijos kanalų laidos, o kanalai, kurie tuo metu leido atskirus kiekvienos televizijos programų leidinius tam pasipriešino teigdami, kad tokiu atveju būtų pažeistos jų programų tinklelio autorių teisės, kurias jiems pripažino vienas Airijos teismų. Pažymėtina, kad tuo metu Airijoje nebuvo nė vieno leidinio, kuriame būtų pateikiamos visų televizijų programos. Europos Teisingumo Teismas pasisakė už priverstinės licencijos suteikimą. Savo sprendime Europos Teisingumo Teismas

¹⁵⁰ Europos Teisingumo Teismo 1995 m. balandžio 6 d sprendimas byloje C-242/91 *Magill, RTE and ITP v. Commission*.

patikslino, kad dominuojančią padėtį sudarė ne tai, kad ieškovai buvo intelektinės nuosavybės teisės turėtojai, bet kad jie neleido pasinaudoti savo tinkleliuose esančia informacija. Be to, jis pabrėžė, kad jei iš esmės atsisakymas parduoti licenciją, net kai tą daro ir dominuojančią padėtį užimanti įstaiga, pats savaime nėra laikomas piktnaudžiavimu užimama padėtimi, tačiau, esant tam tikroms aplinkybėms išskirtinės teisės turėtojo veiksmai gali leisti jai atsirasti. Teismo manymu kaip tik taip ir buvo konkrečiu atveju dėl kelių priežasčių: a) atsisakymas parduoti licenciją neleido pasirodyti naujam leidiniui, kuris potencialiai galėjo turėti paklausą; b) kanalai atsisakydami suteikti net ir neapdorotą medžiagą (informaciją) būtų pasilikę teisę leisti savaitinius televizijų laidų gidus be jokios konkurencijos¹⁵¹.

Taigi iš bylos fabulos matyti, kad tokiais veiksmais televizijos kanalai mėgina užkirsti kelią naujo leidinio atsiradimui, o tai be abejo pažeidžia visuomenės teisę į informaciją. Kaip jau buvo minėta pačia autorių teisės apsauga siekiama skatinti informacijos sklaidą bei naujų kūrinių, kuriais būtų skelbiama naudinga informacija visuomenei, atsiradimą. Jei pasinaudojant autorių teise informacija būtų pradėta monopolizuoti, tai prieštarautų minėtiems teisės tikslams, nes negalėjimas pasinaudoti egzistuojančia informacija sukeltų pavojų kūrybiniam procesui, o tuo pačiu ir fundamentalioms teisėms: žodžio, išraiškos, visuomenės teisės į informaciją ir verslumo teisei¹⁵².

Minėtoje byloje keliamas prieigos prie informacijos klausimas, kuri negali būti pripažinta kieno nors nuosavybe, todėl žiūrint iš autorių teisės apsaugos pozicijos toks teismo sprendimas atitinka pagrindinius autorių teisės apsaugos principus.

Christophe Geiger siūlo atkreipti dėmesį į dar vieną Europos Teisingumo Teismo bylą, kurioje keliamas jau nebe prieigos prie informacijos, tačiau konkrečios unikalios formos naudojimo klausimas. *IMS Health, Inc.* prieš Komisiją byloje¹⁵³ farmacijos laboratorijos, siekdamos išsiaiškinti ar sėkmingai vyksta prekyba jų gaminiiais, kreipėsi į Amerikos rinkos tyrimų agentūrą *IMS Health*, kuri joms pateikė informaciją apie gaminių pardavimą ir išrašymą Vokietijoje. Bendrovė parengė schemą, pagal kurią farmacijos rinką suskirstė geografinėmis zonomis. Kaip tik pagal tokią schemą *IMS Health* ir pateikė informaciją laboratorijoms. Tokiam ypatingam duomenų apsaugos būdui buvo pritaikyta autorių teisių apsauga ir tą atskiru sprendimu pripažino Frankfurto žemės teismas po to,

¹⁵¹ Europos Teisingumo Teismo 1995 m. balandžio 6 d sprendimas byloje C-242/91 *Magill, RTE and ITP v. Commission*.

¹⁵² HUGENHOLTZ, P. Bernt. Code as Code, or the End of Intellectual property as we know it. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1999, Volume 6, Nr. 3, p. 308-318.

¹⁵³ Europos Teisingumo Teismo 2001 m. rugpjūčio 10 d. sprendimas byloje T-184/01 R *IMS Health, Inc. v. Commission*.

kai *IMS Health* pateikė ieškinį prieš konkurentus, sumaniusius pasinaudoti sukurtą struktūra teikti tokias pačias paslaugas laboratorijoms. Konkurentai nenuleido rankų ir po to, kai *IMS Health* atsisakė jiems parduoti schemos licenciją, kreipėsi į Komisiją prašydami paaiškinti ar atsisakydama parduoti licenciją *IMS Health* neužėmė dominuojančios padėties Vokietijos rinkoje. Komisija jų prašymą patenkino, nes 2001 m. liepos 3 d. buvo priimtas sprendimas pritaikyti laikinąsias apsaugos priemones, kuriomis *IMS Health* buvo įpareigota parduoti licenciją, kad konkurentai galėtų pasinaudoti ta pačia schema pateikti saviems duomenims. Savo sprendimui pagrįsti teismas pasinaudojo taip vadinamąja konkurencijos teisės „pagrindinių išteklių“ doktrina, pagal kurią piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi gali atsirasti dėl to, kad įmonė naudoja ir valdo išteklių (infrastruktūrą, daiktus arba paslaugas), kurio negalima protingai atkurti, ir kuris yra būtinas konkurentų veiklai kurioje nors rinkoje. Komisija teigė, kad tokį jos sprendimą nulėmė kelios priežastys, kurių pagrindinė – schema, tapusi sektoriaus norma, standartu, kuriai nebuvo realios ar potencialios alternatyvos ir todėl „esminė“, nes be jos nebuvo įmanoma konkuruoti¹⁵⁴.

Nors Komisijos sprendimas ir buvo kritikuojamas, tačiau kalbant apie visuomenės teisę į informaciją, jį neginčijamai galima priskirti judėjimui nukreiptam prieš neribotą autorių teisių taikymą visose srityse. *Christophe Geiger* teigia, kad pastaroji byla tik dar kartą įrodo, kad mėginama plėsti autorių teisės taikymo sritį, o tai ne tik nėra naudinga ir efektyvu pačiai autorių teisių apsaugai, tačiau ir turi neigiamo poveikio visuomenės teisei gauti informaciją ir naudotis tuo, kas iš esmės senai priklauso visuomeninei sričiai. *Christophe Geiger* nuomone, kur kas efektyviau būtų sprendžiama problema, jei būtų labiau saugomi autorių teisei taikomi apribojimai¹⁵⁵.

Pažymėtina, kad nors tam tikrais atvejais konkurencijos taisyklių taikymas gali būti naudingas kalbant apie prieigos prie informacijos kontrolę, tačiau jis nebus veiksmingas tais atvejais, kai subjektai ar jų veiksmai formaliai nepatenka į konkurencijos teisės reguliavimo sritį¹⁵⁶.

10.1. Priverstinės licencijos

Analizuojant visuomenės teisę į informaciją, kaip vieną iš galimų variantų siekiant palengvinti prieigą prie kūriniių būtų galima įvardinti priverstines (privalomasias

¹⁵⁴ HULL, David W; ATWOOD, James R; PERRINE, James B. *Intellectual Property and Compulsory licensing. The European Unitrust review* [interaktyvus]. 2002, [Žiūrėta 2007-03-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.ftc.gov/opp/intellect/020522hulldoc.pdf>>.

¹⁵⁵ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 314-316.

licencijas). Manoma, kad priverstinės licencijos sąvoka, kuri ir plačiai vartojama doktrinoje, apskritai nėra tinkama, nes tuo atveju, kai kūrinys yra naudojamas be autoriaus sutikimo, tačiau mokant atlyginimą, yra tiesiog atlygintinis kūrinio naudojimas, o jokios licencijos autorius neišduoda. Vien dėl doktrinoje paplitusio tokio atlygintinio kūrinio naudojimo toliau bus vartojama priverstinės licencijos sąvoka. *Christophe Geiger* nuomone priverstinių licencijų aptarimą vertėtų išskaidyti į dvi dalis, priklausomai nuo to, kokiems kūriniais yra suteikiama priverstinė licencija¹⁵⁷.

10.1.1. Informaciniai kūriniai

Teisės doktrinoje mažai diskutuojama šiuo klausimu, nes manoma, kad tokios licencijos yra pateisinamos dėl paties kūrinio pobūdžio. Skirtingai nei meno kūriniai, informacinio pobūdžio kūriniai paprastai naudojami autorių teisių apsauga dėl investicijų, kurios buvo panaudotos kuriant tokį kūrinį (šiam tyrimui anksčiau jau buvo analizuotas *sui generis* teisių apsauga). Taigi šie kūriniai pasižymi originalumu, tačiau jis nėra nulemtas autoriaus ir kūrinio neatsiejamo ryšio ir autoriaus asmenybės atspindžio.

Manytina, kad viešasis interesas, o kartu ir visuomenės teisė į informaciją, būtų įgyvendinta, o autorių teisės nebūtų pažeistos, jei autorius gautų atlygį už kūrinio naudojimą, kuris padėtų grąžinti investicijas ir galbūt gauti pelno. Be abejonės, atlyginimas mokamas autoriui turėtų būti racionalaus dydžio, kad vien dėl finansinio aspekto nebūtų užkirstas kelias informacijos sklaidai¹⁵⁸. Nors priverstinės licencijos yra tam tikras kompromisinis sprendimas, tačiau prielaida tokiam kompromisui taikyti yra viešasis interesas pasinaudoti informacija arba sukurti naują kūrinį¹⁵⁹.

Doktrinoje yra nuomonių, kad reikia daryti koncepcinį skirtumą tarp viešojo intereso ir to, kas tiesiog įdomu visuomenei. Autorių teisių apsauga šiuo atveju galėtų būti netaikoma, jei, pavyzdžiui, tam tikros informacijos sužinojimas yra gyvybiškai svarbus. Tačiau tokiu atveju visų pirma turi būti protingai apsvaistyta, ar viešasis interesas nebūtų įgyvendintas tinkamiau, jei informacinis kūrinys būtų atskleistas ne visuomenei, o, pavyzdžiui, atiduotas policijai¹⁶⁰. Apibendrinant, galima teigti, kad net ir įgyvendinant viešąjį interesą būtina racionaliai vertinti susiklosčiusias aplinkybes, nes neproporcingas informacinių kūrinio panaudojimas gali esmingai pažeisti autorių teises.

¹⁵⁶ COLSTON, Catherine. Challenges to information retrieval – global solution? *International journal of law and information technology*. 2002, Vol. 10, nr.3. Oxford university press, p. 318.

¹⁵⁷ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 321-322.

¹⁵⁸ LIEBOWITZ, S. J. *Alternative Copyright systems: The Problems with a Compulsory license*. University of Texas at Dallas [interaktyvus]. 2003, [Žiūrėta 2007-03-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.utdallas.edu/~liebowit/intprop/complpff.pdf>>.

¹⁵⁹ DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002, p. 285.

10.1.2. Meno kūriniai

Kitokį pobūdį nei informaciniai turi meniniai kūriniai, kurie paprastai ne tik nereikalauja didelių investicijų, tačiau yra autoriaus asmenybės, jo minčių savito išraiškos būdo ir manieros atspindys. Teisės doktrinoje keliamas klausimas, ar apskritai galima kalbėti apie priverstines licencijas meniniams kūriniams, kurie paprastai nėra aktualios informacijos šaltiniai.

Christophe Geiger svarsto revoliucinę idėją įvesti priverstines licencijas meno kūriniams. Šią mintį jis grindžia tuo, kad kiekvienas autorius yra veikiamas jau sukurtų kūrinių, taigi šiuolaikiniame kūrybos pasaulyje ryškėja „skolinimosi“ tendencija, skatinanti naujų kūrinių atsiradimą ir jų sklaidą visuomenėje¹⁶¹.

Tokia pozicija susilaukė nemažai kritikos dėl keleto priežasčių. Viena vertus, teigiama, kad priverstinių licencijų įvedimas autorių teisę paverstų tiesiog teise gauti pajamų. Manytina, kad šis argumentas nėra labai svarus dėl to, kad šiuo atveju autoriams lieka asmeninės neturtinės teisės, išlaikančios asmeninį autoriaus ryšį su kūrinium. Antrasis argumentas vargu, ar galėtų būti paneigtas tiek Lietuvos tiek kitų Europos valstybių mastu. Šis argumentas grindžiamas asmens nuosavybės teise, kuri kaip fundamentali vertybė yra ginama visų valstybių įstatymais. Priverstinės licencijos meno kūriniams pažeistų savininko teisę nustatyti nuosavybės objekto naudojimo būdą, o tai jau yra nuosavybės teisės ribojimas¹⁶². Tiesa, kad nuosavybės teisė, kaip ir bet kuri teisė nėra absoliuti, tačiau jos ribojimas bet koku atveju turi būti pateisinamas viešuoju interesu. Sunku įsivaizduoti, kaip viešasis interesas galėtų apriboti Konstitucijos 23 straipsnyje įtvirtintą nuosavybės neliečiamumo principą aptariamam meno kūrinių naudojimui aspektu.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad priverstinių licencijų sistema meniniams kūriniams galėtų būti įvardinta kaip pernelyg revoliucinė. Kaip galimas problemos sprendimas galbūt galėtų būti įvardintas kolektyvinis kūrinių administravimas. Esant kolektyviniam administravimui kūrinių naudotojas gali lengviau įgyvendinti teisę naudotis autorių teisėmis saugomais kūriniais. Pavyzdžiui, įsigijęs kolektyvinio kūrinių administravimo subjekto išduodamą licenciją kūrinių naudotojas įgyja teisę naudotis neapibrėžtu skaičiumi muzikinių kūrinių, o tai labai palengvina naudotojų teisės įgyvendinimą.

¹⁶⁰ BAINBRIDGE, David. *Intellectual property*. 5th ed. England: Pearson Longman, 2002, p. 162-163.

¹⁶¹ GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 325-326.

¹⁶² GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004, p. 329-330.

Išvados

1. Istoriskai susiklostę skirtumai tarp utilitarinės ir prigimtinės autorių teisių apsaugos argumentų, pateisinančių autoriaus teisių apsaugą šiuolaikinėje autorių teisėje nebeturi didelės prasmės, nes tiek tarptautiniai dokumentai, tiek nacionaliniai įstatymai nustato darnią abiejų teorijų argumentų sintezę.
2. Atsižvelgiant į tai, kad visuomenės teisė gauti informaciją bei asmens teisė nevaržomai skleisti savo mintis bei įsitikinimus įtvirtinta ne tik tarptautiniuose dokumentuose, tačiau ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, bei atkreipiant dėmesį į besivystančią objektyviosios ir subjektyviosios teisės supanašėjimo tendenciją, galima teigti, kad visuomenė turi ne tik interesą, tačiau ir pagrįstą teisę gauti informaciją.
3. Autorių teisių apsaugos ir visuomenės teisės į informaciją balanso nustatymas taikant autorių teisių apsaugos išimčių sistemą yra vienintelis racionalus ir pagrįstas reguliavimo būdas šiuolaikinėje visuomenėje. Revoliucinė idėja nustatyti tik teises visuomenei, o ne išimtis autorių teisių apsaugai sukeltų chaosą autorių teisių reguliavimo srityje ir nebūtų pakankama priemonė užtikrinti visuomenės teisę į informaciją.
4. Siekiant suderinti kuo daugiau valstybių interesus tarptautiniai dokumentai bei Europos Bendrijos direktyvos įtvirtina pakankamai aptakias ir lanksčias autorių teisių apsaugos nuostatas, kurių įgyvendinimo apimtį nacionaliniuose teisės aktuose valstybės gali rinktis savo nuožiūra. Savo ruožtu tai lemia, kad valstybės narės, įskaitant ir Lietuvą, susiaurina išimčių taikymo sferą, o tai lemia neigiamą įtaką visuomenės teisei gauti informaciją.
5. Skaitmeninės aplinkos ir technologijų vystimasis daro esminę įtaką informacijos prieigai ir jos kontrolei. Siekiant apsaugoti autorių interesus nuo neteisėto, nevaldomo kūrinų naudojimo skaitmeninėje aplinkoje vis dažniau taikomos techninės priegos kontrolės priemonės, kurios kartais nepagrįstai blokuoja informaciją ir užkerta kelią visuomenei pasiekti informaciją.
6. Skaitmeninės aplinkos reglamentavimo principai aiškų prioritetą nustato autorių teisių apsaugai, nes išimtis, taikomos skaitmeninėje aplinkoje yra kur kas siauresnio pobūdžio, o jų įgyvendinimas esmingai priklauso nuo pačių autorių valios. Be to, išimčių taikymas kūriniams, kurie yra pasiekiami individualiai pasirinktoje erdvėje ir

laike yra apskritai neregamentuojamas, o tai yra labai reikšminga kliūtis įgyvendinant visuomenės teisę būti informuoti.

7. Tam tikrais atvejais autorių teisių apsauga bandoma pateisinti draudimą naudotis kūriniiais ir juose esančia informacija, kuri turi esminės reikšmės visuomenei ir/ar padeda išlaikyti konkurencingą rinką. Toks nepagrįstas informacijos blokavimas gali būti ištaisytas taikant konkurencijos teisės taisykles, pasitelkiant viešojo intereso apsaugą bei pritaikius privalomas licencijas.

Literatūros sąrašas

I. Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
3. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598);
4. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2006, Nr. 82-3254);
5. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (Valstybės žinios, 1991, Nr. 68-2497);
6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987);
7. 1886 m Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-988);
8. 1996 m. PINO autorių teisės sutartis (Valstybės žinios, 2001, Nr. 32-1060);
9. 1993 spalio 29 d. Europos Tarybos direktyva 93/98/EB dėl autorių ir gretutinių teisių apsaugos terminų suderinimo (OL, 1993 L 290);
10. 1996 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos (OL, 1996 L 077);
11. 2001 gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo (OL, 2001 L 167);
12. U. S. Copyright Act 1976 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.copyright.gov/title17/circ92.pdf>>;
13. U. S. Copyright Term Extension Act. S 505, P.L. 105-298, 11 Stat. 2827 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.techlawjournal.com/courts/eldritch/pl105-298.htm>>;
14. Code de la propriété intellectuelle Nr. 92.597, 1992 liepos 2 d. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-16]. Prieiga per internetą: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpiatext.htm>;
15. *Gesetz zur Regelung des Urheberrechts in der Informationsgesellschaft*, Federal Law Gazette Part I, Nr. 46 [interaktyvus]. 2003 rugsėjo 12. [Žiūrėta 2007-03-28]. Prieiga per internetą: <www.iuscomp.org/gla/statutes/UrHG.htm>.

II. Specialioji literatūra:

1. BAINBRIDGE, David. *Intellectual property*. 5th ed. England: Pearson Longman, 2002;
2. COLSTON, Catherine. Challenges to information retrieval – global solution? *International journal of law and information technology*. 2002, Vol. 10, nr.3. Oxford university press;
3. *Copyright and information limits to the protection of literary and pseudoliterary works in the member states of the EC*. Luxembourg: Office for official publication of the European Communities, 1992;
4. DAVIES, Gillian. *Copyright and the public interest*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2002;
5. DEVECI, Hasan A. Databases: Is Sui Generis a Stronger Bet Than Copyright? In *International Journal of Law and Information Technology*, 2004, Vol. 12, nr. 2. Oxford University press;
6. DIETL, Andreas. *Implementation of the Directive* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-01-14]. Prieiga per internetą: <http://www.fipr.org/copyright/guide/germany.htm>;
7. DUSSOLLIER, Severine. Exceptions and technological measures in the European copyright directive of 2001 – an empty promise. [interaktyvus] *IIC*, Vol. 34 1/2003, [Žiūrėta 2007-03-21]. Prieiga per internetą: <http://www.beck.de>;
8. FALLENBÖCK, Markus. On the Technical Protection of copyright: the Digital Millennium Copyright Act, the European Community Copyright Directive and their Anticircumvention Provisions. In *International Journal of Communications Law and Policy* [interaktyvus] 2002/2003, nr. 7, [Žiūrėta 2007-03-08]. Prieiga per internetą: http://www.digital-law.net/ijclp/7_2003/pdf/fallenboeck-artikel-ijclp-15-01-03.pdf;
9. GASAWAY, Lolly. *The New Access right and its impact on the libraries and library users* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą: <http://www.unc.edu/~unclng/the%20new%20access.htm>;
10. GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004;

11. GEIGER, Christophe. *Copyright and free access to information: for a fair balance of interests in a globalised world*. Munich: Sweet & Maxwell Limited, 2006;
12. GOLDSTEIN, P. *Copyright, Principles, Law and Practice*. Boston: Brown and Company, 1989;
13. GUIBAULT, L. M. C. R. *Copyright limitations and Contracts*. The Hague: Kluwer Law International, 2002;
14. GUIBAULT, L. Limitations found outside copyright law. In BAULCH, L.; GREEN, M.; WYBURN, M. *Journées d'Étude de l'ALAI – Les Frontières du Droit d'Auteur: Ses Limites et Exception*. ALAI congress, 1998;
15. GRIFFITHS, Jonathan; SUTHERSANEN, Uma. *Copyright and Free Speech. Comparative and International Analysis*. The United States of America: Oxford University Press, 2005;
16. HOEREN, Thomas. *Access Right as a Post Modern Symbol of Copyright Deconstruction? Adjuncts and Alternatives to Copyright*, ALAI 2001 Kongreso medžiaga, 2001;
17. HUGENHOLTZ, P. B. **Adapting copyright to the information superhighway**. In HUGENHOLTZ, P.B. *The future of copyright in a digital environment. Proceedings of the Royal Academy Colloquium organised by the Royal Netherlands Academy of Sciences (KNAW) and the Institute for Information Law (Amsterdam 6-7 July 1995)*. The Hague: Kluwer Law International 1996;
18. HUGENHOLTZ, P. B. **Fierce Creatures. Copyright Exemptions: Towards Extinction?** IFLA/IMPRIMATUR Conference [interaktyvus]. 1997, [žiūrėta 2007-03-22]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ivir.nl/publications/hughholtz/PBH-FierceCreatures.doc>>;
19. HUGENHOLTZ, P. B. *Free Speech and Freedom of expression in Europe*. [interaktyvus]. 2000, [Žiūrėta 2007-03-09]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ivir.nl/publications/hughholtz/PBH-Engelberg.doc>>;
20. HUGENHOLTZ, **Bernt** . *Abuse of Database Right Sole-source information banks under the EU Database Directive* [interaktyvus]. 2004, [Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ivir.nl/publications/hughholtz/abuseofdatabaseright.html>>;
21. HUGENHOLTZ, P. Bernt. Code as Code, or the End of Intellectual property as we know it. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 1999, Volume 6, nr. 3;

22. HUGENHOLTZ, P. Bernt. Why the Copyright Directive is Unimportant, and Possibly Invalid. In *European intellectual property review* [interaktyvus]. 2000 m. lapkritis, [žiūrėta 2007-03-19], p. 499-505. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publications/hughenholz/opinion-EIPR.html>>;
23. HULL, David W; ATWOOD, James R; PERRINE, James B. *Intellectual Property and Compulsory licensing. The European Unitrust review* [interaktyvus]. 2002, [Žiūrėta 2007-03-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.ftc.gov/opp/intellect/020522hulldoc.pdf>>;
24. JACKSON, Matt. From private to public: reexamining the technological basis for copyright. *Journal of communication*, 2002, nr. 52;
25. KOELMAN, Kamiel J; BYGRAVE, Lee A. *Privacy, Data Protection and Copyright: Their Interaction in the Context of Electronic Copyright Management Systems* [interaktyvus]. 1998, [Žiūrėta 2007-03-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivir.nl/publicaties/koelman/privreportdef.pdf>>;
26. LANDAU, Michael. Has the digital millennium copyright act really created a new exclusive right of access?: attemptig to reach a balance between users; and content providers' rights. *Journal, Copyright Society of the U.S.A*, 2005/2006;
27. LIEBOWITZ, S. J. *Alternative Copyright systems: The Problems with a Compulsary license*. University of Texas at Dallas [interaktyvus]. 2003, [Žiūrėta 2007-03-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.utdallas.edu/~liebowit/intprop/complpff.pdf>>;
28. von LEWINSKI, Silke. *Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001;
29. von LEWINSKI, Silke. *Europos parlamento ir tarybos direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo komentaras*. Vilnius: išspausdinta Phare programos lėšomis, 2001, p. 50;
30. MARETT, Paul. *Information Law in Practice*. 2nd ed. Great Britain: MPG Books Ltf., 2002;
31. PATTERSON, L. R. *Copyright in historical perspective*. Nashville: Vanderbilt University Press, 1968;
32. PUFENDORF, Samuel. *On the Duty of Man and Citizen According to Natural Law*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.constitution.org/puf/puf-dut.htm>>;

33. RAMSAUER, Thomas. Germany's Copyright Law on the Verge of the Information age. In *E.copyright Bulletin* [interaktyvus]. 2003 gruodis. [Žiūrėta 2007-03-05]. Prieiga per internetą:
<http://portal.unesco.org/culture/en/file_download.php/e3ca707578a0ebf3f26d6b9961411052T.+Ramsauer+E.pdf>;
34. SENFTLEBEN, Martin. *Copyright, Limitations and the Three-Step Test (An analysis of the Three-Step Test in International and EC Copyright Law)*. The Hague: Kluwer Law International, 2003;
35. SPOOR, J. General aspects of exceptions and limitations: general report. In *Les Frontières du droit d'auteur: ses limites et exceptions*, ALAI Study Days, 14-17 September 1998. Cambridge: Copyright Council, 1999;
36. STAMATOUDI, IRINI A; TORREMANS, Paul L. C. *Copyright in the new digital environment: the need to redesign copyright*. London: Sweet & Maxwell, 2000;
37. STERLING, J. A. L. *World copyright law*. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2003;
38. TEILMANN, Stina. *British and French copyright: a historical study of Aesthetic implications*. University of Southern Denmark [interaktyvus]. 2004, [žiūrėta 2007-03-16]. Prieiga per internetą:
<<http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/-0.doc>>;
39. THE ALLEN CONSULTING GROUP. *Report on Copyright Term Extention. Australian Benefits and costs* [interaktyvus]. 2003, [Žiūrėta 2007-03-04]. Prieiga per internetą:
<http://www.allenconsult.com.au/resources/MPA_Draft_final.pdf>;
40. VILEITA, A. *Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000;
41. VOORHOOF, D. Freedom of expression, Parody, Copyright and Trademarks. In GINGSBURG, J. C. A; BESEK, J. B. *Adjuncts and Alternatives to Copyright*, ALAI Congress 2001.

III. Praktinė medžiaga:

1. JAV Aukščiausiojo Teismo 1984 m. lapkričio 6 d. sprendimas byloje nr. 471, U.S. 539, *Harper & Row Publishers v Nation Enterprises* [interaktyvus]. 1985, [žiūrėta 2007-02-11]. Prieiga per internetą:
<<http://supreme.justia.com/us/471/539/case.html>>;

2. Europos žmogaus teisių komisijos 1997 sausio 15 d. sprendimas byloje nr. 30262/96 *France 2 v. France*;
3. Vokietijos Aukščiausiojo Federalinio Teismo 1972 m. rugsėjo 22 d. sprendimas. In GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004;
4. Hamburgo teismo 1977 gruodžio 15 d. sprendimas byloje Nr. 3U 97/77. In GEIGER, Christophe. *Droit d'auteur et droit du public à l'information. Approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004;
5. Europos Teisingumo Teismo 1995 m. balandžio 6 d sprendimas byloje C-242/91 *Magill, RTE and ITP v. Commission*;
6. Europos Teisingumo Teismo 2001 m. rugpjūčio 10 d. sprendimas byloje T-184/01 R *IMS Health, Inc. v. Commission*.

IV. Travaux préparatoires:

1. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo papildymo 27(1) straipsniu įstatymo projektas (2007, Nr. XP-2064);
2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 33 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas. (2007, Nr. XP-2034).

Santraukos

Autorių teisių ir visuomenės teisės į informaciją derinimo problema

Vystantis informacinės visuomenės laikmečiui, esant modernios informacijos sklaidos technologijoms autorių teisių saugomi objektai tampa vis svarbesne civilinės apyvartos dalimi. Autorių teisių apsaugos reglamentavimas reikšmingos įtakos turi ne tik patiems autoriams, tačiau ir visuomenės teisei gauti informaciją. Naudodamasis savo teisėmis autorius tam tikrais atvejais gal uždrausti naudoti kūrinį ar bent jau reikalauti mokėti atlyginimą. Siekiant apginti asmens teisę gerbti jo intelektualinės veiklos rezultatą bei esant būtinybei užtikrinti viešąjį interesą, būtina nustatyti tinkamą abiejų vertybių apsaugos balansą. Istorškai tiek prigimtinės tiek ir utilitarinės autorių teisių apsaugos teorijų atstovai siekė pateisinti autorių teisių apsaugą įvairiais argumentais bei rasti atsakymą, kada autoriaus teisė turi būti apribojama.

Tyrime analizuojamas visuomenės teisės ar visuomenės intereso į informaciją egzistavimas bei aiškinamasi autorių teisių apribojimo ir išimties sąvokų skirtybę. Analizuojant autorių teisių apsaugą sutelkiamas dėmesys į bendruosius apribojimus, kai autorius neturi teisės reikalauti, kad jo teisės būtų ginamos. Išanalizavus bendruosius apribojimus darbe tiriami apribojimai numatyti Prancūzijos, Vokietijos, Lietuvos bei JAV bei tarptautiniuose teisės aktuose, stengiamasi nustatyti, koki poveikį šie ribojimai turi visuomenės teisei į informaciją.

Darbe atkreipiamas dėmesys ir į kitus teisių į intelektualinės veiklos rezultatus turėtojų, įvertinamas galimas jų poveikis informacijos sklaidai.

Svarbią tyrimo dalį sudaro technologinių prieigos kontrolės priemonių analizė. Viena vertus tokios kontrolės priemonės apsaugo teisėtus autorių interesus skaitmeninėje aplinkoje, tačiau, kita vertus, technologijų plėtra suteikia galimybę teisių turėtojams blokuoti prieigą prie informacijos ir taip pažeisti visuomenės teisę į informaciją. Darbe analizuojami tarptautiniai teisės aktai, kuriais bandoma reglamentuoti technologinių prieigos kontrolės priemonių taikymą bei šių teisės aktų reglamentavimo trūkumus.

Tyrime taip pat atkreipiamas dėmesys į autorių teisę drausti naudotis informaciją bei galimą tokio draudimo kontrolę konkurencijos teisės normomis. Trumpai apžvelgiamos priverstinių licencijų taikymo galimybės.

The problem of combining copyright and society's right to receive information

The objects of the intellectual property become a very important part of the civil turnover due the process of the development of information society and modern technologies of information dispersion. Regulation of copyright has huge impact not only to the authors themselves, but also to the society's right to receive information. In some cases when making use of their rights, authors may prohibit usage of the copyright object or at least claim for remuneration. With due regard to the necessity to protect right of the author of respecting the result of his intellectual activity and to insure the public interest of the society it is vitally important to set a fair balance of both values. From the historical perspective representatives of both natural law and utilitarian notions theories were seeking to find the justification for limitation of copyright.

In this research the existence of society's right and society's interest is being analyzed as well as the difference of terms exception and limitation are observed. In the analysis of copyright protection it is focused on the general limitations, when the copyright holder is not entitled to request for the protection of copyright object. After the analysis of general limitations the evaluation of limitations set in the legal acts of France, Germany, Lithuania, the USA and international legal acts are presented. It is investigated what impact the limitations set in various legal acts have to the society's right to receive information.

The existence and impact of other than author's right holders is also observed in the analyses. The possible impact of right holders to the society's right to receive information is estimated.

The analysis of technological access control measures takes a very important part of the research. On the one hand, such control measures protects legal interests of authors in the digital environment, but on the other hand, the development of technological access control measures give a possibility to block access to information and infringe rights of the society to obtain information. International legal acts regulating technological access control measures and their imperfections are studied in this research.

It is also focused on the right of copyright holders to prohibit usage of information and possible control of such prohibition by competition laws. The possibilities of application of compulsory licensing are shortly observed in the analysis.